

dr. Makádi Mariann

Szaktódszertani fogalomtár

**A földrajztanításban használt legfontosabb
didaktikai és tantárgypedagógiai fogalmak**

**ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar
Földrajz- és Földtudományi Intézet Földrajz szaktódszertani csoport
Budapest, 2022**

Szaktódszertani fogalomtár

A földrajztanításban használt legfontosabb tantárgypedagógiai fogalmak

Írta: dr. Makádi Mariann

Lektorálta: dr. Horváth Gergely

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar
Földrajz- és Földtudományi Intézet Földrajz szaktódszertani csoport
Budapest, 2022

Útmutató a fogalomtár használatához

A fogalomtár elsősorban a földrajzszakmódszertan megközelítései szerint került összeállításra, de kitekint a fogalmak általános (köznapi) és pedagógiai vagy egyéb jelentéseire is (a teljesség igénye nélkül) abban az esetben, ha azok segítik a fogalom értelmezését a földrajztanítás kereteiben, valamint rámutat eltérésekre a köznyelvi vagy más szempontú értelmezésektől. A fogalmak kiválasztása során fontos cél volt, hogy a leggyakrabban tapasztalt félreértelmezésekre, hibás vagy nem következetes fogalomhasználatra kitérjünk.

Mivel az egyes fogalmak szoros kapcsolatban állnak egymással, utalórendszert alkalmaztunk, → jel utal a szómagyarázatokban előforduló azon fogalmakra, amelyek kifejtése a fogalomtárban önálló szócikk-ként is megtalálható. Az utalás nem található meg az adott fogalom minden előfordulásnál, csak az oktatási értelmezésekben az először előforduló helyen.

Törekedtünk a fogalmak magyar elnevezéseinek használatára. Sajnos azonban sok olyan kifejezés van a pedagógia és a szakmódszertan területén, amely angol nyelven vált ismertté, így magyarítása nehezítené az értelmezést. Egyes fogalmak esetében a magyar és az idegen nyelvű fogalomhasználat egyaránt elterjedt, ezek esetében az idegen nyelvű kifejezést vagy annak közismert rövidítését zárójelben feltüntettük. Némely fogalom meghatározásának végén zárójelben szerepel ≠ jellel kiegészítve olyan másik fogalom, amivel a tárgyalt fogalmat gyakran összekeverik vagy hibásan azonosítják.

A fogalmakat kategóriákba soroltuk, és az egyes szócikkek címét követően rövidítésekkel jelöltük az alábbiak szerint:

- *Általános – (ált)*
- *Tantervi szabályozás, tantervek – (szab)*
- *Készség, kompetencia és fejlesztésük – (komp)*
- *Tanítási-tanulási folyamat és módszerei – (tfoly)*
- *Ellenőrzés, értékelés – (ell)*
- *Tankönyv, taneszköz – (teszk)*

A fogalmakat ábécérendben tárgyaljuk, de a hagyományoktól eltérően a rövid és a hosszú magánhangzókat megkülönböztetjük, az előbbiek minden esetben megelőzik az utóbbiakat.

- ✓ **adaptív oktatás** (*szab, komp, tfoly*) → **adaptív stratégia**
- ✓ **adaptív stratégia (adaptív oktatás)** (*szab, komp, tfoly*)
 - **Differenciált oktatási** folyamat, amely különböző → **tanulási környezeteket**, tanulás- és tanításmódszertani eljárásokat, → **értékelési** módokat, → **tananyagokat** használ az egyes tanulók egymástól lényegesen eltérő tanulási képességeinek, haladási ütemének, ismereteinek és motivációinak igényei szerint.
- ✓ **adaptív tudás** (*ált, komp*)
 - (1) *általános értelemben*: rugalmasan változó, többféle módon alkalmazható, felhasználható tudás;
 - (2) *konstruktivista pedagógiai értelemben*: állandóan változó → **tudás**, amely rugalmasan alakul azáltal, hogy a tanuló folyamatosan teszteli saját, előzetesen létrehozott kognitív sémáit a tapasztalati világnak való megfelelés szempontjából.
- ✓ **adat** (*tfoly*)
 - (1) *köznapi értelemben*: információ, amelyből valamilyen konkrét tény tudható meg;
 - (2) *számítástechnikai értelemben*: számítástechnikai eszközökkel rögzített, azokkal feldolgozható és megjeleníthető elemi ismeret; a tények, fogalmak megjelenési formája; információ ábrázolására használt jelsorozat;
 - (3) *ismeretelméleti értelemben*: észlelt, de nem értelmezett, jelentés nélküli tartalom, nyersanyag;
 - (4) *földrajzszakmódszertani értelemben*: feldolgozatlan elemi → **ismeret**, számszerű (számmal, kóddal, jellel vagy mennyiséget jelölő fogalommal kifejezett) → **tény** (≠ → **információ**).
- ✓ **adatfeldolgozás** (*tfoly*)
 - (1) *számítástechnikai értelemben*: új információ(k)hoz jutás adatok informatikai eszközökkel (pl. adatbázis-kezelő, táblázatkezelő, térinformatikai program) történő feldolgozása során;
 - (2) *ismeretelméleti értelemben*: új információkhoz jutás az adat átalakításával. Lépései: 1. összefüggésrendszerbe helyezés – az adatgyűjtés célja alapján, 2. osztályozás – szempontok szerint, 3. számítás – adatok matematikai, statisztikai → **elemzése**, 4. javítás – hibaeltávolítás az adatokból, 5. tömörítés – sűrített összegzés;
 - (3) *szakmódszertani értelemben*: új → **információ(k)**hoz jutás számítással (pl. átlag-, középérték-, ingadozás-, egyenlegszámítás), leolvasással (pl. → **tematikus térkép**, mérőműszer, Excel-táblázat), ábrázolással (pl. → **diagram**, → **térkép**); új → **adatok** származtatása, ezen keresztül a fogalom → **megértése**, az → **összefüggések** felismerése és a → **jelenségek** prognosztikus jellegű továbbgondolásának segítése (≠ → **információ-feldolgozás**).

✓ **adatsor** (tfoly)

Valamely szempont (pl. tartalom, jelleg, időbeliség, térbeliség) szerint rendszerezett számszerű → **adat**ok halmaza (sorozatban, táblázatban stb.).

✓ **akkreditáció** (szab)

- (1) *általános oktatási értelemben*: elfogadás, engedélyezés;
- (2) *tantervi értelemben*: a → **tantervek** vizsgálata és alkalmazásra megfelelőnek találása esetén engedélyezése az oktatással foglalkozó minisztérium erre hivatott testülete, szakmai bizottsága révén; lehetővé teszi, hogy a → **köznevelési rendszerben** az általános állami szabályozástól eltérő (pl. különböző felekezetekhez tartozó egyházi és alapítványi, Waldorf, Montessori) iskolák is működjenek, amennyiben az → **akkreditációs** eljárás lefolytatása után az oktatási miniszter jóváhagyja a tevékenységüket megalapozó, a fenntartó vagy fenntartójának egyetértésével az iskola által benyújtott → **kerettantervet**.

Lásd még: → **programakkreditáció**

- (3) *taneszköz értelemben*: → **tankönyvek** és → **digitális tananyagok** vizsgálata és iskolai használatra alkalmasnak találása esetén engedélyezése (tankönyvvé nyilvánítása és → **tankönyvjegyzék**re kerülése) az oktatással foglalkozó minisztérium erre hivatott szervezete (jelenleg az Oktatási Hivatal osztálya) révén.

✓ **alapfokú oktatás** (szab) → **életkori szakaszolás**, → **iskolaszerkezet**

✓ **alapképzési szakasz** (szab)

A → **köznevelési rendszernek** a kisgyermekes pszichológiai és értelmi fejlődéséhez kapcsolódó kezdő időszaka, az 1–6. évfolyam.

✓ **alapkompenciák** (szab) → **kulcskompetenciák**

✓ **alpműveltségi vizsga** (szab)

A kimeneti szabályozás ma már nem létező eleme. Az 1993. évi → **közoktatási törvény** vezette be a 16. életévig tartó → **tankötelezettség**hez igazodva a 10. évfolyam végén 6 → **tantárgyból** (amelyek közül az anyanyelv és irodalom, történelem és matematika kötelező volt) leteendő állami vizsgaként; tartalma az akkori → **Nemzeti alaptanterv** követelményeire épült; a → **szakképzésbe** való bekapcsolódásra, valamint bizonyos munkakörök betöltésére, tevékenységek végzésére adott volna lehetőséget.

✓ **alaptanterv** (szab)

A → **tankötelezettségi idő** tartamára szóló → **tantervtípus**, amely a minden iskolában, a minden tanuló számára megtanítandó, elsajátítandó → **tudás** alapvető követelményeit tartalmazza (magtanterv). Általában nem tartalmaz részletes → **tananyagot**, hanem az elvárt → **jártasságok**, → **készségek**, → **fejlesztési követelmények**, → **kompetenciák**,

teljesítmények megadására szorítkozik. Tartalmi szempontból háromféle: 1. tananyagközpontú, 2. tanulótevékenység-központú, 3. tanulói teljesítményekre összpontosító. A mai magyarországi értelmezésben és gyakorlatban az alaptanterv meghatározza az →**általános képzés** keretében zajló nevelő-oktatómunka kötelező közös céljait, az alapjául szolgáló, az egyes tartalmi szakaszokban érvényesítendő →**fejlesztési feladatokat**, a közvetítendő →**műveltség** fő területeit (az ún. →**műveltségi területeket**, illetve →**tanulási területeket** és az azokon átívelő kiemelt fejlesztési feladatokat). Kiindulópontul szolgál a →**kerettantervek**, a →**helyi tantervek**, a →**vizsgakövetelmények** készítői és alkalmazói számára. Lásd még →**Nemzeti alaptanterv**.

✓ **algoritmus** (tfoly)

Cselekvések, utasítások sorozata, amely mintegy útmutatásként, receptként szolgál tényfeltárára, →**leírás**ra vagy egy →**probléma** megoldására; valamely probléma, feladat lépésekre bontott megoldási sémája, amely a tapasztalatok alapján eredményre vezet.

✓ **algoritmikus gondolkodás** (tfoly)

Rendezett lépések halmazának létrehozása, majd ezek meghatározott sorrendben történő végrehajtása egy feladat mások által megismételhető módon történő végrehajtása vagy egy →**probléma** megoldása érdekében. Hierarchikusan egymásra épülő szintjei: 1. alkalmazásos előhívás – egy probléma megoldása már ismert →**algoritmus** alkalmazásával, 2. algoritmus megalkotása – szabályfelismerés, 3. tudatos kiválasztás – ismert algoritmus módosított alkalmazása, 4. kreatív átalakítás – algoritmusok módosítása, összekapcsolása.

✓ **alkalmazás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: valaminek (tárgynak, ismeretnek, tapasztalatnak, képességnek stb.) a felhasználása;
- (2) *számítástechnikai értelemben*: egy feladat végrehajtására tervezett számítógépes program;
- (3) *pedagógiai értelemben*: →**didaktikai mozzanat**, kognitív műveleti szint, problémamegoldás új helyzetben a megfelelő ismeretek, tények, eljárások és szabályok segítségével;
- (4) *szakmódszertani értelemben*: a →**tudás** egyik összetevője; szabályok, →**összefüggések**, →**képességek**, viselkedésformák felhasználása új helyzetben (pl. problémahelyzetben, a mindennapi életben).

✓ **alsó középfokú oktatás** (szab) →**iskolaszerkezet**

✓ **analitikus tudásmodell** (ált, komp)

Meghaladott tudásértelmezés, amiben a →**tudást** →**tények**, →**fogalmak**, elvek, elméletek ismereteként értelmezik, és azt képzelik, hogy minél nagyobb az →**ismeretek** halmaza, annál többet tudunk.

✓ **analízis** (tfoly)

- (1) *természettudományos értelemben*: vizsgálati módszer, amellyel egy dolgot, helyzetet, történet, folyamatot úgy vizsgálnak, hogy azt részeire (tényezőkre) bontják és az egyes részeket külön-külön, illetve →**összefüggéseiben** is megvizsgálják;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: az egész részekre bontásának →**gondolkodási művelete**.

✓ **analógia** (tfoly)

- ✓ (1) *köznapi értelemben*: azonosság, valamely szempont alapján hasonlóság;
- ✓ (2) *tudományos értelemben*: következtetési módszer, amely a fogalmak, folyamatok, jelenségek közötti hasonlóságon alapul;
- ✓ (3) *szakmódszertani értelemben*: analogikus →**következtetés**; dolgok (fogalmak, jelenségek, folyamatok stb.) valamely lényeges szempont(ok) alapján való jellemzőinek egyezése esetén az a hasonlóságon alapuló következtetés, amely szerint más ismertetőjegyeikben is megegyeznek, tehát hasonlóak.

✓ **analogikus következtetés** (tfoly) →**analógia**

✓ **animáció** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: különféle technikai eljárásokkal (pl. fázisfényképezéssel, optikai hatásokkal, trükkökkel) megelevenített, a valószerű mozgás látszatát keltő mozdulatlan rajzok, tárgyak vetített sorozata;
- (2) *oktatástechnikai értelemben*: a →**folyamatban**, →**jelenségben** megnyilvánuló változás lényegét kiemelő, gyorsan vetített rajzok sorozata, amihez a tanulók passzív →**megfigyelése** kapcsolódik.

✓ **applikáció** (tfoly)

- (1) *számítástechnikai értelemben*: alkalmazás, okoskészülékekre letölthető program (pl. levelezőrendszer, webböngésző, piactér, GPS);
- (2) *szakmódszertani értelemben*: kirakosgatható kártyák (kép-, rajz-, felirat- és jelkártyák), amelyek valamely szempont szerint rendszerezhetők, használatuk elsősorban a képi →**gondolkodásról** a fogalmi gondolkodásra való átmenet megkönnyítését segíti; a földrajztanításban használt speciális formája a térképi applikáció (→**körvonalas térképen** elhelyezhető térképjelek, feliratok, rajzok, képek).

✓ **AR homokozó** (teszk) →**digitális terepasztal**

✓ **asszociációs feladat** (tfoly, ell)

A tanulók →**ismeretjellegű tudásának** és a →**tények** közötti kapcsolatok, →**összefüggések** felismerési képességének megállapítására alkalmas feladattípus, amelyben fogalmak és állítások között lévő összefüggéseket kell felismerni (pl. egymáshoz illesztés, négyféle és többszörös asszociáció).

✓ **atlasz** (teszk)

Térképgyűjtemény, szakmódszertani értelemben az iskolai atlasz a →**földrajz tantárgy** esetében a →**tankönyvcsalád** egyik eleme, →**ismeretszerzést** segítő tanulói munkaeszköz; a földfelszín kisebb-nagyobb részleteit valamilyen szempontból (pl. domborzat, közigazgatás, éghajlat, népességmegoszlás, mezőgazdasági termelés, környezetterhelés) ábrázoló térképeit valamilyen rendszerbe szedve (pl. kontinensenként, tematika, időrend szerint) és a logikailag összetartozó térképeket általában együtt látható módon (pl. egymás mellett elhelyezve) bemutató térképalbum; az atlaszokban névmutató segíti a keresést (a megfelelő térképlap és az adott hely megtalálása keresőhálózattal).

✓ **attitűd** (komp)

Tartós beállítódás, értékelő viszonyulás valamely tárgyhoz, személyhez, gondolathoz vagy értékhez; közvetlenül nem megfigyelhető, csak következtetni lehet rá a személy által mondottakból, a magatartásából vagy az érzelmi reakcióiból. Összetevői: érzelmek (pozitív vagy negatív viszonyulás), gondolatok (az információk és az azokkal kapcsolatos hiedelmek) és viselkedés (a tárgygal kapcsolatos eljárások).

✓ **ábra** (ált, teszk, tfoly)

- (1) **általános értelemben**: grafikai eljárással készített rajz;
- (2) **földrajzszakmódszertani értelemben**: rajz, grafikus ábrázolás, amely segíti a helyes fogalmi képzetek kialakulását, a folyamatok áttekintését és az összefüggések meglátását. Típusai: 1. →**térképvázlat** (pl. topográfiai, tematikus és komplex térképvázlat), 2. felépítés-működés típusú ábra, 3. →**diagram**, 4. →**keresztmetszet**, →**tömbszelvény**, 5. →**folyamatábra**, 6. →**folyamatmozaik-ábra**, 7. →**séma**, 8. →**mentális térkép**, →**infografika**.

✓ **általános fejlesztési követelmények** (szab, komp)

Az 1995–2007 közötti →**Nemzeti alaptantervek**ben használt fogalom, a →**műveltségi területek** egészére vonatkozó tanulói →**képességek** és →**tudások** szintjének megfogalmazása általában két kimeneti szinten, a 6. és a 10. évfolyam végén. A →**Földünk és környezetünk műveltségi terület** azonban – mivel a 7–10. évfolyamra vonatkozott – csak a 10. évfolyam végére határozta meg a →**készségfejlesztéssel** és az ismeretanyagban való tájékozódással kapcsolatos követelményeket.

✓ **általánosítás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: az egyedi jellemzők kiterjesztése több dologra, általános jellemzővé tétel;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: kognitív, logikai művelet, a lényeges, a legjellemzőbb tartalmi jegyek elvonatkoztatása az egyeditől, kiterjesztése a többi hasonló →**fogalomra**, →**jelenségre**, →**folyamatra**. Formái: 1. →**induktív következtetés**, 2. →**deduktív következtetés**.

✓ **általános fogalom** (szab, tfoly) →**fogalom**

✓ **általános képzés** (szab)

Az alapvető →**műveltségi javak** iskolai közvetítése, az ezekhez tartozó →**képességek** optimális fejlesztése, amelynek szervezeti kereteit az iskolarendszer általánosan képző szakaszai adják. Az általános képzés során elsajátított tudás teszi alkalmassá a tanulókat meghatározott feladatok, →**problémák** megoldására, és alapozza meg a különböző szintű szakirányú képzéseket.

✓ **általános műveltség** (ált, szab)

- (1) *általános értelemben*: az emberre, a tudományra, a technikára, a művészetekre, a magatartásra vonatkozó kultúra alapjainak az ember értékeiben, motivációiban, tevékenységében megnyilvánuló rendszere. A kultúra minden lényeges területét felöleli, összhangba rendezi, a mindenki számára lényeges és szükséges, az →**általános képzés** és a →**szakképzés**, a további (ön)művelés közös tartalmi feltételeit foglalja magában. Korszakonként, kultúránként különböző tartalmú, rendszerű, színvonalú; napjainkban nem válogatott ismeretek minél terjedelmesebb halmaza, hanem aktív állapot, naprakész tájékozottság, önálló és gyors reagálóképesség, amiben meghatározók a magyar, az európai és a globális műveltség egymásba épülő elemei;
- (2) *köznevelési értelemben*: a →**tudások** és a →**kulcskompetenciák** azon rendszere, amelyet a társadalom a középfokú szinten iskolázott állampolgárától elvár.

✓ **bánattérkép** (tfoly)

Az →**érzelmi térképek** egyik fajtája, olyan →**térképvázlatszerű** ábrázolás, amelyen a tanulók feltüntetik azokat a helyeket, amelyek valamilyen szempontból negatív hatást váltottak ki belőlük (pl. lehangoló dolgokat tapasztaltak, nem érezték jól magukat, környezetkárosító dolgokat láttak).

✓ **befejező rögzítés** (tfoly) →**rögzítés**

✓ **behaviorizmus** (komp)

- (1) *pszichológiai értelemben*: olyan nézet, amely a tanulást a tanulók külső ingerekre való passzív reagálási folyamatának tekinti;

- (2) *pedagógiai értelemben*: ismeretátadásra-befogadásra koncentrálnó tanulásmódot, amiben a tanuló alapfeladata a motivációval (jutalmazással és büntetéssel) szabályozott ismeretbefogadás és az aktuális feladathelyzeteknek megfelelő felidézés (memória előhívása) (pl. frontális oktatás).
- ✓ **beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség** (*komp, tfoly*) → **BTM**
- ✓ **belépő tevékenységek, tevékenységformák** (*szab*)
Az 1998–2007-es → **kerettan-tervekben** használt fogalom; azoknak a tevékenységeknek a csoportja, amelyek az adott tantárgyban az adott évfolyamon, témakörben jelennek meg először; olyan tevékenységek, amelyeknek gyakorlására, alkalmazására a tanulók pszichológiai és mentális fejlődése során általában ebben az életkorban nyílik lehetőség, a hozzájuk kötődő technikák megismertetése, képességek megalapozása ekkor optimális; noha a későbbi években is előfordulnak, de akkor már többnyire mélyítésük, differenciálásuk történik.
- ✓ **belső értékelés** (*ell*)
 - (1) *intézményi értelemben*: egy adott intézményben folyó pedagógiai tevékenység (oktatás, nevelőmunka, fejlesztés, hozzáadott pedagógiai érték stb.) értékelése az intézményben különböző szinteken (pl. iskolavezetőség, munkaközösség, szakmacsoport, tantestület) az intézményi elvárások alapján;
 - (2) *didaktikai értelemben*: az adott tanulási folyamatban, mozzanatban részt vevő(k) (egy-egy tanuló, tanulói kiscsoport, osztályközösség stb.) saját tevékenységre vonatkozó → **értékelése**.
- ✓ **belső vizsga** (*ell*) → **vizsga**
- ✓ **beszéd (szónoki beszéd)** (*tfoly*)
 - (1) *irodalmi értelemben*: retorikai műfaj, olyan tényközlés, amelynek célja a hallgatóság megnyerése egy ügynek;
 - (2) *szakmódszertani értelemben*: érzelmekre ható, érvelő tényközlés; egy téma bemutatása a hozzá tartozó érvek és ellenérvek felsorakoztatásával érzelmi és nyelvi ráhatással oly módon, hogy meggyőzze a hallgatóságot és elfogadják a tartalmát.
- ✓ **beszélgetés** (*tfoly*) → **ellenőrző beszélgetés**, → **felfedezettő beszélgetés**, → **problémákon haladó beszélgetés**
- ✓ **bevezető óra** (*tfoly*)
Egy-egy új tanulási szakasz (pl. a → **tantárgy** tanulásának, → **tanítási évn**nek, témakörnek a kezdete) bevezetéskor a tanulók új feladatra való ráhangolása, → **motivációja** és a várható feladatok megismertetése érdekében alkalmazott, kötetlen → **óratípus**.

✓ **bizonyítás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. egy állítás igazságának igazolása, tényekkel való alátámasztása; 2. megfelelés egy elvárásnak, követelménynek;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: 1. logikai művelet, állítások érvényességének, igazságának igazolása → **tények** felsorakoztatásával, → **érveléssel**, indoklással direkt vagy indirekt úton; 2. → **drámapedagógiai** módszerekben (pl. → **felszólalás**, → **bírósági tárgyalás**) alkalmazott eljárás, amely során a tanulók egy állított tény valóságáról vagy annak ellenkezőjéről próbálják meggyőzni egymást ellenőrizhető információk, tények, összefüggések segítségével.

✓ **bizonyító kísérlet** (tfoly)

Az → **általánosítás** helyességének tapasztalati vizsgálata → **deduktív gondolkodási** úton; a célirányosan tervezett és lebonyolított → **kísérlet** során szerzett tapasztalatok összevetése az előzetesen megfogalmazott → **hipotézissel**, ami → **tézis** megfogalmazásával zárul.

✓ **bírósági tárgyalás módszer** (tfoly)

Elsősorban a beszédkészséget fejlesztő, szigorú szabályokra, lépéssorozatra épülő, sokszereplős → **drámapedagógiai** módszer, → **értékelés**hez kapcsolódó → **vita**, amely során a tanulók egy ismert jelenséget, eseményt a polgári- vagy a büntetőperek eljárásrendjének mintájára dolgoznak fel; a tárgyalás során reagálniuk kell a társak által elhangzottakra, azokat be kell építeniük a saját érvrendszerükbe.

✓ **blog** (tfoly)

- (1) *köznapi eredeti értelemben*: a személyes élet bejegyzéseit tartalmazó, egy szerzői rendszerben (blogmotor) közzétett internetes napló;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: egy témát feldolgozó internetes napló, amiben a tanuló a témáról való tanulásának eseményeit vagy ahhoz kapcsolódó cselekvéseinek fontosabb mozzanatait (pl. kutatási tevékenysége) vagy valamely részteljesítménye termékét (pl. projektfeladata) teszi közzé egy szerzői rendszerben.

✓ **brain storming** (tfoly) → **ötletelés**

✓ **BTM (beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség)** (komp, tfoly)

Az életkorhoz viszonyított alulteljesítés, társas kapcsolati problémák, tanulási és magatartási, viselkedési hiányosságok (pl. szándékos távollét, verekedés, önkontroll hiánya), a közösségbe való beilleszkedés és személyiségfejlődés nehézsége.

✓ **BYOD** (*komp, tfoly*)

(bring your own device); olyan szemlélet, amely lehetővé teszi, hogy a tanulók saját →**IKT**-eszközökkel tanuljanak, és azok segítségével, bizonyos alkalmazásokon keresztül folyamatosan kapcsolatban legyenek egymással; okostelefonjaik, tabletjeik, okosóráik és okos szemüvegeik hálózatba kapcsolhatók az interneten keresztül.

✓ **chat** (*tfoly*)

Online társalgási forma, rövidítéseket és jeleket használó tömör csevegés többnyire internetes felületeken (pl. RoyalChat.hu) vagy valamilyen üzenetküldő →**alkalmazás** (pl. Messenger, Skype, Whats app, Viber, Microsoft Teams) segítségével.

✓ **ciklusos óraterv** (*szab*)

Olyan időkeret-elosztási és órarendszervezési mód, amelyben a →**hetes óratervvel** szemben az egyes →**tantárgyak** óraszámát két hétre van megállapítva, így az egyik hét (A hét) óraszámát és órarendjét különböztetheti meg a másiktól (B hét).

✓ **csoporthmunka** (*tfoly*)

Tanulóközpontú munkaszervezési forma, amely során a tanulók kiscsoportjai (3-6 fős csoportok) együtt dolgoznak kisebb-nagyobb feladatokon; lényege, hogy a csoportok tagjai együttműködnek, kommunikálnak egymással, eszmecserét folytatnak, közösen gondolkodnak, tevékenykednek egy önként vállalt vagy tanáruk által megfogalmazott közös cél megvalósításáért. A csoportmunkában való tanulás →**algoritmusa**: 1. célok, feladatok meghatározása, 2. munkavégzés csoportban, 3. rögzítés, 4. összegzés és →**következtetés**, 5. →**értékelés**. (≠ →**kooperatív munka**)

✓ **deduktív gondolkodás** (*komp, tfoly*)

- (1) *logikai értelemben*: a meglévő tudásból, ismert igaz állításokból kiindulva szabályok alkalmazásával újabb igaz állítás(ok)hoz jutás folyamata;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: →**következtetési** eljárás, amely valamely elméletet (törvényt) alkalmaz konkrét esetekre és igazolja vagy cáfolja az igazságukat; olyan állításokból indul ki, amelyek igazsága kétségtelen (vagy annak tűnik) és széles körben elfogadott (vagy annak vélt).

✓ **deklaratív tudás** (*komp*)

Leképező, szavakban megfogalmazható, →**ismeretjellegű tudás** (fogalmi, lexikális), ami az →**információk** (egyszerű kijelentések, →**tények**, logikai értékek) →**megértést** követő kódolós elraktározásán és szükség esetén való előhívásán alapszik.

✓ **diagnosztikus értékelés** (*ell*)

Helyzetfeltáró →**értékelési** forma a tanítási-tanulási folyamat elején, amely informálja a tanárt a tanuló felkészültségéről; a →**méréssel** (pl. →**tudásmérő feladatlap**

eredményeinek kiértékelése) és becsléssel (pl. →**megfigyelés**) végzett helyzetfelmérés az alapja a következő időszakban alkalmazandó módszerek és részben tartalmak megválasztásának, valamint a besorolási döntések (pl. differenciált csoportszervezés, egyéni fejlesztési szükségletek) meghozatalának.

✓ **diagram (tfoly)**

Számszerű →**adatok** megjelenítési módja, két vagy több mennyiség összefüggését, egymáshoz viszonyított változását, arányát szemléltető →**ábra** (megjelenítési szempontból lehet pl. oszlop-, kör-, pont-, sávdiaagram). A diagramok bizonyos számszerű adatok összetett megjelenítésére különösen alkalmasak (pl. éghajlati diagram, korfa).

✓ **didaktikai játék (tfoly)**

A tanítási-tanulási folyamatba épített játék (pl. szólabda, dominó, csalimese, activity), játékelem (pl. keresztrejtvény, puzzle, kép- vagy betűrejtvény) vagy játékos helyzet (pl. versenyzés Kahoottal), amely motiváló helyzettel támogatja a tanulási folyamatot (≠ →**játékosítás**).

✓ **didaktikai mozzanat (tfoly)**

A tanítási-tanulási folyamat komplex fázisainak eleme, benne és →**összefüggéseiben** a megismerőtevékenység törvényszerűségei tükröződnek; általában mindegyik didaktikai mozzanat (pl. motiválás, aktivizálás, →**ismeretszerzés**, megerősítés-rögzítés, →**rendszerezés**, →**alkalmazás**, →**ellenőrzés**, →**értékelés**) egyaránt fontos mint részfolyamat, de adott esetben valamelyik jelentősége számottevően megnőhet, és önálló didaktikai feladatként funkcionálhat.

✓ **differenciált oktatás (tfoly)**

- (1) *tanulásszervezési értelemben*: a tanulói különbségek iránti érzékenységen alapuló pedagógiai gyakorlat, a tanítási-tanulási folyamatnak ehhez való illesztése, →**adaptív oktatás**;
- (2) *szűkebb értelemben*: a tanuló egyéni ismeretsajátításának üteméhez, képességei köréhez és fejlettségi szintjéhez, valamint bizonyos személyiségi tulajdonságai eltéréseihez igazodó fejlesztő eljárási módok alkalmazása a tanítási-tanulási folyamatban abból a célból, hogy eljusson az egyéni adottságai szerint elérhető tudásszintre.

✓ **digitalizált tananyag (teszk)**

Digitalizált audiovizuális ismerethordozó, amely elsődlegesen oktatási felhasználásra készült (pl. →**tankönyv**, szöveggyűjtemény, feladattár), és valamilyen →**digitális eszközön** (pl. DVD, videó) teszik közzé.

✓ **digitalizált tankönyv** (teszk)

- (1) *eredeti értelemben*: elsőgenerációs digitalizált tankönyv; a nyomdai kiadású →**tankönyv** anyagának elektronikus formátuma (tartalmilag annak pdf-formátumú kiadása, amely elérhető a világhálón); a nyomtatott tankönyv anyagát tartalmazza, az elektronikus forma lehetővé teszi a tankönyvi oldalak vagy azok egy-egy részletének (pl. szöveg, ábra, kép, feladat) a kivetítését;
- (2) *tágabb értelemben*: valamely nyomdai kiadású tankönyv anyagának elektronikus formátuma, amelyet kiegészítenek néhány külső forrás (pl. bővebb információ, érdekesség) elérhetőségének megadásával (pl. link, QR-kód), ami egyszerűbbé teszi azok elérését a →**tanulás** során.

✓ **digitális atlasz** (teszk)

Digitális →**térképi** állományok rendszerezett, →**interaktív**an kezelhető és kivetíthető gyűjteménye; alapvetően tanári munkaeszköz, az egyes térképek rétegei szabadon (az oktatási, képzési céloknak megfelelően) összeállíthatók, jelzésrendszere választható, jelei, feliratai igény szerint ki- és bekapcsolhatók.

✓ **digitális eszköz** (teszk)

→**Információk** (adatok) rögzítésére, tárolására, továbbítására, feldolgozására szolgáló vagy ezt használó eszköz (pl. számítógép, tablet, okostelefon, →**interaktív tábla**, digitális fényképezőgép, projektor, hangfal, e-book-olvasó, szkennel) (a pedagógiai gyakorlatban = →**IKT**-eszköz).

✓ **digitális generációk** (ált, szab)

Emberek csoportjainak abból a szempontból kialakított kategóriái, hogy milyen infokommunikációs környezetben szocializálódtak, melyik életkori szakaszukban kerültek kapcsolatba a világhálóval, hiszen ettől függően jelentősen eltérően dolgozzák fel a digitális →**információkat** és különböző kommunikációs csatornákat részesítenek előnyben. A pedagógiai gyakorlatban használt felosztás: veterán (csendes) generáció – a világháborút megélték; baby boom generáció – 1945–1964; X generáció – 1965–1979; Y generáció – 1980–1994; Z generáció (digitális bennszülöttek) – 1995–2009 között születettek; alfa (új csendes) generáció – 2010 után születettek.

✓ **digitális írástudás** (komp)

→**Képesség** a digitális →**információ** keletkezésének és kommunikálásának a →**megértésére**, amely lehetővé teszi a felhasználó számára a digitális technika (számítógép) és az internet által nyújtott lehetőségek felhasználását, szoftverek (pl. szövegszerkesztő, táblázatkezelő) alkalmazását.

✓ **digitális kompetenciák (komp)**

A →**kulcskompetenciák** egyike, amely magában foglalja az informatikai ismereteknek (pl. →**információ**keresés, -értékelés, -bemutatás, -előállítás, -tárolás, -csere), a digitális technológiáknak az információszerzés, a kommunikáció (pl. internetes együttműködő hálózatokban) és az alapvető problémamegoldás céljából a tanulási folyamatban és a mindennapi életben való magabiztos és kritikus felhasználását.

✓ **digitális tananyag (teszk)**

- (1) *tágabb értelemben*: harmadikgenerációs elektronikus, digitális formátumban elérhető szellemi alkotás, amely valamilyen →**információ** átadására, közvetítésére képes, valamint →**tudás** szerzésére alkalmas;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: valamely →**tantárgy** →**tantervi** tartalmához és fejlesztési céljaihoz illeszkedő, komplex és strukturált tanulási lehetőséget nyújtó digitális, elsősorban tanulói →**tananyagrendszer**; a cselekvéses →**tanulás** eszköze, médiaelemekre épülő tartalmi önállóan elsajátítható egységekbe rendezettek (azok nem a szöveg kiegészítői), a tanulás során különböző útvonalakon járhatók be, különféle tanulási funkciókra (→**ismeretszerzés**, →**gyakorlás**, →**ellenőrzés-értékelés**) egyaránt használhatók. Főbb részei: oktatási-képzési célkitűzések megfogalmazása, →**információs** anyag, pl. auditív és vizuális tényközlés, szöveges magyarázat, szómagyarázat (fogalomlexikon), gyakorló és önellenőrző feladatok, továbbá segítő és értékelő funkciót betöltő elemek (pl. tanulási útvonalajánlat, haladási és feldolgozási útmutató, →**teszt**).

✓ **digitális terepasztal (AR homokozó) (teszk)**

A hagyományos →**homokasztal** és a kiterjesztett valóság technológia kombinációjával létrehozott →**interaktív** taneszköz, ami egyesíti a fizikai homokfelületet annak virtuális (vetített) topográfiai modelljével; a tanulók számítógépes szoftver által átalakított valóságot tanulmányozhatnak, együtt láthatják a homokasztalon kialakított felszínt és annak a domborzatra vetített színezett, szintvonalas topográfiai térképét, ami segíti a valósághű téri képzetek, a →**téri képességek**, valamint a →**szemléleti** és →**logikai térképolvasás** készségének fejlődését.

✓ **digitális történetmesélés (tfoly)**

Digitális technológiát használó tanulószervezési eljárás, tanulók történetalkotása és a történet bemutatása egy témával kapcsolatban; a történet a készítő nézőpontját és személyes érintettségét is kifejező egyedi alkotás; állóképek sorozatából a tanulók által összeállított 2-4 perces kisfilm, amelyhez az általuk megírt szöveg és a kiválasztott zene, hangeffektus kapcsolódik.

✓ **dilemma** (tfoly)

Egy konfliktus- vagy problémahelyzet érzelmi átélésén és az élmény kifejezésén alapuló, a beleélő- és a döntési készséget fejlesztő →**drámapedagógiai** módszer, amely során a tanulók a helyzetmegismerést követően saját előzetes →**ismereteik**, →**attitűdjük** alapján megfogalmazzák érzéseiket, gondolataikat, érveiket-ellenérveiket és döntést hoznak.

✓ **disputa** (tfoly)

Elsősorban a beszéd- és a vitatkozási készséget fejlesztő →**dráma-pedagógiai** módszer, amely során a tanulók két háromfős kiscsoportja egymással versenyezve egy már ismert tartalommal kapcsolatos állítást véd és cáfol, értékítéletet fogalmaz meg; szigorú szabályokra épül (a megszólalás sorrendje, minden körben a csapat egy másik tagjának kell beszélnie, reagálni kell az előtte elhangzottakra) (≠ →**vita**).

✓ **dizájnalapú tanulás** (tfoly)

Tevékenységalapú tanítási-tanulási módszer, tanulási technika, amely során a tanulók egy-egy konkrét tárgyi alkotást (tárgyat, eljárást, →**modellt** stb.) terveznek és alkotnak valós vagy virtuális módon; a tervezés, a kivitelezés és a tanulságok megfogalmazása közben ismerik meg a →**fogalmakat**, →**jelenségeket**, értik meg a kapcsolatait, →**összefüggéseit**, a természettudományos megismerés lényegét.

✓ **dolgozat** (ell, tfoly)

- (1) *köznyelvi értelemben*: egy téma írásbeli kifejtése általában hosszabb szövegben;
- (2) *tudományos értelemben*: tudományos dolgozat; hosszabb terjedelmű tudományos írásmű, amely bemutatja egy kutatás eredményét vagy egy új felismerést érvekkel alátámasztva, követve a műfaj szerkezeti felépítését (1. bevezetés, 2. a probléma, téma szakirodalmi feldolgozása, 3. saját kutatás bemutatása és értelmezése a korábbi munkákhoz viszonyítva, 4. összegzés és következtetés, 5. források (szakirodalom, illusztrációk, kutatóeszközök, kérdőívek, mérési adatok stb.)
- (3) *mérésmethodikai értelemben*: →**szummatív értékelési** eszköz, a tanulók →**tudását** felmérő írásbeli ellenőrzési módszer (pl. →**feladatlap**, →**teszt**, →**esszé**);
- (4) *szakmódszertani értelemben*: a mérésmethodikai értelmezésen túl a tanuló által készített, a tudományos dolgozat elvárásainak megfelelő írásmű egy témáról vagy egy felvetett →**problémáról**, ami elkészítésének tudás- és készségfejlesztési vagy minősítési célja van (pl. házidolgozat, projektmunka beszámolója).

✓ **dombortérkép** (teszk)

A földfelszín kisebb-nagyobb részletének háromdimenziós ábrázolása, struktúramodellje (dombormű-térkép), ami kapcsolatot teremt a felülnézeti térképi ábrázolás és a valóság (felszíndomborzat) között; a térképtől eltérően kettős (vízszintes és függőleges) méretarányú ábrázolás.

✓ **drámapedagógia** (tfoly)

Tanítási drámára épülő interdiszciplináris személyiségfejlesztő és tanulási eljárások együttese; a tanár által irányított, csoportos dramatikus cselekvések révén mélyülnek a tanulók ismeretei egy tantárgyi vagy interdiszciplináris témához kapcsolódóan, fejlődnek egyes készség- és kompetenciaterületeik, társas kapcsolataik.

✓ **egy az egyben tanulás** (tfoly)

(One-on-one learning); tanulásszervezési eljárás, amelyben a tanulók egyéni megközelítésben és egyéni úton tanulnak tanári →**tutorálás** mellett.

✓ **egyedi fogalom** (szab, tfoly) →**fogalom**

✓ **egyénihez viszonyított értékelés** (ell)

A tanuló aktuális →**tudásának** (ismeret- és képességszintjének) összehasonlítása a korábbi tudásával.

✓ **egyéni munka** (tfoly)

Tanulóközpontú →**munkaforma**, amely során a tanulók a →**tananyag** feldolgozását egyéni munkatempójuknak megfelelően végzik közvetlen tanári irányítás mellett vagy segédanyagok (pl. →**feladatlap**, →**munkafüzet**, feladatgyűjtemény, forrás) és segédeszközök (pl. egyénileg hozzáférhető tablet, okostelefon, →**modell**) segítségével (≠ →**önálló tanulói munka**).

✓ **egyszerű fogalmi térkép** (tfoly) →**fogalmi térkép**

✓ **egyszintű tantervi szabályozás** (szab)

A köznevelési intézményekben folyó oktató-nevelő munkának, az →**oktatás** tartalmának központi (az állam által meghatározott) →**tantervekkel** való irányítása, amiben a tanterv olyan dokumentum, amely meghatározza, hogy az iskolai oktatásban mikor, mit és hogyan kell tanítani. Hazánkban a szervezett oktatás kezdetétől (1777) a →**közoktatási törvény** (1993) alapján átalakult →**háromszintű tantervi szabályozás** felmenő rendszerű bevezetéséig volt érvényben.

✓ **együttműködő tanulás** (tfoly)

Az 'együtt okosabbak vagyunk' elvén működő tanulási folyamat, →**kooperatív** és →**kollaboratív tanulásszervezési mód**, amely során a tanulók feladatorientált helyzetekben, együttműködő csoportokban végeznek tanulási célú tevékenységeket, és a tudásszerzést közös munkájuk eredményeként élik meg.

✓ **e-learning** (tfoly, teszk)

Számítógépes hálózaton elérhető képzési forma, amelyben a tanítási-tanulási folyamat minden összetevője (→**tananyag** összeállítása, hivatkozott források elhelyezése, a tananyag oktatása [valós idejű vagy nem], →**tanulás** [→**ismeretszerzés**, →**gyakorlás**, →**rögzítés**], kommunikáció [egy- vagy kétirányú], →**ellenőrzés**, →**értékelés**, adminisztráció) a digitális térben, arra létrehozott keretrendszerben (pl. Teams, Canvas, Moodle) zajlik, a tanulók önállóan tanulnak saját időbeosztásuk, képességük szerint tanári →**tutorálás** mellett.

✓ **elemzés** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: részekre bontás, majd az egyes részokról és összefüggéseikről észlelt tények felsorolása;
- (2) *pedagógiai értelemben*: kognitív műveleti szint, egy nagyobb tartalmi egység alkotóelemekre bontása, az alkotóelemek egymáshoz és az egészhez való viszonyának vizsgálata, abból →**következtetések** levonása;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: egy valamilyen eszközzel (pl. szöveg, kép, ábra, →**adatsor**, →**térkép**) közvetített tartalom (pl. helyzet, esemény, →**jelenség**) megismerése, →**megértése** érdekében végzett cselekvés; a tartalmi egység alkotó-elemeire bontása, az elemek vizsgálata és kapcsolati hálójuk →**értelmezése**.

✓ **elemzési feladatok** (tfoly)

A tanulók →**ismeretjellegű tudásának** és a →**tények**, →**folyamatok** közötti kapcsolatok, →**összefüggések** felismerési és →**alkalmazási** képességének megállapítására alkalmas feladattípus, amely különböző jellegű →**információhordozók** információtartalmának leolvasása, →**értelmezése**, →**elemzése** alapján történik (pl. szöveg, ábra, kép és adatsor elemzése).

✓ **ellenőrzés** (tfoly, ell)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. valami meglétének a megállapítása, 2. valami minőségének a megítélése;
- (2) *általános értelemben*: a valamely cél elvárásoknak megfelelő megvalósítása érdekében végzett ténymegállapító, követelményhez, valamiféle elváráshoz viszonyító, értékelő és javaslattevő tevékenység;
- (3) *didaktikai értelemben*: →**didaktikai mozzanat**, az →**értékelés** első szakasza, minősítés nélküli nyomon követés, amely során a tanár megismeri, hogyan halad a tanuló a tanulmányi feladataiban, megbizonyosodik a →**megértés** szintjéről, nehézségeiről, hiányosságairól, ami alapján megerősítést adhat és szükség esetén segítséget nyújthat.

✓ **ellenőrző beszélgetés** (*ell*)

A →**tudás** →**ellenőrzés**ének →**frontálisan** szervezett szóbeli formája, logikai sorba rendezett kérdések és feleletek sorozata, amely a tanárt tájékoztatja az osztály tanulójának tájékozottságáról, tudásáról egy témával, problémával, helyzettel kapcsolatban.

✓ **ellenőrző feladatlap** (*ell*)

A tanulói szaktárgyi →**tudás** →**mérés**ére alkalmas írásbeli mérőeszköz; egy →**tanítási óra** alatt megoldható feladatok sorozata, amelyet általában egy témakörben szerzett tudás →**értékelése** céljából írnak meg a tanulók. Fajtái: 1. →**tudásmérő feladatlap** (→**ismeretjellegű tudás**), 2. →**képességmérő feladatlap** (→**képességjellegű tudás**).

✓ **ellenőrző óra** (*ell*)

Óratípus, amelynek célja a tanulók →**tudás**ának (→**ismerete**inek és →**képessége**inek) megismerése, tanári és tanulói szembenézés azzal, hogy hol tartanak a tanulók a tanulási folyamatban, milyen mértékben sikerült elsajátítaniuk az adott tanulási szakaszra vonatkozó →**tantervi** →**követelményeket**.

✓ **elméleti modell** (*tfoly*) → **modell**

✓ **előadás** (*tfoly*)

- (1) *köznap*i értelemben: valamely mondanivaló közlése verbális vagy művészeti (pl. nonverbális eszközök, zene, tánc) eszközökkel a hallgatóság számára;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: szóbeli, →**információt** közlő módszer valamely téma részletes, logikailag felépített kifejtésére, amely során jellemzően egyirányú kapcsolat van az előadó (átadó) és a hallgatóság (befogadó) között.

✓ **előrehozott érettségi vizsga** (*ell*)

A középiskolai tanulmányok befejezése előtt (a tanulói jogviszony fennállása alatt) lehetővé →**vizsga** valamely →**tantárgy**ból abban az esetben, ha a tantárgy tanulása korábban (pl. a 10. évfolyam végén) befejeződik. 2014–2019 között csak idegen nyelvekből és informatikából lehetett letenni, előtte (a →**kétszintű érettségi** rendszer bevezetése – 2005 – óta) és utána a többi tantárgyból (pl. földrajz) is.

✓ **előzetes tudás** (*ált*)

Hivatalosan a 2012-es →**kerettantervek**ben használt fogalom; a témakör elsajátításához, azaz sikeres tanításához és tanulásához szükséges →**kulcsfogalmak**, →**ismerete**lemek, szabályok, →**képességek** megnevezése a témakör sajátosságainak megfelelően.

✓ **elsődleges információhordozó** (*tfoly, teszk*) →**információhordozó**

✓ **elsődleges rögzítés** (*tfoly*) →**rögzítés**

✓ **emlékezet (memória)** (ált, tfoly)

→ **Információt** kódolni, tárolni és előhívni képes rendszer. Fajtái időtartam szerint: 1. rövid távú – „munkamemória”, kis mennyiségű információ rövid idejű (néhány másodperces) tárolása, 2. hosszú távú – információ tárolás jelentés szerint rendszerezett formában; fajtái tudatosság szerint: 1. explicit memória – tudatosan memorizált és tudatosan előhívható emlékezet, 2. implicit memória – nem szándékosan megjegyzett emlékeket tároló, nehezen megfogalmazható, → **képesség** jellegű emlékezet.

✓ **empátiagyakorlat** (tfoly)

Egy újonnan megismert helyzet érzelmi átélésén és az élmény kifejezésén alapuló, elsősorban a beleélőkészséget fejlesztő → **drámapedagógiai** módszer, amely során a tanulók a helyzetismertetést követően megfogalmazzák az érzéseiket.

✓ **epocha, epochális rendszer** (szab) → **tantárgyblokk**

✓ **e-portfólió** (tfoly)

Elektronikus → **portfólió**; interneten tárolt alkotások (pl. feladatmegoldások, bemutatók, önreflexiók, fotók, filmek, → **blog** bejegyzések) gyűjteménye, amely a képzésben vagy a → **hálózati tanulás**ban részt vevő személy időbeli fejlődését és a folyamat végére elért eredményeit mutatja be.

✓ **erdei iskola** (szab, tfoly)

A → **szabadég-iskola** egyik típusa; többnapos, szorgalmi időben, a szervező oktatási intézmény székhelyétől eltérő helyszínű tanulószervezési mód; sajátos, a környezet adottságaira építő nevelés- és tanulószervezési egység, amelyben a tanulás a tanulók aktív, cselekvő kölcsönösségén alapuló együttműködésére épül. A tanítás tartalma szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez; kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.

✓ **eredményesség** (szab, komp)

- (1) *pedagógiai (intézményi) értelemben*: a pedagógus és a pedagógusközösségek munkájának eredménye;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: a tanuló(k) alapvető tantárgyi tanulási teljesítménye(i)nek időbeli változása → **mérések** alapján (az egyéni teljesítmények és az egyéni teljesítmények változása egy előzetes időponthoz képest) (≠ → **hatékonyság**).

✓ **eseménytábló** (tfoly)

Elsősorban beszédkészséget és beleélőkészséget fejlesztő → **drámapedagógiai** módszer egy nagy horderejű esemény feldolgozására; a tanulók az idősík és a helyzet megismerését követően kifejtik, hogy mit gondolnak, hogyan cselekednek, mi történik velük.

✓ **esetelemzés** (tfoly)

Az esetalapú tanítás-tanulás egyik módszere, amelynek célja a tanulók problémaérzékenységének fokozása; egy eset, konkrét tipikus vagy aktuális helyzet, esemény tanár általi bemutatását követő tanári problémafelvetés (a → **probléma** összetevőinek feltárása kérdésekkel) alapján egyfajta → **feleletalkotásos feladat** a tanulók számára (≠ → **esetmódszer**, → **esettanulmány**).

✓ **esetmódszer** (tfoly)

Az esetalapú tanítás-tanulás egyik módszere, amelynek célja a tanulók problémaérzékenységének fokozása és a → **gondolkodáson** alapuló problémamegoldási készségének fejlesztése; a tanulók egy konkrét tipikus vagy aktuális helyzetet tanulmányoznak, majd oksági → **összefüggésükben** elemzik, megfogalmazzák azzal kapcsolatos véleményüket, állást foglalnak, végül megbeszélik az eset tanulságait; a tanár csupán előkészíti a feldolgozást (pl. kiegészítő információkat ad, kapcsolatot teremt az → **előzetes tudással**), összegezi, → **tananyag** környezetbe helyezi a tapasztalatokat, tanulságokat, valamint értékeli a tanulók gondolatmenetét (≠ → **esetelemzés**, → **esettanulmány**).

✓ **esettanulmány** (tfoly)

- (1) **köznap** értelemben: egy általános probléma megjelenítése valamely egyedi példán keresztül;
- (2) **tudományos és szakmódszertani értelemben**: társadalomtudományos → **kutatási** módszer, a → **terepkutatás** egyik fajtája, amely egy már megtörtént → **jelenséget**, eseményt vizsgál rendszerszerűen, oksági megismerés céljából (mi, hogyan és miért történt?). Fázisai: 1. információgyűjtés, 2. információelemzés, 3. eredmények rögzítése (≠ → **esetelemzés**, → **esetmódszer**).

✓ **esszé** (tfoly, ell)

- (1) **köznyelvi értelemben**: elemző vagy értelmező irodalmi fogalmazás, amely tükrözi írója személyes álláspontját, érzelmeit a témával kapcsolatban;
- (2) **irodalmi értelemben**: irodalmi, szaktudományos, társadalmi, filozófiai témát feldolgozó értekező műfaj, amely szépírói eszközökkel, de tudományos igényességgel kifejezi írója személyes véleményét a témával kapcsolatban;
- (3) **oktatási értelemben**: → **nyílt végű feladattípus**, egy téma írásbeli kifejtése, azzal kapcsolatos lényegre törő, információközpontú gondolatmenet, értelemzés, amelynek célja bemutatni, hogy a tanuló birtokolja a → **tantervi követelményekben**

(→**tananyagban**) elvárt →**tudást** (ismeri az →**információkat**, képes azokat értelmezni, közöttük összefüggéseket, logikai kapcsolatokat teremteni, azokból következtetéseket levonni, értékelni), és a tudását, gondolatait értelmesen, logikailag rendezve, érvelve tudja megfogalmazni.

✓ **exkluzív gondolkodás** (*komp*)

Szempon-t-kizáró →**gondolkodás**mód a valóság leegyszerűsítése, a világ és jelenségeinek megismerése, vizsgálata sok (az adott kérdés tisztázása szempontjából nem vagy kevésbé fontos) szempont figyelmen kívül hagyásával, csak egy vagy csak néhány szempont alapján.

✓ **ExL (experiential learning)** (*tfoly*) →**tapasztalati tanulás**

✓ **explicit memória** (*ált, tfoly*) →**emlékezet**

✓ **explicit tanulás** (*komp*)

- (1) *köznapi értelemben*: maga a hagyományosan értelmezett, tudatosan végzett tanulási tevékenység;
- (2) *didaktikai értelemben*: tudatos, szabályszerű törekvés valamely tartalom vagy →**képesség** viszonylag gyors elsajátítására.

✓ **életkori szakaszolás** (*ált*)

Az iskolarendszer, valamint a →**tantervek** kisebb egységekre bontása a tanulók életkori sajátosságainak figyelembevételével. A →**köznevelési rendszerben** háromféle szakaszolás él egymás mellett:

- *a hagyományos* →**iskolaszerkezeti** típushoz kötődő életkori szakaszolás: megkülönbözteti az alsó tagozatos (6–10 éves), a felső tagozatos (10–14 éves) és a középiskolás (14–18 éves) életkori szakaszt;
- *a tanulók pszichológiai és mentális fejlődéséhez kapcsolódó* szakaszolás: megkülönbözteti a kisgyermek (1–6. évfolyam, 6–12 éves) és a nagyobb gyermek (7–12. évfolyam, 12–18 éves) életkori szakaszt; de mindkét életkori szakaszt tovább tagolja: az oktatás alapszakaszt az 1–4. évfolyamra és az 5–6. évfolyamra, majd a továbbit a 7–8. évfolyamra, a 9–10. évfolyamra és a 11–12. évfolyamosra; a kétéves szakaszolás jól illeszkedik a különböző iskolaszervezeti típusokhoz;
- *pedagógiai* szakaszolás: a →**köznevelési törvény** a nevelő és oktató munkát két nagy pedagógiai szakaszra, alap- és középfokú szakaszra osztja. Mindkettőt tovább tagolja: 1. alpfokú szakasz: bevezető (1–2. évfolyam), kezdő (3–4. évfolyam), alapozó (5–6. évfolyam), fejlesztő (7–8. évfolyam); 2. középfokú szakasz: általános műveltséget megszilárdító (9–10. [11.] évfolyam) és általános műveltséget elmélyítő, pályaválasztást segítő szakasz (11. [12.] –12. [13.] évfolyam).

✓ **élménypedagógia** (tfoly)

Nevelésfilozófiai, reformpedagógiai irányzat, tevékenység-központú tapasztalati tanítás-tanulás az iskolában és azon kívül; tapasztalatszerzésre épülő tanulási helyzetek teremtésén alapuló aktív, közös tanulás (tervezés, →**gondolkodás**, megoldás-keresés, cselekvés stb.), amelyben a tanulók késztetést éreznek →**tudásuk**, →**kreativitásuk** próbára tételére és amely lehetővé teszi, hogy élvezzék és elmerüljenek benne.

✓ **élő képregény** (tfoly)

→**Fogalomról**, →**jelenségről**, időben lejátszódó folyamatról való →**képzet** rögzítését célzó, elsősorban a megjelenítőkészséget fejlesztő →**drámapedagógiai** módszer, amely során a tanulók egy állóképből vagy állóképek sorozatában jelenítenek meg testeikkel vagy testük mozdulataival egy fogalmat, folyamatot, jelenséget, történetet.

✓ **érdemjegy** (ell)

1–5 számértékkel kifejezett →**formatív értékelési** eszköz, a tanuló különböző jellegű részteljesítményeinek (pl. →**felelet**, gyűjtőmunka, szorgalmi feladat, →**tanulói kiselőadás**, házidolgozat, projekt →**portfóliója**) →**értékelésére** a tanuló számára visszajelző (mit tud, mit nem tud?) és →**motivációs** céllal a →**tanítási év** során.

✓ **érettségi vizsga** (ell)

A középiskolai tanulmányokat lezáró és a felsőoktatásba bebocsátó (kettős funkciójú) állami →**vizsga**, →**szummatív értékelési** forma, amelynek tartalmát az általános és részletes érettségi →**követelményrendszer** határozza meg. Jelenleg hazánkban öt (4 kötelező, 1 választható) →**tantárgyból** kell vizsgát tenni, amire két vizsgaidőszakban (ősszel és tavasszal) van lehetőség.

✓ **értelmezés** (tfoly)

- (1) **köznapi értelemben**: valami helyes jelentésének, értelmének a megállapítása;
- (2) **pedagógiai értelemben**: kognitív műveleti szint, a tanuló utasítások alapján meg tudja állapítani és ki tudja fejezni (szóban, írásban, grafikus ábrázolással stb.) dolgok (pl. →**tények**, →**fogalmak**, elvek) jelentését, tartalmát;
- (3) **szakmódszertani értelemben**: a tanuló fel tudja tárni tartalmak jelentését, felismeri azok belső és külső kapcsolatait az adott →**összefüggésrendszerben**, érti a jelentőségét.

✓ **értelmező magyarázat** (tfoly) →**tanári magyarázat**

✓ **értékelés** (ell)

- (1) **köznapi értelemben**: 1. minőségmegállapítás; 2. minőségelismerés;
- (2) **didaktikai értelemben**: →**didaktikai mozzanat** a tanulói →**ismeretjellegű** és →**képességjellegű tudás**, →**motiváció**, szokások, viselkedések megismerésére és a

tanulási tevékenységet, énképet, személyiségfejlődést befolyásoló visszajelzés a tanulók számára. Folyamata: 1. tervezés, 2. információgyűjtés (→**ellenőrzés**), 3. információelemzés és -értékelés (mennységi és minőségi →**értelmezés**), 4. minősítések, döntések.

✓ **értékelési objektivitás (tárgyszerűség) (ell)**

Mérés módszertani alapelv, →**jóságmutató**, amely akkor teljesül, ha a →**mérési** eredmény független a külső körülményektől, a tesztek javítását, kódolását és értékelését végző személytől; a szubjektív elemek kiküszöbölése a mérésből.

✓ **értékelőtábla** → **értékelőtáblázat**

✓ **értékelőtáblázat (értékelőtábla) (ell)**

Az egyes tanulási tevékenységek, →**tanórai** vagy otthoni, szabadidőben elvégzendő feladatok →**értékeléséhez** meghatározott kritériumokhoz és szintekhez súlyokat és pontszámokat rendelő értékelési eszköz; →**érdemjegy** vagy pontszám helyett részletes (szavakba, rövid mondatokba foglalt stb.) kiértékelés arról, hogy mely szempontok alapján megfelelő vagy kiemelkedő a teljesítmény, és melyek mentén szükséges javítani.

✓ **értékvita (tfoly)**

Egy általában elvont, összetett kérdéshez kapcsolódó állítás megítéléséről szóló →**vita**, amely során a tanulók döntést hoznak egyéni álláspontjuk kifejezésével és az egymás meggyőzését követő közös álláspontjuk megfogalmazásával; bennük nem feltétlenül a tudományosan is igazolható álláspont megtalálása a cél, hanem az érveken alapuló vitatkozás.

✓ **érvelés (tfoly)**

- (1) *köznap* értelemben: állításokkal való bizonyítás;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: érvek felsorolása valaminek a →**bizonyítása** érdekében; helyesként elfogadott vagy vitathatatlanak tekintett tételekből egy újabb állítás igazának a levezetése, bizonyítása.

✓ **érvényesség (validitás) (ell)**

Mérés módszertani alapelv, →**jóságmutató**, amely azt fejezi ki, hogy a mérőeszköz (→**teszt**) valóban azt méri-e, aminek a →**mérésére** felhasználják (ami a célja); összhang a mérési célok és a feladatok tartalma (pl. utasításmegfogalmazás, háttértudás), típusa és a kiértékelés módja között.

✓ **érzelmi térkép (tfoly)**

Emocionális megközelítésű →**mentális térkép** típus, értékpreferenciák →**térképvázlat**-szerű ábrázolása a tanuló által kitalált egyedi jelkulccsal, amely ábrázolja az adott területre

vonatkozó pozitív vagy negatív tapasztalatokat, élményeket, eseményeket, hatásokat (\neq \rightarrow **gondolattérkép**). Fajtái: 1. \rightarrow **örömtérkép**, 2. \rightarrow **bánattérkép**.

✓ **facilitálás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: valamely munka, feladatvégzés segítése; rávezetés valaminek a megoldására;
- (2) *pedagógiai értelemben*: 21. századi pedagógusszerep, amely magában foglalja a tanulási folyamat indirekt (háttérbe húzódó) módon való irányítását és időbeli ütemezését, az önálló tanulásban támogatott tanulók véleményének meghallgatását, a felmerülő kérdések megválaszolását és a válaszok megtalálásának segítségét, valamint a tanulási folyamatra vonatkozó tanári \rightarrow **megfigyeléseket**, elemzéseket, az eredmények kiértékelését, a \rightarrow **következtetések** levonását.

✓ **fakultáció** (szab)

- (1) szabadon választható \rightarrow **tantárgy** a \rightarrow **köznevelési rendszerben**;
- (2) lehetőség a középiskolai tanulók számára, hogy 11–12. évfolyamon valamely tantárgyat plusz (heti 2 óra) időkeretben tanuljanak; célja a tanulók érdeklődési körének megfelelő \rightarrow **képzés**, az emelt szintű \rightarrow **érettségi vizsgára**, a 11–12. évfolyamon már nem tanult tárgyak esetében a középszintű érettségire, valamint az egyetemi tanulmányokra való felkészítés.

✓ **falitérkép** (teszk)

Nagyméretű és kis méretarányú, a tanteremben kifüggeszthető \rightarrow **térkép**, amelynek használata elsősorban a hagyományos tanítási modellhez illeszkedik, a \rightarrow **tanári magyarázat**, a frontális térképelemzés és a topográfiai \rightarrow **ismeretszerzés**, valamint az \rightarrow **ellenőrzés** eszköze; újabban a papír- vagy műanyagalapú térképen túl a digitális technikával kivetített nagyméretű térképet is funkcionálisan falitérképnek tekintjük.

✓ **fejlesztési feladatok (fejlesztési követelmények)** (szab, komp)

A tanulói \rightarrow **képességek** fejlesztésének irányvonala, kívánatos eredményeinek meghatározása, amelyek kijelölik, hogy mely \rightarrow **kulcskompetenciák**, mely \rightarrow **kompetencia**területek fejlesztése kívánatos az iskoláztatás egyes képzési szakaszaiban. Különböző absztrakciós szinten fogalmazódhatnak meg, és a pedagógiai folyamat más-más nézőpontjára helyezik a hangsúlyt. Gyakran tanulászervezési tevékenység leírásaként, megnevezéseként jelennek meg, más esetben a fejlesztés érdekében elvégzendő \rightarrow **tanulói tevékenységet** fogalmazzák meg.

✓ **fejlesztési követelmények** (szab) \rightarrow **fejlesztési feladatok**

✓ **fejlesztési területek (szab)**

Először a 2012-es →**Nemzeti alaptanterv**ben használt fogalom, az →**ismeretszerzés**, a cselekvés és az érzelmi hatás kiemelt területei a →**köznevelési rendszer**ben, amelyeket a hagyományos értékek és a 21. század elején megjelent új társadalmi igények elsajátítása érdekében emelnek ki: erkölcsi nevelés, nemzeti öntudat, hazafias nevelés, állampolgárságra, demokráciára nevelés, az önismeret és a társas kultúra fejlesztése, a családi életre nevelés, a testi és lelki egészségre nevelés, felelősségvállalás másokért, önkéntesség, fenntarthatóság, környezettudatosság, pályaorientáció, gazdasági és pénzügyi nevelés, médiatudatosságra nevelés, valamint a tanulás tanítása.

✓ **fejlesztő értékelés (ell)**

A tanulók tudásának, fejlődésének értékelése a →**metakogníció** kialakulása, a további tanulási folyamat elősegítése, a szükségletekhez, igényekhez igazodó fejlesztése céljából; céltudatos tanulói elemző, értékelő tevékenység a tanulási folyamatról (kevésbé a tartalomról), amiben a tanár közvetett szerepet játszik (pl. →**önértékelési** eszközöket ad, irányítja, megerősíti, összefoglalja, szükség esetén kiegészíti a tanulói értékelést). Módszerei nagyon sokfélék (pl. tanulási napló írása, →**ismerettérkép**, idővonal, →**kilépőkártya** készítése, →**értékelőtáblázat** kitöltése, →**3-2-1 módszer**).

✓ **fejlesztő és gyakorló óra (tfoly)**

Valamely →**jártasság** vagy →**készség** kialakítására, elmélyítésére vagy valamely gyakorlati tevékenység elvégzésére irányuló →**óratípus**.

✓ **feladatlap (tfoly)**

- (1) *régebben a köznevelésben:* →**ellenőrző feladatlap**, →**tudásmérő feladatlap**.
- (2) *didaktikai értelemben:* a tanulási folyamat során használt, a tanulói tudás elmélyítésére, készségek begyakorlására, a tudás ellenőrzésére szolgáló központilag (pl. közoktatási fejlesztési intézmény, tankönyvkiadó által) kifejlesztett vagy tanár által összeállított nyomtatott vagy digitális feladatsor (pl. online →**teszt**);
- (3) *kiadvány értelemben:* a →**tankönyvcsalád** egyik tagja, feladatokat, feladatsorokat tartalmazó füzeteszerű nyomtatott vagy az internetről letölthető és kinyomtatható kiadvány; gyakran a →**munkafüzet** szinonimájaként használt kifejezés.

✓ **felelet (tfoly, ell)**

- (1) *köznapi értelemben:* kérdésre adott szóbeli, írásbeli vagy metakommunikatív (pl. vállrándítás, arckifejezés, passzivitás) válasz;
- (2) *oktatási értelemben:* az →**ellenőrzés** egyik formája, amely során a tanuló beszámol többnyire az előző órai →**tananyag**ban való tájékozottságáról általában szóban, ritkábban írásban, és a tanár →**érdemjeggyel** értékeli a teljesítményét.

✓ **feleletalkotásos feladat** (tfoly, ell, komp)

A tanulók →**ismeretjellegű tudás**ának és annak különféle kérdések, elméleti problémahelyzetek során való alkalmazási szintjének meghatározására alkalmas feladattípus, amelyben szakkifejezéseket szükséges használni (pl. fogalom-megnevezés, fogalomdefiníció-alkotás, →**esszé**).

✓ **feleletválasztásos feladat** (tfoly, ell, komp)

A tanulók →**ismeretjellegű tudás**ának meghatározására alkalmas feladattípus, amelyben előre megadott lehetőségek közül kell kiválasztani a kérdésnek, utasításnak megfelelő vagy az állításhoz illő választ; típusai pl. egyszeres, többszörös vagy alternatív választás, halmazbesorolás, mennyiségi összehasonlítás.

✓ **felfedezés** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. egy létező, de korábban nem ismert hely, tulajdonság, törvényszerűség, elv, jelenség első megismerése, feltárása; 2. találmány;
- (2) *tudományos értelemben*: egy problémához kapcsolódó feltételezésből kiinduló gondolkodási, tervezési és vizsgálódási folyamat, amely valami váratlan, új tudást eredményez;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: 1. rájövétel az eddig nem tudott dologra, vagy tudott dolog új megvilágításba kerülése; 2. egy →**problémából** kiinduló →**gondolkodási** (okoskodási), tervezési és vizsgálódási folyamat, amelynek lényegi elemei: →**feltevés**, feltételezés megfogalmazása, kipróbálására irányuló tervalkotás, tervmegvalósítás (kipróbálás) és tapasztalatértékelés.

✓ **felfedező tanulás** (tfoly)

→**Konstruktivista**, →**tevékenységalapú**, az egyes témák egyéni feltárásán alapuló →**ismeretszerzésre** épülő tanulási módszer, technika, amely más módszerek (pl. →**problémaalapú tanulás** és →**kutatásalapú tanulás**) →**szintézise**; a problémákra adandó válaszok módszereinek, eljárásainak elsajátítása érdekében a tanulók feltárást, objektum-manipulálást, problémamegoldást, →**vizsgálódást**, →**kísérletezést** végeznek, egyénileg dolgoznak, de →**interakcióban** vannak egymással és a tanárral (≠ →**kutatásalapú tanulás**).

✓ **felfedezettő beszélgetés** (tfoly)

Beszélgető →**frontális** tanítási-tanulási módszer; a tanár a tanulók meglévő →**ismereteiből** kiinduló kérdésekkel a környezetükben lévő tárgy vagy →**jelenség** lényegi jegyeire irányítja a figyelmet, a tanulók a kérdések segítségével felfedeznek, megállapításokat tesznek, következtetnek és ítéletet alkotnak.

✓ **felfedezettő tanítás** (tfoly)

A tanulók →**felfedező tanulás**án alapuló tanítási stratégia.

- ✓ **felső középfokú oktatás** (*szab*) → **iskolaszerkezet**

- ✓ **felszólalás** (*tfoly*)
 - (1) *köznapi értelemben*: véleménymegfogalmazás, vélemény elmondása nyilvánosság előtt;
 - (2) *jogi értelemben*: mulasztás vagy törvénytörő gyakorlat elleni beszéd;
 - (3) *szakmódszertani értelemben*: egy témafeldolgozási eljárás, szóbeli közlő módszer; egy → **probléma**, konfliktushelyzet tartalmi feldolgozása azáltal, hogy a tanuló ismerteti és → **érveléssel**, → **bizonyítással** értékeli a kezelendő helyzetet, ami alapján → **következtetést** von le, tanulságot fogalmaz meg, valamint javaslatot tesz a tennivalókra és azok megoldására.

- ✓ **feltevés** (*tfoly*) → **hipotézis**

- ✓ **felzárkóztatás** (*szab, tfoly*)

Beavatkozás a tanítási-tanulási folyamatba, amely a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű vagy attól függetlenül gyengén tanulók oktatási kudarcainak, a többségtől való lemaradásuknak a mérséklését, a társadalmi normáknak megfelelő iskolai végzettségüknek az elérését szolgálja.

- ✓ **fenntarthatóság tantárgy** (*szab*)

A hatékony környezeti nevelés és szemléletfejlesztés érdekében 2021 szeptemberétől választható → **tantárgy** a gimnáziumok 9. vagy 10., illetve 11. vagy 12. évfolyama számára, amely a mérlegelő-kutatói szemléletet kívánja megalapozni szintetizáló tananyagával és cselekedtető tevékenységrendszerével. (A következő években az általános iskola felső tagozata számára is bevezetésre kerül, és választható → **érettségi** tantárgy lesz.)

- ✓ **flipbook** (*teszk*)

A digitális tankönyvek egy fajtája, másodikgenerációs → **digitalizált tankönyv**; eleve digitális író- és szerkesztőeszközökkel, számítógépes felhasználásra készített tankönyv (pl. MozaBook, Sulinet Digitális Tudásbázis, Nemzeti Köznevelési Portál); a nyomtatott tankönyvével megegyező tartalma, a hagyományos tankönyv-szerkesztési modellt követő szerkezete mellett digitális keretrendszere révén benne közvetlenül elérhetők bizonyos multimédiaelemek (kép, videó, → **animáció**, → **szimuláció**, → **fogalomtár**, → **teszt** stb.), ezáltal → **interaktív** tanári tankönyvhasználatot tesz lehetővé, a tankönyv által vezérelt oktatás eszköze.

- ✓ **fogalmi térkép** (*tfoly*)

A → **gondolattérképek** egy csoportja, amely a → **fogalmak**, → **jelenségek**, → **folyamatok** (esetleg → **tények**) tartalmát (jellemzőit, tulajdonságait) és a fogalmak vagy tartalmi

elemeik egymáshoz való viszonyát ábrázolja; a szavakat vonalakkal, nyilakkal köti össze, ami alapján kirajzolódnak a belső tartalmi kapcsolatok, létrejön a fogalom logikai hálójája, ami lehetővé teszi az arról való →**gondolkodást**. Fajtái: 1. egyszerű fogalmi térkép – összegyűjti a fogalomhoz tartozó fogalmakat, tényeket, 2. hierarchikus fogalmi térkép – a témához kapcsolódó fogalmakat alá-fölrendeltségi viszonyaik szerint ábrázolja.

✓ **fogalmi váltás** (*komp, tfoly*)

- (1) *kognitív pszichológiai értelemben*: a világképet alapvetően befolyásoló fogalmak átrendeződésének folyamata;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: az a folyamat, amikor a tanulók gondolkodásában megjelenik a csak korlátozottan adaptív →**előzetes tudás** mellett annak egy alternatívája, a tanuló által elfogadott másik fogalmi háló, az →**értelmezéseknek** egy új rendszere.

✓ **fogalom** (*szab, tfoly*)

- (1) *általános értelemben*: dolgok, tárgyak, személyek tulajdonságai, közöttük fennálló vélt vagy valós kapcsolatok, összefüggések;
- (2) *tantervi értelemben*: tantervi →**követelményrendszeri** kategória; a →**tények** alapvető jegyeit és azok kapcsolatait összegző ismeretelem. Típusai a földrajztanításban: 1. egyedi fogalom – a konkrét dolgok egyedülállóságát jelöli (pl. Skandináv-hegység, a szobor az iskola melletti parkban), 2. általános fogalom – a fogalom tartalmi jellemzőit, kritikus jegyeit foglalja össze (pl. középhegység, gyűrthegység) vagy a konkrét fogalmakból a közöset emeli ki (pl. hegység), 3. halmazképző fogalom – egy csoportba fogja a hasonló tulajdonságú egyedeket (pl. felszínforma), 4. rendszerező fogalom – a jelenségek felosztásának, csoportosításának alapját jelöli (pl. hegység-szerkezet, formakincs).

✓ **fogalomismereti szintek** (*tfoly*)

1. határozatlan szint: a tanuló ráismer a →**fogalomra**, de keveri a fogalom lényeges, helyes és lényegtelen, helytelen jegyeit; 2. határozott szint: már ismeri a fogalom fontos belső jegyeit, elkülöníti a lényeges jellemzőket a lényegtelenektől, a helyeseket a hibásaktól, és meg tudja fogalmazni, hogy mit jelent a fogalom; 3. logikai szint: a tanuló már →**összefüggéseiben**, fejlődésében látja a fogalmat; 4. →**alkalmazás** szintje: a tanuló a fogalmat fel tudja használni más fogalmak →**értelmezésében** és különböző helyzetekben.

✓ **fogalomtáblázat** (*tfoly*)

Két (esetenként több) fogalom összehasonlítására szolgáló →**táblázatos rendező**, amely összehasonlítási szempontok szerinti lényegkiemelést kíván, kiemeli a →**fogalmak** tartalmi jegyei közötti hasonlóságokat és különbségeket.

✓ **folyamat** (*szab, tfoly*)

- (1) *köznapi értelemben*: valaminek a lefolyása; bizonyos eredményre vezető, időben végbemenő változások, események egységes és folytonos, összefüggő sora;
- (2) *tantervi értelemben*: tantervi →**követelményrendszeri** kategória; a mozgás, az átalakulás, a fejlődés, és az ezekben megnyilvánuló kölcsönhatások ismerete.

✓ **folyamatábra** (*tfoly*)

- (1) *informatikai értelemben*: egy folyamatot, rendszert vagy számítógépes algoritmust leíró diagram;
- (2) *oktatási értelemben*: →**folyamat**, →**jelenség**, állapotváltozás lényegének felismerését, →**megértését** szolgáló feliratos →**ábratípus**, amely a folyamat logikáját, kapcsolatrendszerét grafikai eszközökkel érzékelteti.

✓ **folyamatmozaik-ábra** (*tfoly*)

→**Folyamat**, →**jelenség**, állapotváltozás lényegének →**megértését** a fontos mozzanatokra bontással segítő →**ábratípus**, amely az egyes mozzanatok (időpillanatok történéseit) külön-külön ábrázolja és azokat egymás mellé helyezi (hasonlóan a →**képregényhez**).

✓ **folyamatos rögzítés** (*tfoly*) →**rögzítés**

✓ **formatív értékelés** (*ell*)

A tanulási folyamatot kísérő segítő →**fejlesztő értékelési** forma, amely informálja a tanárt a tanuló aktuális felkészültségéről; a tanár a tanulói teljesítmények elemzésével és a →**feleletek**, →**dolgozatok** véleményezésével szerzett helyzetfelmérés alapján tájékoztatja a tanulót arról, hogy hol tart az aktuális tanulási szakaszban, jutalmazza vagy bünteti és ezáltal segíti az →**önértékelését**.

✓ **forráselemzés** (*tfoly*)

Társadalomtudományi módszer, egy múltbeli dokumentum (pl. törvény, leírás, oklevél, tárgy) vizsgálata szempontok (pl. idő, helyszín, szereplők, szubjektivitás) alapján.

✓ **földrajz tantárgy** (*szab*)

A jelenlegi szabályozási keretek szerint a 7–10. évfolyamon oktatott →**tantárgy**, amely sajátos szerepet tölt be a →**köznevelési rendszerben** azáltal, hogy megalapozza és összekapcsolja az egyes földtudományokat, valamint tér- és időbeli szempontból egy logikai rendszerbe kapcsolva ismerteti meg a természet- és a társadalomtudományok alapjait, tartalma tehát jóval szélesebb a földrajztudományénál; természet- és társadalomföldrajzi, regionális és környezeti problémákkal foglalkozó, szemléletformáló tantárgy, amely →**szintézisre**, más tantárgyak (pl. fizika, biológia, történelem) ismeretanyagának a földrajzéval való szintetizálására is hivatott.

✓ **Földünk – környezetünk műveltségi terület** (szab)

Az 1995–2012 közötti →**Nemzeti alaptantervek**ben a földrajzi-környezeti tartalmi és fejlesztési célokat és elvárásokat megfogalmazó rendszerezési egység az (5)7–12. évfolyamokon. (Az 1995–2007 közötti alaptantervekben Földünk és környezetünk elnevezéssel szerepelt.)

✓ **frontális munka** (tfoly)

A →**tanítási óra** pedagógusközpontú szervezési módja, →**munka-formája**, amely során az átlagos képességűnek feltételezett tanulók tanulási tevékenysége egy időben történik az egész tanulócsoporthoz vonatkozó, azonos →**tananyag**tartalom azonos ütemű feldolgozásával, közös nevelési-oktatási céloknak megfelelően.

✓ **függelék** (teszk)

A →**tankönyv** egyik funkcionális (a földrajz esetében hagyományos, de nem kötelező) része, amely a →**tananyag** egészéhez (esetenként egy-egy fejezetéhez) kapcsolódó, többször, többféleképpen feldolgozandó, adatszerű információkat (főként táblázatba foglalt mennyiségi →**adatsorokat**) tartalmaz; leginkább →**elemzés**hez, →**összehasonlítás**hoz, →**érvelés**hez, információ-származtatáshoz, adatkezelési technikák elsajátításához nyújt adatbázist.

✓ **gamifikáció** (tfoly) →**játékosítás**

✓ **gondolattérkép** (tfoly)

A →**mentális térképek** kognitív megközelítésű csoportja, gondolatok vagy tartalmak (→**tények**, →**fogalmak**, →**adatok** stb.) →**vázlatszerű** ábrázolása szavakból és grafikai elemekből (pl. halmazok, nyilak, vonalak), amelyek általában az adott tartalomhoz kapcsolódó alfogalmakat, kulcsszavakat, jellemzőket tartalmazza. Fajtái: 1. egyszerű →**fogalmi térkép**, 2. hierarchikus fogalmi térkép, 3. →**ismerettérkép**, 4. →**gondolkodási stratégia**térkép.

✓ **gondolkodás** (tfoly)

- (1) *pszichológiai értelemben*: aktív értelmi megismerési tevékenység, amely eredményeként a valóság elvont fogalmi tükröződése következik be;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: megismerő, rendszerező, kapcsolatokat kereső és létrehozó folyamat; az objektív világ fogalmakat, kijelentéseket eredményező visszatükröződésének, valamint az így szerzett gondolatokból újabb gondolatok létrejöttének folyamata →**gondolkodási műveletek** segítségével.

✓ **gondolkodási műveletek (tfoly)**

A →**gondolkodás** során végzett tevékenységek; alpműveletei: →**analízis**, →**szintézis**, →**összehasonlítás**, →**összefüggések** feltárása (reláció), konkretizálás, →**általánosítás**, →**analógia**-keresés, rendezés.

✓ **gondolkodási stratégiatérkép (tfoly)**

A →**gondolattérképek** műveleti megközelítés szerinti fajtája, koncepciótérkép; egy elképzelés komplex megvalósítási folyamatának vázaltszerű ábrázolása; kulcsszavakkal és grafikusan tünteti fel az egyes cselekvési fázisokat, a megvalósítási környezet jellemzőit, feltételeit, a résztvevőket és a várt, feltételezett eredményeket, ezáltal tanítja az adott tevékenységhez szükséges helyes műveleti sorrendet, a problémamegoldási stratégiát.

✓ **grafikai szervezők (tfoly, teszk) →grafikus rendezők**

✓ **grafikus rendezők (grafikai szervezők) (tfoly)**

Az →**információk**, →**ismeretek**, vélemények, gondolatok áttekinthető, rendszerezett megjelenítése, amelyek vizuális, grafikus eszközökkel ábrázolják a →**tények**, a →**fogalmak**, a gondolatok közötti kapcsolatokat. Fajtái: 1. →**táblázatos rendezők**, 2. →**mentális térképek**.

✓ **gyakorlás (tfoly)**

- (1) **általános értelemben**: a megértett ismeretek, kialakult és fejlődő készségek, jártasságok, képességek céltudatos felhasználása, feladatok megoldásában való alkalmazása;
- (2) **didaktikai értelemben**: a tanulók által elsajátított ismeretek vagy rutinjellegű cselekvések, tevékenységek többszöri, ismétlődő alkalmazása az eredetivel megegyező vagy attól eltérő feladathelyzetekben tartalmi megerősítés, →**rögzítés** vagy →**jártasság**, →**készség** kialakulása céljából.

✓ **gyermektudomány (komp, tfoly)**

Azon rendszerré szerveződött tudáselemek összessége, amiket a tanulók a világról alkottak magukban.

✓ **hagyományos tanterv (központi tanterv) (szab)**

Az iskolarendszer központi tartalmi szabályozásának eszköze, általános törvényerejű, részletesen előíró →**tanterv**, amelynek alkalmazása minden iskolatípusban és →**taneszköz** esetében kötelező.

✓ **halmazképző fogalom (tfoly) →fogalom**

✓ **handout (szóróanyag) (tfoly)**

- (1) *oktatási értelemben*: egy foglalkozás résztvevői számára kiosztott anyag, előadás-vázlat, segédanyag, tájékoztató, útmutató;
- (2) *szakmódszertani értelemben szűkebben*: a →**prezentálás** során a bemutató anyagának kinyomtatott vázlata (pl. a PowerPoint jegyzet- vagy vázlatfunkciójával előállított és kinyomtatott anyag); *tágabban*: a tanulóknak kiosztott módszertani segédanyag (pl. tanulmányozandó szöveg, adattáblázat, jelkulcs, tematikus térkép, diagram) a tanulási folyamat támogatására.

✓ **hatékonyság (ált, szab)**

- (1) *közgazdasági értelemben*: minél több kihozása egy adott erőforrásból, vagy minél kevesebb befektetéssel (olcsóbban) ugyanannak az eredménynek az elérése;
- (2) *oktatási intézményi értelemben*: az oktatás minőségének egyik dimenziója, az oktatás költségeinek a teljesítményekkel való összhangja;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: egy →**tantárgy** oktatásába befektetett pedagógiai munka megtérülése a tanulói eredményekben (módszerek alkalmazásának tükröződése a tanulói teljesítményekben) (≠ →**eredményesség**).

✓ **hálózati tanulás (konnektivizmus) (tfoly)**

- (1) *informatikai értelemben*: az egymással összekapcsolt helyeken folyó, elektronikus eszközökkel támogatott információcsere, tanulás korábban elmélete, ma inkább szemlélete, pedagógiai nézőpontja; a hálózatelméletek alkalmazása a pedagógiában;
- (2) *pedagógiai értelemben*: tanulóközpontú, nem szabályozottan szerveződő (hagyományos →**tanterv** nélküli), tudáscserén alapuló →**kollaboratív**, autonóm →**tanulói tevékenységre** alapozott tanulás, aminek során a tanuló korábbi tanulási tapasztalatokat, tudásokat hív elő, és azok alapján alkot, új tudást hoz létre (≠ internetes hálózatban való tanulás).

✓ **háromszintű tantervi szabályozás (szab)**

A köznevelési intézményekben folyó oktató-nevelőmunkának, az →**oktatás** tartalmának három szinten (1. állami szint: →**Nemzeti alaptanterv**, 2. segítő szint: →**kerettantervek**, 3. helyi szint: →**helyi tantervek**) történő irányítása. Hazánkban a →**közoktatási törvény** (1993) megjelenése tette lehetővé az alkalmazását.

✓ **helyi tanterv (szab)**

A →**háromszintű tantervi szabályozás** legalsó szintje; egy iskolának a pedagógiai programjában kitűzött céljainak, alapelveinek megfelelően a →**Nemzeti alaptanterv** és az adott intézményre érvényes →**kerettanterv**(ek) alapján kiválasztott és az intézmény arculatának megfelelően összeállított →**tanterve**. A →**követelmények** és a →**tananyagok** időbeli elrendezése és a hozzárendelt eszközök rendszere a társadalom (vagy egyes csoportjainak) elvárásait és fejlesztési célkitűzéseit teljesíti; helyi jellegét az adja, hogy

elfogadásában szerepet játszik a helyben érintettek megegyezése, a nevelőtestület elfogadó döntése, a társadalom (pl. szülők) támogató véleménye és a fenntartó jóváhagyó döntése; a helyi kultúra elemeit az igényeknek megfelelő mértékben tartalmazza.

✓ **helyi tartalom** (*szab*)

Az iskolát környező, szolgáltatásait igénybe vevő helyi társadalom (mindennapi és „ünnepi”) kultúrájának, földrajzi, történelmi, gazdasági környezetének, hagyományainak és jövőképeknek (a helyi kultúrának) sajátos elemei, valamint az iskola jellegzetes tanulói csoportjainak sajátos (általuk deklarált vagy az iskola szakmai tevékenysége során felismert-feltárt) nevelési-oktatási szükségletei, igényei. Ennek megfelelően a helyi tartalom a →**helyi tanterv**ben, tantervi programban lehet hozzáadással létrejött többlet (új elem) vagy átértelmezés.

✓ **helyszínépítés** (*tfoly*)

Érzelmi átélésén és kifejezésén alapuló, elsősorban a beleélőkészséget fejlesztő →**drámapedagógiai** módszer, amely során a tanulók egy szöveges vagy képi információ alapján ötletesen berendezik az esemény helyszínét a rendelkezésre álló bútorokból és tárgyakból, majd elmondják a hellyel vagy helyzettel kapcsolatos elképzelt eseményeket és azokkal kapcsolatos érzelmeiket.

✓ **helyzetgyakorlat** (*tfoly*)

Egy újonnan megismert helyzet érzelmi átélésén és az élmény kifejezésén alapuló, elsősorban a beleélőkészséget fejlesztő →**drámapedagógiai** módszer, amely során a tanulók szavakkal, mozdulatokkal fejezik ki a helyzetet, a szereplő gondolatait, szándékait.

✓ **heterogén csoportmunka** (*tfoly*)

A →**csoportmunka** egyik fajtája; eltérő feladatrendszerű csoportos tevékenységen alapuló →**munkaforma**, amely során a csoportok tartalmilag különböző feladatot oldanak meg, ami történhet csoportonként azonos, részlegesen vagy teljesen eltérő módszerekkel, feladatokkal és eszközökkel.

✓ **hetes óraterv** (*szab*)

Olyan időkeret-elosztási és órarendszervezési mód, amelyben az egyes →**tantárgyak** óraszámja hetekre van megállapítva, így minden hét óraszámja és órarendje azonos.

✓ **hibridoktatás** (*szab, tfoly*)

(Blended learning); a digitális térben zajló →**e-learning** és a fizikai térben zajló jelenléti tanítás-tanulásszervezés ötvözésével létrejött, tanulóközpontú oktatásszervezési forma.

✓ **hierarchikus fogalmi térkép** (*tfoly*) →**fogalmi térkép**

✓ **hipotézis** (tfoly)

- (1) *köznap* értelemben: előzetes feltevés, feltételezés;
- (2) *kutatásmódszertani értelemben*: részben igazolt tudományos felvetés; még nem bizonyított elv vagy tétel, amely megfelel a tapasztalatoknak, a megfigyelt tényeket jól magyarázza; egy tudományos vizsgálat kimenetelét előrevetítő tétel (állítás), aminek az igazságtartalmát eldönt(het)i a kutatás, a kísérlet;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: egy adatgyűjtéses vagy vizsgálati módszerekkel bizonyítható vagy cáfolható feltevés, feltételes állítás.

✓ **hír** (tfoly)

Közérdeklődésre számot tartó, a közzétevő médiumnak megfelelő műfaji sajátosságok szerint feldolgozott, ellenőrzött és valósnak bizonyult információ, amely választ ad az alapkérdésekre (ki?, mit?, hol?, mikor?, esetleg miért? és hogyan?), és amelynek nyilvánosságra hozatala nem sért köz- és magánérdeket.

✓ **homogén csoportmunka** (tfoly)

A → **csoportmunka** egyik fajtája; azonos feladatrendszerű csoportos tevékenységen alapuló → **munkaforma**, amely során minden csoport tartalmilag azonos feladatot old meg, ami történhet csoportonként azonos, részlegesen vagy teljesen eltérő módszerekkel, feladatokkal és eszközökkel.

✓ **homokasztal** (tfoly, teszk)

Interaktívan formálható → **terepasztal**; egy nagyméretű, lábakon álló, homokkal megtöltött szögletes fémtál (az alján általában vízlevezető nyílás is van), amin interaktívan → **modellezhetők** a valóságban hosszú idő alatt lejátszódó földfelszíni → **folyamatok** (pl. vulkáni működés, külső erők érvényesülése, folyószakaszjellegekhez kapcsolódó felszínalakulás), kialakuló domborzati formák.

✓ **hosszú távú memória** (ált, tfoly) → **emlékezet**

✓ **IBL (inquiry-based learning)** (tfoly) → **kutatásalapú tanulás**

✓ **időbeli tájékozódás** (komp)

Az időben való eligazodás → **képessége**, amely magában foglalja az idő múlásának tudatosulását, az idősorokban és a különböző időléptékekben való gondolkodást, valamint a hely és az idő összefüggésének értelmezését. Fejlesztése a földrajzi tanulmányok során a növekvő léptékű időkategóriák szerinti sorrendjben (napi idő – alsó tagozat, évi idő – 5–6. évfolyam, történelmi, gazdaságtörténeti idő – 7–8. évfolyam és középiskola, földtörténeti idő – középiskola) és az időfogalom származására összpontosítva (alsó tagozat – motivációs, felső tagozat – tapasztalati, középiskola – tudati) történik az egyes életkori szakaszokban.

✓ **igazságtáblázat** (tfoly)

Az állítások helyességének, a jellemzők érvényességének megállapítását segítő →**táblázatos rendező**, amely a →**tények**, leggyakrabban →**fogalmak** halmazokba sorolását kívánja oly módon, hogy mindegyik egyszerre két szempontnak feleljen meg.

✓ **IKT** (tfoly, teszk)

Információs és kommunikációs technológiák; eszközök, technológiák, szervezési tevékenységek és innovatív folyamatok, amelyek megkönnyíthetik és hatékonyá tehetik az információ közlését, kódolását, feldolgozását, áramlását, tárolását, a kommunikációt (≠ módszer).

✓ **implicit memória** (ált, tfoly) →**emlékezet**

✓ **implicit tanulás** (komp, tfoly)

Tudattalan megismerő folyamat; nem szervezett keretek között zajló →**tanulási** folyamat, a környezetben általában spontán megfigyelt, tapasztalt információk lassú, passzív beépülése az ismeretrendszerbe.

✓ **induktív gondolkodás** (komp, tfoly)

- (1) *logikai értelemben*: általánosításra törekvés; egyedi dolgokból, egyes tényekből való általánosítás, ami a szabályok felismerésén alapszik;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: →**következtetési** eljárás, a tapasztalati tények összegyűjtését követő →**általánosítás** a közös jellemzők alapján.

✓ **infografika** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: rajz, fotó, szöveg és ezek formanyelvének együttes felhasználásával létrejött illusztráció;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: kevert ábrázolási forma, szöveges →**vázlat**, →**ábrák**, →**képek** logikailag rendezett és látványos kombinációja, amely könnyen és gyorsan befogadható, megérthető, figyelemfelkeltő formában nyújt →**információkat**, közvetít mondanivalót.

✓ **információ** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: egy hír, értesülés, tájékoztatás, felvilágosítás valamiről, amiről korábban nem volt tudomásunk; a valóság egy részének visszatükröződése;
- (2) *ismeretelméleti értelemben*: tapasztalat vagy ismeret, amely lényegesen befolyásolja, megváltoztatja a tudást vagy az ismeretelemek rendszerét; értelmezett adat, jelentéssel bíró fogalom;

- (3) *hírközlési értelemben*: minden, ami kódolható és továbbítható egy arra alkalmas csatornán; egy dolog állapotáról vagy egy jelenség lefolyásáról időben, térben elrendezett jelek sorozatával továbbított jelek az adó és a vevő között;
 - (4) *szakmódszertani értelemben*: a tanuló számára új →**ismeret**, újdonságjellegű →**hír**, amihez a valóság →**közvetlen megismerésével** vagy →**közvetett megismerésével** jut és megéri azt.
- ✓ **információfeldolgozás** (*tfoly*)
Az a folyamat, amely során az elemi →**információ**ból egy adott célnak megfelelő, értelmezett →**ismeret** lesz.
- ✓ **információhordozó** (*tfoly, teszk*)
Az →**információ**t befogadható, feldolgozható formában tartalmazó tárgy, eszköz. Fajtái:
1. elsődleges információhordozó (maga a valóság): →**közvetlen megismerés** lehetősége,
2. másodlagos információhordozó: →**közvetett megismerés** lehetősége (pl. írott szöveg, hang, →**ábra**, kép, →**modell**, →**adatsor**, →**diagram**).
- ✓ **információkövetítő** (*tfoly, teszk*)
- (1) *technikai értelemben*: technikai megoldás (pl. könyv, földgömb, film, makett, világháló, hírműsor), amely tárolja és hozzáférhetővé teszi az információkat;
 - (2) *szakmódszertani értelemben*: 1. technikai megoldás, amely alapján megismerhetők az →**információk**; 2. személy, aki különféle módszerek alkalmazásával segít befogadni és értelmezni a valóságot, az →**információhordozó** eszközök és az emberek által közölt elemi információkat.
- ✓ **információszűrés** (*tfoly*)
Válogatás az →**információk** között, az aktuális céljainknak való megfelelőségük és igazságtartalmuk vizsgálata (pl. forrás-, cél-, szövegkörnyezet-, eszköz-vizsgálat, bizonyítékkeresés).
- ✓ **inkluzív gondolkodás** (*komp*)
Szempont-befogadó gondolkodásmód, a világ és →**jelensége**inek megismerése, vizsgálata a maga összetettségében, bonyolultságában a lehető legtöbb szempont figyelembevételével annak érdekében, hogy a rendszer, a kapcsolati hálók megismerhetők legyenek.
- ✓ **inkluzív nevelés** (*komp*)
- (1) *UNESCO-értelmezésben*: dinamikus nevelési szemlélet, amely pozitívan reagál a tanulók sokszínűségéből fakadó eltérő nevelési igényekre, és felhasználja az egyéni különbségeket a tanulási folyamat módszertani gazdagítására, mélyítésére;

- (2) *európai pedagógiákban*: a fizikai és mentális fogyatékkal élők, az eltérő kultúrákból érkező, a hátrányos társadalmi-gazdasági státuszú és a sajátos nevelési igényű tanulók együttes, integrált nevelése intézményi keretekben.
- ✓ **integrált tantárgy (szab)**
Több tudományág ismeretanyagát összedolgozó, egy rendszerbe foglaló →**tantárgy**, amely komplex rendszert, folyamatot problémaközpontúan vizsgál, rendezőelve az egyes rész tudományok egymással való kapcsolata; hazánkban ilyen a →**környezetismeret** (ami fizikai, kémiai, biológiai, természetföldrajzi ismereteket ölel fel (hagyományosan némi társadalmi alapismeretet is tartalmaz).
- ✓ **integrált természettudomány tantárgy (szab)**
A 2020-as →**Nemzeti alaptanterv**ben megjelenő, a gimnázium 11. évfolyamán azon tanulók számára szervezett →**integrált tantárgy**, akik nem tanulnak emelt óraszámú vagy →**fakultáción** természettudományos tárgyat; →**jelenségek** vizsgálatán alapuló, komplex szemléletmóddal oktatott, a →**természettudományos műveltséget** bővítő szerepet tölt be.
- ✓ **intelligencia (komp)**
 - (1) *általánosságban*: az információk észlelésének, felfogásának, tudásként való elraktározásának a képessége annak érdekében, hogy megfelelő értelmezésben és helyzetben adekvát módon alkalmazható, felhasználható legyen;
 - (2) *pszichológiai értelemben röviden*: általános, globális értelmi képesség;
 - (3) *pszichológiai értelemben hosszabban*: globális képesség, amely lehetővé teszi az ésszerű gondolkodást, a célszerű cselekvést és a környezettel való eredményes bánást.
- ✓ **interaktív homokasztal (teszk) →digitális terepasztal**
- ✓ **interaktív tábla (teszk)**
→**IKT**-eszközrendszer, olyan érintőképernyős tábla, amely szoftver segítségével számítógéppel van összekapcsolva, ezáltal az a tábláról vezérelhető, illetve a táblára került tartalmak a háttértárolóra menthetők.
- ✓ **interakció (tfoly)**
 - (1) *társadalmi értelemben*: emberek egymással való, egymásra reagáló és ható kommunikációja (pl. beszélgetés), cselekvése és viselkedése;
 - (2) *pedagógiai értelemben*: a társas érintkezés alapegysége; a tanítási-tanulási folyamat szereplői közötti szóbeli és beszéd nélküli független, magatartásukra, viselkedésükre is ható kölcsönhatás, akciók és reakciók folyamata.

✓ **interaktív tanulás (tfoly)**

- (1) *pedagógiai tágabb értelemben*: maga a közösségben (pl. iskolai tanórán) történő tanulás, amely során a tanár meghatározott tartalmi és fejlesztési céllal van kölcsönhatásban a tanulókkal és azok is egymással, hatnak egymás cselekvésére, viselkedésére;
- (2) *pedagógiai szűkebb értelemben*: az oktatási tartalomra, tevékenységekre irányuló kommunikációra, információmegosztásra és folyamatszabályozásra épülő tanulási folyamat;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: aktív tanulói cselekvéseken, manipulatív tevékenységeken alapuló, önként vállalt és célirányosan tervezett → **tanulási** folyamat, amelyben a tanulók hatnak egymásra kölcsönös együttműködéseiken keresztül (≠ → **tevékenységalapú tanulás**, digitálistechnológia-használat, → **csoportmunka**, → **kooperatív tanulás**).

✓ **interjú (tfoly)**

- (1) *média értelemben*: két (vagy több) ember személyes beszélgetése kérdés-válasz vagy függő beszéd formájában egy témával kapcsolatos információk nyerése céljából, amelyben véleményt csak az interjúalany fogalmazhat meg, ilyen beszélgetésekre általában stúdióban kerül sor;
- (2) *munkaerőpiaci értelemben*: munkaerő-kiválasztási eszköz, a munkáltató és a munkára jelentkező közötti beszélgetés annak érdekében, hogy a megismerjék a jelölt képességeit, attitűdjét a választandó feladat, pozícióra való alkalmasság szempontjából (állásinterjú);
- (3) *szakmódszertani értelemben*: → **médiapedagógiai** és tudománytípusú → **kutatásalapú tanulási** módszer, → **megkérdezésen** alapuló → **információszerző**, vélemény-megismerő beszélgetés valamely témában; az interjúkészítő megtervezi a beszélgetés tartalmát, időtartamát és kérdéseit, az interjúalany → **előzetes tudás** vagy felkészülés alapján válaszol azokra, megfogalmazza azzal kapcsolatos érzelmeit, gondolatait.

✓ **irányított aktív megfigyelés (tfoly)** → **irányított megfigyelés**

✓ **irányított kutatás (tfoly)**

A tanár által befolyásolt → **kutatás** tanulási folyamat, amelyhez a tanár fogalmazza meg a kiinduló problémát és adja az anyagokat, eszközöket, a tanulók feladata a → **probléma** megoldásához vezető eljárások kigondolása és megvalósítása, valamint a probléma megoldása.

✓ **irányított megfigyelés (tfoly)**

Pedagógus által irányított tudatos észlelés válogatott szempontok szerint. Két fajtája: 1. irányított passzív megfigyelés: tanári utasításra vagy kérdések, feladatok segítségével végzett tapasztalatszerzés; 2. irányított aktív megfigyelés: céltudatos tanulói

tapasztalatszerzés, amely során a tanuló a tanári utasításoknak megfelelően beleavatkozik a megfigyelés tárgyának (pl. →**jelenség**, →**folyamat**) lefolyásába.

✓ **irányított passzív megfigyelés** (*tfoly*) →**irányított megfigyelés**

✓ **iskolai pedagógiai program** (*szab*)

Az iskolai nevelő-oktatómunka alapját képező dokumentum, amely magában foglalja a nevelési programot (a pedagógiai munka alapelveit, céljait, feladatait, eszközeit, eljárásait; a személyiség- és a közösség-fejlesztéssel, a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat; a beilleszkedési és magatartási nehézségekkel, a tehetség és a →**képesség** kibontakoztatásával összefüggő, a szociális hátrányok enyhítését segítő pedagógiai tevékenységeket; a szülő, a tanuló és a pedagógus együttműködésének formáit) és a →**helyi tantervet** (az egyes évfolyamokon tanított →**tantárgyak** rendszerét, óraszámát, az előírt →**tananyagát** és követelményeit; a tankönyvek, a taneszközök kiválasztásának és a tanulói teljesítmények →**ellenőrzésének**, →**értékelésének** az elveit, a tanulók fizikai állapotának méréséhez szükséges módszereket), továbbá közép fokú intézmények esetében a középszintű →**érettségi vizsga** témaköreit, a →**szakképzésben** a szakmai programot. Az iskolák készítik a →**Nemzeti alaptantervben** meghatározottak alapján, a nevelőtestület fogadja el, és az iskolafenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.

✓ **iskolai térkép** (*teszk*)

Didaktikai, szakmódszertani, tanulástechnikai és tananyagtartalmi (a mindennapi életben használt térképektől eltérő) céloknak alárendelt tartalmú és ábrázolásmódú →**térkép**; jellemzői: kevés, a tanterv által befolyásolt tartalom, életkori sajátosságokhoz igazodó szín- és jelrendszer, egyszerűsített ábrázolás. Fajtái: →**falítérkép**, iskolai →**atlasz** térképlapjai, →**munkatérkép**, →**dombortérkép**.

✓ **iskolaszerkezet** (*szab*)

Az oktatás és a →**képzés** tagolódása a →**köznevelési rendszerben**. A fejlett országok gyakorlatában 3 szakaszból áll: 1. alpfokú oktatás (1–4. évfolyam) – célja az alapismeretek, a legfontosabb →**tanulási** és társadalmi beilleszkedési képességek kialakítása), 2. alsó közép fokú oktatás (5–8. évfolyam) – célja az alapvető társadalmi és tudományos →**ismeretek**, →**képességek** kialakítása), 3. felső közép fokú oktatás (9–12. évfolyam) célja a társadalmi és tudományos ismeretek részletesebb tanítása, és a tanulók felkészítése a felső fokú tanulmányokra, illetve a szakmai előképzés. Magyarországon a világháború után kialakult a 8+4 osztályos iskolaszervezeti modell (8 évfolyamos általános iskola és 4 éves középiskola), ami mellett 4+8 (nyolcosztályos gimnázium), 6+6 (hatosztályos gimnázium), sőt esetenként más (pl. 4+4+5, 4+4+4, 4+4+2+2) modellek is vannak.

✓ **ismeret (komp)**

A megismerés eredményeként az ember pszichikumában képződő lenyomat (→**képzet**, →**tény**, →**adat**, →**összefüggés**, törvényszerűség, absztrakció, norma, elmélet) a világról; képmás a valóságról, ami a kommunikáció során válik hasznosíthatóvá (a tanuló képes megfogalmazni).

✓ **ismereteket szerző és feldolgozó óra (tfoly)**

A leggyakoribb →**óratípus**, amely során alapvetően új →**ismeretek**hez jutnak a tanulók új tartalmak vagy már ismert tartalmak új megközelítésű, mélységű feldolgozásával. →**Didaktikai mozzanatai**: órakezdés, →**ellenőrzés**, új →**tananyag** feldolgozása, →**részösszefoglalás(ok)**, →**összefoglalás**, →**rendszerezés**, →**értékelés**.

✓ **ismeretjellegű földrajzi tudás (komp)**

A földrajzi tárgyi →**tudás** rendszere, amelynek összetevői: 1. tárgyi tudás (általános és egyedi →**fogalmak**, →**tények**) – a földrajzi helyekkel kapcsolatos →**ismeretek**, 2. →**megértés** (földrajzi rendszerek, a környezet tűrőképessége, környezet és technika) – a környezet és a társadalom belső és külső →**összefüggéseinek** →**értelmezése**, 3. →**alkalmazás** (szabályok, összefüggések felhasználása) – a térbeli kapcsolatok átlátása és a térbeli mozgásfolyamatok értelmezése.

✓ **ismeretjellegű tudás (komp) → ismeretjellegű földrajzi tudás**

✓ **ismeretjellegű tudáselemek (tfoly)**

→**Képzetek**, →**fogalmak**, →**tények**, →**adatok**, definíciók, leírások, szabályok, törvényszerűségek és elméletek.

✓ **ismeretszerzés (tfoly)**

→**Didaktikai mozzanat**, a tudattól függetlenül létező valóság →**tényeinek**, jellemzőinek, lényegi →**összefüggéseinek**, törvényszerűségeinek feltárására, →**megismerésére** irányuló tudatos tevékenység.

✓ **ismerettérkép (tfoly)**

A →**gondolattérképek** egyik fajtája, amely a →**fogalmakkal**, →**jelenségekkel**, →**folyamatokkal**, történésekkel kapcsolatos tényeket, jellemzőket, gondolatokat rögzíti →**vázlatszerű** formában, ezáltal elősegíti az →**ismeretek** bevéődését.

✓ **item (ell)**

- (1) *köznapi értelemben*: egység, adat, elem, tétel;
- (2) *mérésmethodikai értelemben*: a tudásszintet mérő feladat legkisebb, önállóan értékelhető eleme; egyetlen teljesítményelem.

✓ **itemtő (ell)**

- (1) *szűkebb értelemben*: az →**item** kérdése, utasítása;
- (2) *tágabb értelemben*: az item kérdése, utasítása a hozzá tartozó válaszlehetőségekkel együtt).

✓ **írásbeli felelet (ell)**

A →**tudás** →**ellenőrzés**ének írásbeli formája (a mindennapi gyakorlatban – helytelenül – röpdolgozat); a tanuló írásban, összefüggő szövegben (→**esszé**szerűen) kifejt egy témát (többnyire az előző óra anyagának egy részét), amely tájékoztatja a tanárt arról, hogy a felelő mennyire értette meg a →**tananyagot**, hogyan tudja alkalmazni az ismereteit, képességeit.

✓ **javítóvizsga (ell)**

Valamely →**tantárgy** →**tanítási év** végi →**osztályzat**ának megállapítására szolgáló, →**szummatív** jellegű, minősítő →**vizsga** a tanítási évet követő nyár végén (a →**tanév** végén) azon tanulók számára, akik nekik felrőható okból nem kezdték vagy fejezték be a vizsgát a tanulmányi idő alatt (pl. nem jelent meg az →**osztályozóvizsgán**), vagy elégtelen osztályzatot szereztek.

✓ **jártasság (komp)**

- (1) *köznapi értelemben*: gyakorlással, tapasztalással szerzett szaktudás valamely szakterületen, tudományágban;
- (2) *általános pedagógiai értelemben*: a feladatmegoldó tevékenység, →**alkalmazás** automatizálás felé haladó összetevője, a gyakorlottság kezdeti szintje, amikor az alkalmazás még nem teljesen (minden elemében) automatikusan megy végbe, szükséges a tanult ismeretek felidézése is;
- (3) *didaktikai és földrajzszakmódszertani értelemben*: az →**ismeretek** alkalmazásának egyik művelete, tanulható gyakorlottság, gyakorlati felkészültség, amely rendszeres →**gyakorlás** hiányában rövid ideig marad fenn; új feladatok, problémák tudatos megoldása az ismeretek alkotó felhasználása útján.

✓ **játékosítás (gamifikáció) (tfoly)**

- (1) *általános értelemben*: olyan módszer, ami játékokból átvett elemeket alkalmaz nem játéktevékenység (pl. munka, tanulás, sportolás) során;
- (2) *pedagógiai értelemben*: a játékok működési elvei alapján felépített tanulási folyamat, amivel a tanár motiválja és aktivizálja a tanulókat;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: olyan tanítási-tanulási stratégia, amelyben a →**tanulási környezethez** kötött, de történetbe ágyazott →**tananyag** feldolgozása, azzal kapcsolatos →**interakciók** és tevékenységek során a tanulók versenyeznek a többiekkel, és különféle tartalmi vagy a helyzetből fakadó kihívásokkal szembesülnek;

a tanulás játékelményt nyújt, amit külsőségek (pontrendszer, ranglista, jelvények stb.) fokoznak (\neq → **didaktikai játék**).

✓ **jegyzet** (tfoly)

- (1) *köznyelvi értelemben*: rövid, tömör, vázlatos feljegyzés fontos tudnivalókról elfelejtésük megakadályozása érdekében;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: szövegkivonat, amely a szöveg legfontosabb tartalmait, gondolatait egyszerű mondatokba rendezi, felépítési logikája megegyezik a szövegével, a mondatok sorrendje ahhoz igazodik (\neq → **vázlat**).

✓ **jelenség** (tfoly)

- (1) *köznap értelemben*: figyelemre méltó, vizsgálatra vagy gondolkodásra érdemes (általában szokatlan vagy negatív) esemény, tény, személy;
- (2) *természettudományos értelemben*: az adott helyen és időben észlelhető változások által megfigyelhető esemény vagy tény;
- (3) *földrajz szakmódszertani értelemben*: a földrajzi térben időben lejátszódó esemény, történet, amely észlelhető, megfigyelhető, vizsgálható, gondolatilag feldolgozható.

✓ **jellemezés** (tfoly)

- (1) *köznap értelemben*: sajátosságok felsorolása; egy személyre vagy dologra igaz legfőbb vonások, jegyek, viselkedési formák ismertetése;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: egy tárgy, hely, személy, → **jelenség**, → **folyamat** bemutatására irányuló → **algoritmuson** alapuló tevékenység, ami a bemutatandó dolog lényege szempontjából fontos tartalmi elemeket emeli ki.

✓ **jellemezőség elve** (tfoly)

- (1) szakmódszertani alapelv, amely szerint minden → **fogalmat**, → **folyamatot**, → **jelenséget** az arra legjellemzőbb példákban ismerjenek meg a tanulók az új → **tananyag** feldolgozása során;
- (2) szakmódszertani alapelv, amely szerint a megismerési folyamat során az adott területre, jelenségre, kapcsolatra, → **összefüggés**rendszerre legjellemzőbb tényeket, sajátosságokat, folyamatokat kell kiemelni.

✓ **jóságmutató** (ell)

Mérés-módszertani elv, amely biztosítja, hogy a mérési eszközök és a módszertani eljárások hibái ne befolyásolják a teljesítményt. Fajtái: 1. → **tárgyszerűség**, 2. → **érvényesség**, 3. → **megbízhatóság**.

✓ **karikatúra** (tfoly)

Egy helyzetet (főleg gazdasági, társadalmi és politikai vetületben) általában torzítva, humorosan vagy gúnyosan bemutató →**ábratípus**, amelynek értelmezése jelentős háttérismeretet és absztrakciót kíván.

✓ **keresztmetszet** (tfoly)

A földrajztudományban és a földrajztanításban használt →**ábratípus**, amely egy földrajzi objektumot, területet (pl. tájat, kontinensrészt) ábrázol úgy, mintha azt valamely felszíni vonal mentén egy síkkal függőlegesen elmetsették volna; feltárja a belső szerkezetet, és könnyen felismerhetővé teszi a térbeli →**összefüggéseket**.

✓ **keretrendszer** (szab, tfoly) →**online együttműködési keretrendszer**

✓ **kerettanterv** (szab)

A →**háromszintű tantervi szabályozás** középső, segítő szintje; az iskoláztatás adott szakaszára vonatkozó, az oktatási miniszter által kiadott, a →**Nemzeti alaptantervre** épülő és a →**helyi tanterv** készítéséhez alapul szolgáló, választható tanterv; keretjellelű, mert követelményei nem fedik le az oktatás teljes időtartamát. Eredetileg meghatározza a →**tantárgyak** rendszerét, azok időkeretét (óraszámát), a →**tananyag** felépítését és felosztását az egyes évfolyamok között, továbbá az adott szakasz befejező évfolyamának →**kimeneti követelményeit**; 2020 után a tantárgyi rendszer és azok időkeretét a Nemzeti alaptanterv határozza meg, a kerettanterv a →**tantárgyakhoz** rendelt →**fejlesztési feladatokat**, az →**ismeretek** fő köreit és fogalmait, a javasolt tevékenységeket és a várható tanulási eredményeket fogalmazza meg tematikus egységenként (témakörönként). Orientálja az állami vizsgák követelményeinek, az országos →**mérés**, →**értékelés** módszereinek kidolgozóit, a tankönyvírókat, az oktatási eszközök és a tanítási segédletek készítőit.

✓ **képesítési követelmények** (szab)

Azok a →**képességek**, →**attitűdök**, felelősségek, amelyekkel rendelkeznie kell a köznevelésben, →**szakképzésben**, felnőttképzésben és felsőoktatásban szerzett valamely bizonyítvány, oklevél, tanúsítvány birtokosának a Magyar Képesítési Keretrendszer (MKKR) alapján.

✓ **képesség** (komp)

- (1) *pedagógiai értelemben*: cselekvésre, teljesítményre való alkalmasság, amely született adottságok, hajlamok és környezeti hatások alapján, tevékenységek során alakul ki;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: hosszú idő alatt, tudatosan kialakított, valamely cselekvésre, teljesítményre való tartós alkalmasság.

✓ **képességjellegű földrajzi tudás** (komp)

A földrajzi →**tények** megszerzését, →**értelmezését** segítő képességek (pl. →**térképolvasás**, →**adatl**olvasás, egyszerű számítások, oksági kapcsolatok teremtése) rendszere; olyan →**gondolkodási** programok birtoklása, amelyek lehetővé teszik az →**ismeretek** felhasználását, az →**ismeretjellegű tudás** működését; a tér- és időszemlélet kialakulásához, a tények közötti →**összefüggések** →**megértéséhez**, a helyi-regionális-globális földrajzi-környezeti kérdések és a gondok csökkentéséhez, felszámolásához szükséges teendők felismeréséhez szükséges képességek rendszere. Konkrét földrajzi-környezeti tartalmakhoz kötve alakul ki, de több tantárgy több témájának feldolgozásán keresztül fejlődik.

✓ **képességjellegű tudás** (komp) →**képességjellegű földrajzi tudás**

✓ **képességjellegű tudáselemek** (ált, szab, tfoly)

→**Jártasságok**, →**készségek** és általános →**képességek**.

✓ **képességmérő feladatlap** (ell)

A →**képességjellegű tudáselemek**, a →**procedurális tudás** vizsgálatára, mérésére alkalmas írásbeli vagy online feladatsor, amely egy kitüntetett képességterületet vagy általában a képességek átfogó körét vizsgálja.

✓ **képességvizsgáló teszt** (ell)

Általános értelmi tulajdonságok (pl. intelligencia, →**kreatív gondolkodás**, →**problémamegoldó gondolkodás**) és speciális képességek (pl. szóbeli kifejezési, tájékozódási képesség) vizsgálatára alkalmas írásbeli vagy online mérőeszköz.

✓ **képregény** (tfoly)

- (1) **köznapi értelemben**: történetet elmesélő rajzsorozat, amit szövegbuborékokban elbeszélő vagy párbeszédes szöveg egészít ki;
- (2) **szakmódszertani értelemben**: ábrák vagy képek feliratozott (pl. kulcsszavak, párbeszéd, részfolyamat-megnevezések) időben rendezett sorozata valamely →**folyamat**, →**jelenség**, esemény, történet lényegi mozzanatainak kiemelésére.

✓ **képzet** (komp)

Emlékkép, belső kép; újra felidézhető, szemléletes tartalom a tudatban a külvilág tárgyairól, →**jelenségeiről**.

✓ **képzés** (szab, tfoly)

Az elsajátított →**ismeretek** gyakorlati alkalmazására irányuló pedagógiai tevékenység, amely során az adott területen szükséges →**jártasságok**, →**készségek** és →**képességek** kifejlesztése történik.

✓ **kérdőív** (*tfoly*)

Társadalomtudományos →**információ**- és →**adat**gyűjtési vagy értékelési eszköz, az írásbeli (papíralapú vagy online) →**megkérdezés** eszköze, amely rögzíti az adatközlők válaszait a rögzített kérdésekre.

✓ **kérdve kifejtő módszer** (*tfoly*)

A pedagógus által erősen irányított beszélgető módszer, hagyományos, →**frontális munka**formában szervezett tanítás-tanulás, a tanár a →**tananyagot** kérdések és az azokra a tanulók által adott válaszok sorozatával dolgoztatja fel.

✓ **készség** (*komp*)

- (1) *általános pedagógiai értelemben*: a teljesítményképes tudás, alkalmasság;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: a cselekvés, a tevékenység tanulható, automatizált eleme, ami a tudat közvetlen ellenőrzése nélkül funkcionál (a →**jártasságra** épülő magasabb szint), de rendszeres →**gyakorlás** hiányában csak rövid ideig marad fenn.

✓ **készségfejlesztés** (*komp*)

Fejlesztő hatású tevékenységek összessége, ami magában foglalja azok tervezését és irányítását is; az iskolában a tanulók a →**tananyag** feldolgozása, tehát az →**ismeretek**, a →**jártasságok** és a →**készségek** elsajátítása során részesülnek benne, célja, hogy kialakuljanak bennük azok az általános és speciális →**képességek**, →**kompetenciák**, amelyek birtokában el tudják majd végezni az azokra épülő tevékenységeket.

✓ **kétpólusú tantervi szabályozás** (*szab*)

Az →**oktatás** és a →**képzés** tartalmának megvalósítását irányító modell a köznevelési rendszerben, amely a bemenet oldaláról (→**alaptanterv**vel, →**kerettantervek**kel, irányelvekkel és →**képesítési követelmények**-kel), valamint a kimenet oldaláról (vizsgarendszerrel) is meghatározza a →**követelményeket**.

✓ **kétsarkos vita** (*tfoly*) →**sarkos vita**

✓ **kétszintű érettségi vizsga** (*ell*)

Az →**érettségi vizsga** kettős szerepéből következő (házánkban 2005-ben bevezetett) rendszer; a középszintű érettségi vizsga tanulmányi jellegű záróvizsga, amely kimeneti →**mérést** valósít meg az érettségi bizonyítvány megszerzéséért; az emelt szintű érettségi vizsga pedig bemeneti mérés, amely kiváltja a felsőoktatási felvételi vizsgát.

✓ **kiegészítő anyag** (szab)

Az →**egyszintű tantervi szabályozás** idején használt fogalom, a minden iskolában, minden tanuló számára kötelezően feldolgozandó →**tananyag**on túli →**tantárgyi** tartalom, amelynek feldolgozásáról a tanár dönt a tanulói szükségletek és igények alapján.

✓ **kikérdezés** (tfoly)

- (1) *kutatási értelemben*: információgyűjtési módszer, információszerzés valakinek a szóbeli megkérdezésével. Fajtái az alkalmazott módszerek alapján: 1. strukturálatlan – szabad beszélgetés, 2. strukturált – irányított beszélgetés, 3. dinamikus – a megkérdezett szabad beszéde a témáról, 4. narratív – beszélgetés a megkérdezett személlyel történt eseményekről, 5. félig strukturált – koncentrált beszélgetés néhány előre meghatározott megkérdezendő kérdéssel;
- (2) *földrajzszakmódszertani értelemben*: szabálykövetést igénylő szóbeli →**megkérdezési** módszer, →**információt** szerző eljárás, amely során a kikérdezőnek mindent minden megkérdezett esetében ugyanúgy kell kérdeznie.

✓ **kilépőcédula (kilépőkártya)** (tfoly)

→**Formatív értékelési** technika, visszajelzés egy tanítási-tanulási szakasz végén arról, hogy a tanulók mit és mennyire sikeresen tanultak meg a →**tanítási órán**.

✓ **kilépőkártya** (tfoly) →**kilépőcédula**

✓ **kimeneti követelmények** (szab)

A köznevelési rendszer adott szakaszát lezáró, az →**alaptanterv**ben és a →**kerettantervek**ben megfogalmazott, illetve a szakasz végére teljesítendő tudásrendszerek, amiket tantervi →**követelmények** formájában adnak közre.

✓ **kislexikon** (teszk)

A →**tankönyv** egyik funkcionális (a földrajz esetében hagyományos, de nem kötelező) része; eredetileg azon fogalmak tisztázására szolgált, amelyek nem képezik a tantárgyi →**követelmények** részét (pl. nem iskolai tananyag, más tantárgyakban vagy a mindennapi életben használt), de ismeretük szükséges a tankönyvi leckék szövegének a megértéséhez.

✓ **kísérletezés** (tfoly)

- (1) *köznyelvi értelemben*: valaminek a kipróbálása;
- (2) *tudományos értelemben*: a valóság megfigyelése, természeti folyamat, jelenség mesterséges előidézése tudományos megfigyelésért; természeti folyamat mesterséges előidézése oly módon, hogy a folyamat feltételei ellenőrizhetők legyenek, és belőlük a folyamat meghatározó törvényszerűségeire következtetni lehessen (elméleti következtetések, hipotézisek ellenőrzése és gyakorlati felhasználhatóságuk megvizsgálása);

- (3) *szakmódszertani értelemben*: a természettudományos valóság megismerésének egyik módszere, a valóság tervszerű →**vizsgálata** előzetesen megfogalmazott →**hipotézis** igazolására vagy cáfolatára; egy törvényszerűen végbemenő, mesterséges körülmények között vagy a szabadban mesterségesen előidézett →**folyamat** megfigyelése, amelynek ismertek és egymástól függetlenül is változtathatók a paraméterei.
- ✓ **kísérleti tankönyv** (*teszk*)
A köznevelési →**tantárgyak** számára az oktatási kormányzat által irányított kísérleti tankönyvi program keretében 2014–2018 között készült, és rendelettel szabályozott folyamat során kipróbált →**tankönyv**.
- ✓ **kognitívizmus** (*komp*)
Problémafelvetésen alapuló, a mentális folyamatokra koncentráló tanulásmélelet, amely során a tanuló feladata a →**probléma** strukturálása és →**modellezése** a memóriában kódolt, tárolt →**információk**, meglévő sémák előhívásával; tipikus tanulási helyzetei: →**érvelés**, problémamegoldás.
- ✓ **kollaboratív tanulás** (*tfoly*) →**kollaboratív tanulásszervezési mód**
- ✓ **kollaboratív tanulásszervezési mód** (*tfoly*)
Az →**együttműködő tanulás** egyik formája, a →**konstruktív pedagógia** elvein alapuló szervezési mód, amelyben a tanulók tudása együttműködő csoportokban dolgozva, közös problémamegoldás során a meglévő →**tudásukból** épül tovább; a csoportokon belül a tanulók mindvégig együtt dolgoznak alkalmi szerepeknek (pl. időfelelős, nyomolvasó, jegyző, bátorító) megfelelően a cél eléréséért közös elgondolás alapján, közösen értelmezik a tanulási problémát, beszélgetések során megvitatják minél több nézőpontból, így mindenki mindenkitől tanul.
- ✓ **kollázs** (*tfoly*)
 - (1) *képzőművészeti értelemben*: művészi alkotás, ami valamilyen felületre felragasztott több dolog (fénykép, újságcikk, levél, egyéb tárgyak) együttese;
 - (2) *szakmódszertani értelemben*: vizuális alkotás, képmozaik; egymás mellé vagy részben egymásra helyezett, különböző forrásokból származó, eltérő méretarányú és perspektívájú, de tartalmilag összetartozó képhalmaz (≠ →**montázs**).
- ✓ **kommunikációs kompetenciák** (*komp*)
Az anyanyelvi és a tanult idegennyelvi kommunikáció képessége, az egyik →**kulcskompetencia**; magukban foglalják az érzések, a →**fogalmak**, a gondolatok, a vélemények →**értelmezését** és kifejezését, az értő olvasás képességét, a különféle beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazását, a köznyelv és a szakszókincs

alkalmazását, valamint a társadalmi és kulturális (oktatás-képzés, munka, családi élet, szabadidő) tevékenységekbe való nyelvileg megfelelő és kreatív, szóban, írásban és digitális eszközök felhasználásával történő bekapcsolódást, →**interakciót**; alapfunkciójuk a tájékoztatás, az információcsere, vagyis olyan →**információk** gyűjtése, tárolása, kezelése és átadása, amelyek hozzásegítenek a szűkebb és tágabb környezet eseményeinek megértéséhez, az azokra adandó megfelelő válaszokhoz, reakciókhoz.

✓ **kompetencia** (*komp*)

- (1) *köznapi értelemben*: hatáskör, hozzáértés, szakértelem; értelmi alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek és érzelmi tényezők;
- (2) *oktatásban általában*: szakértelem, alkalmasság; általános képesség, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a beállítódáson alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában;
- (3) *kognitív pedagógiai szakirodalomban*: az értékes, érvényes, hasznosítható tudás egyik kategóriája; a tudásnak az a formája, amelynek elsajátítása természetes közegben, életszerű tapasztalatok révén történik, és így alkalmazása is természetes könnyedséggel és hatékonysággal valósul meg;
- (4) *szakmódszertani értelemben*: tudatos, tervszerű cselekvésre való alkalmasság, amely magában foglalja az →**ismereteket** és az azokhoz kapcsolódó →**képességeket**, gyakorlatokat, viselkedéseket, →**attitűdöt** és elméletalkotó képességet.

✓ **kompetenciaalapú** (*komp*)

- (1) *köznapi értelemben*: az ember által elvégezhető tevékenységekhez, megoldható feladatokhoz köti a kompetenciákat (valaki kompetens valamilyen tevékenységgel összefüggésben, ha képes megoldani az ahhoz a tevékenységhez tartozó szokásos feladatokat);
- (2) *tantervi értelemben*: a tanterv rendszerét meghatározó szakmai elkötelezettség. A kompetenciaalapú tanterv háttérében olyan személyiségelmélet húzódik, amely a személyiség fő alkotóelemeiként a →**kompetenciákat** (személyes, kognitív, szociális és speciális kompetenciákat) jelöli meg, és azokat komponensrendszerekként értelmezve →**jártasságok**, →**készségek** és →**képességek** hierarchikusan felépített rendszerét használja;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: olyan tanítási-tanulási folyamat, amely a mindennapi életben használható képességekkel kapcsolatos, fejlesztő hatású, differenciált tevékenységeken alapszik, a tanulók aktív tanulására, valamint a tanár közvetett (menedzselő típusú) tanulásirányító és szervező tevékenységére épül.

✓ **komplex tantárgy (szab)**

- (1) *eredeti értelmében*: egyes természeti vagy társadalmi komplex rendszereket problémaközpontúan vizsgáló → **tantárgy** (a magyar köznevelési rendszerben nem volt és nincs ilyen);
- (2) *hazai tantervi példán*: több tudomány vagy tudományág (pl. biológia, természetföldrajz, kémia, fizika) ismeretanyagát egy keretbe foglaló, egymás mellé helyező tantárgy (pl. → **természetismeret**, a 2020-2021. tanévtől → **természettudomány tantárgy**).

✓ **komplex természettudomány tantárgy (szab)**

A szakgimnáziumok, technikumok 9. évfolyamán 2016 óta tanított → **közismereti tantárgy**, amelynek keretében a természet megismerése nem az egyes szaktudományoknak megfelelő logika mentén (diszciplinárisan), hanem a természeti jelenségekből kiindulva, komplex módon történik; a mindennapokban hasznosítható, gyakorlatias ismereteket ad, és aktív tanulással teremt kapcsolatokat az egyes tudományterületek között.

✓ **komplex térképolvasás (tfoly)**

A → **térképolvasás** legmagasabb szintje, válaszkeresés egy problémára térképi és azon kívüli → **információk** alapján; képzeletbeli vagy valós utazás a → **térkép** segítségével közvetlen tanári irányítás nélkül.

✓ **koncentráció elve (tfoly)**

- (1) *pedagógiai értelemben*: különböző szaktudományi tartalmak, fejlesztési és nevelési területek, pedagógiai és metodikai eljárások közötti kapcsolatteremtés;
- (2) *hagyományos tantervi értelemben*: tartalmak, eljárások összekapcsolása → **tantárgyak** és tanegységek (témakörök, témák) képzése céljából. Lásd még → **tantárgyi koncentráció**.

✓ **koncentrikus tananyag-elrendezés (szab)**

Egy-egy téma (pl. Magyarország földrajza, földrajzi övezetesség), → **fogalom**, → **folyamat**, → **összefüggés** többszöri előkerülése a tananyagrendszerben (pl. alsó és felső tagozatban, középiskolában), a tartalmak különböző nézőpontból és szinten, más vagy bonyolultabb összefüggésben ismétlődnek.

✓ **konnektivizmus (tfoly)** → **hálózati tanulás**

✓ **konstruktív pedagógia (tfoly)** → **konstruktivizmus**

✓ **konstruktivista pedagógia (tfoly)** → **konstruktivizmus**

- ✓ **konstruktivizmus (konstruktív, konstruktivista pedagógia) (tfoly)**
A →**kutatásalapú**, aktív →**tanulási** folyamatra koncentráló pedagógiai felfogás, tanulási mód, amelynek célja biztosítani a feltételeit annak, hogy a tanulók tudása →**előzetes tudásukra**, tapasztalatukra építve (→**deduktív** módon) személyes konstrukciókon keresztül, gondolatcserékkel, mások gondolatainak megfontolásával, együttműködések során, →**általánosítások** és elvonatkoztatások által jöjjön létre belső →**motiváció** és elkötelezettség által előidézve (pl. →**kutatásalapú tanulás**).
- ✓ **kooperatív alapelvek (tfoly)**
Az →**együttműködő tanulás** alappillérei: 1. egymásrataltság – a párban vagy a csoportban minden tanuló részfeladatot old meg, de segítik egymást annak érdekében, hogy mindenki sikeresen oldja meg a saját feladatrészt, az egyes csoportok sikeres munkája fejleszti a többi csoport tanulási →**készségeit**, →**tudását** is, 2. egyéni felelősség – minden tanuló egyénileg is felelős a csoportcél eléréséért, 3. egyenlő részvétel – munkamegosztásban dolgoznak, minden tanuló tudásának és lehetőségeinek megfelelő azonos mértékben kiveszi részét a munkából, 4. egyidejűség – párhuzamos, egyidejű →**interakciók** a tanulók között.
- ✓ **kooperatív kémkedés (tfoly)**
→**Kooperatív tanulásszervezési mód**, amely során az egyes csoportok egymással is együttműködnek; egy részfeladat befejezése után egy-egy tanuló egy-egy másik csoportnál megtudakolja, hogy mire jutottak a feladatmegoldásuk során, és az ott szerzett tapasztalatokat beépíti a saját elgondolásaiba.
- ✓ **kooperatív tanulás (tfoly)** →**kooperatív tanulásszervezési mód**
- ✓ **kooperatív tanulásszervezési mód (tfoly)**
Az →**együttműködő tanulás** egyik formája, a →**konstruktív pedagógia** elvein alapuló szervezési mód, amelyben a tanulók →**tudása** együttműködő kiscsoportokban dolgozva meglévő tudásukra alapozva épül tovább; a csoportok közösen tervezik, osztják el feladatokat, de azután minden tanuló saját részfeladatán dolgozik, egyénileg fogalmazza meg annak a tanulságát, mutatja be az eredményét, amit a csoport megvitát, és az egyes részfeladatok megoldásaiból a csoporttagok közösen rakják össze a →**tanulási** eredményeket (≠ →**csoportmunka**, →**kollaboratív tanulás**).
- ✓ **kontúrtérkép (teszk)** →**körvonalas térkép**
- ✓ **korrepetálás (szab, tfoly)**
 - (1) **köznapi értelemben röviden**: különóra valamely tantárgyból; különórán való tanítás-tanulás valamely tantárgyból valamely cél (pl. hiányzás miatti elmaradás pótlása, bukás elkerülése) elérése érdekében;

- (2) *szakmódszertani értelemben*: a tanítás-tanulási folyamat szervezett formája; személyre szabott, többnyire hosszabb időn keresztül tartó, rendszeres, nem kötelező, segítségnyújtás a rászoruló tanuló számára, amely során a tanár pótolja, kiegészíti a →**tanítási órán** olykor csak felületesen átadott ismeretanyagot, begyakoroltat, fejleszt valamely →**jártasságot**, →**készséget**.
- ✓ **környezetismeret tantárgy** (szab)
 - Közismereti tantárgy**, az oktatás alapszakaszában 1962-es tanterv értelmében 1–4., az 1978-as tanterv szerint 1–5. évfolyamon, a →**háromszintű tantervi szabályozás** bevezetése után (1998-tól) ismét csak 1–4. évfolyamon tanult, eredetileg →**integrált tantárgy**, amely a természettudományos mellett társadalomtudományos (főleg állampolgári) alapismereteket is tartalmaz. Az 1980-as évektől folyamatosan csökkent a társadalmi vonatkozású tartalma, 2022-től (a 2020-as →**Nemzeti alaptanterv** alapján) pedig csak 3–4. évfolyamon tanított tantárgy, amelyből deklaráltan is kikerültek a társadalmi vonatkozású tartalmak.
- ✓ **körvonalas térkép (kontúrtérkép)** (teszk)
 - Az ábrázolt terület körvonalát, egyszerűsített vízhálózatát (valamint alkalmanként a közigazgatási egységek és a tájak határvonalát, települések helyét, földrajzi fókálózatot) ábrázoló →**munkatérkép** a tartalmaknak a térhez, a topográfiai névanyaghoz való kapcsolódásának elősegítésére, amelyet a tanulók töltenek meg aktuális tartalommal a →**tanítási órán** vagy az otthoni tanulás során (a mindennapi nyelvhasználatban – helytelenül – vaktérkép).
- ✓ **követelmények** (szab)
 - (1) *tantervi értelemben*: 1. azon →**fejlesztési feladatok** összessége, rendszere, amellyel a köznevelési intézmények a →**köznevelési törvény** által előírt időegységeken belül a velük tanulói jogviszonyt létesített tanulók személyiségét a lehető leghatékonyabb módon fejleszthetik; 2. a köznevelési rendszer adott szakaszát lezáró, az →**alaptantervben**, a →**kerettantervben** és a →**helyi tantervben**, illetve a szakasz végére meghatározott tanulási cél, felállított központi elvárásrendszer, amit tantervi követelmények formájában adnak közre;
 - (2) *pedagógiai értelemben*: teljesítményelvárások, amelyek elérésére a tanárok felkészítik a tanulókat és amelyek alapján értékelik a munkájukat, a tudásukat, a fejlődésüket.
- ✓ **követelményrendszer** (szab)
 - A pedagógiai célrendszer része, az általános pedagógiai célok lebontásából adódó részcélok, feladatok (elvárt tanulási eredmények) és tevékenységek (egyszóval →**követelmények**) rendszere; a célok a pedagógiai tevékenység elvi alapjait, irányait fejezik ki, és azokat a szinteket határozzák meg, ahová a tanulóknak el kell jutniuk a

→**tanulási** folyamat során; a követelmények céljai és várható kimeneti eredményei is az oktatási-nevelési-képzési folyamatnak. Ezek alapján megfogalmazható a tevékenységek tartalma, kiválaszthatók a tartalomnak megfelelő eljárások, szervezési módok és eszközök. Az értékelés alapja is, a tanulók teljesítményét a követelményekhez viszonyítjuk. A hagyományos földrajzi →**tantervekben** (egyszintű tantervi szabályozás) a követelményrendszer felsoroló jelleggel főként tartalmi elemeket (→**tények**, egyedi és általános →**fogalmak**, →**folyamatok**, →**összefüggések**, gyakorlatok, tevékenységek) határozott meg. Az újabb tantervek (→**háromszintű tantervi szabályozás** első és második szintje) követelményrendszere kevésbé konkrét, inkább orientáló jellegű, hiszen az elérendő szinteket adja meg, és ajánlásokat tesz teljesítésük különböző módjaira, a tanítási-tanulási →**stratégiákra** és az →**értékelés** formáira.

✓ **következtetés** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: tényből, történésből, eseményből okoskodással létrehozott állítás, vélemény;
- (2) *ismeretelméleti értelemben*: az ismerttől az ismeretlen felé haladó gondolkodási művelet, amely során az előzményekből (kiinduló ismeretek, tények) kiindulva logikai úton új ismeretekhez (következmény, zárótétel) jutunk;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: →**gondolkodási művelet**, amely →**induktív** vagy →**deduktív gondolkodási** úton a →**tényekből** logikai láncokat képez, ezáltal új tudás születik.

✓ **közismereti tantárgyak** (szab)

Az általános alpműveltség megszerzéséhez szükséges tartalmakat összefoglaló tartalmi egységek a →**köznevelési rendszerben**; az érvényben lévő →**tantervi** szabályozás alapján ide tartozik az általános iskolákban és a gimnáziumokban tanított valamennyi →**tantárgy**, valamint a szakképző intézményekben tanított nem szakmai tantárgyak (pl. kommunikáció - magyar nyelv és irodalom, történelem, társadalomismeret, természetismeret, komplex természettudomány, pénzügyi és vállalkozási ismeretek, digitális kultúra, testnevelés).

✓ **közműveltségi tartalmak** (szab)

A 2012-es →**Nemzeti alaptantervben** használt fogalom, amely a →**műveltségi területek** egyes tematikai egységeinek főbb tartalmi elemeit határozza meg. A 2020-as →**alaptantervben** a →**tantárgyak** fő témaköreinek felsorolása váltotta fel.

✓ **köznevelési rendszer** (szab)

A →**köznevelési törvény** hatálya alá tartozó intézmények (óvoda, általános iskola, szakiskola és készségfejlesztő iskola, szagimnázium, gimnázium), a szakképző intézmények (szakképző iskola, technikum) és az oktatásirányítási intézmények (pedagógiai szakszolgálati intézmények) egybeszerveződött rendszere.

✓ **köznevelési törvény (szab)**

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről; a magyar →**köznevelési rendszer** felépítését meghatározó, működését szabályozó legmagasabb rendű jogszabály, amely biztosítja minden gyermek számára az alaptörvényben rögzített ingyenes és kötelező alapfokú, ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú nevelés-oktatáshoz való jogot az érettségi bizonyítvány megszerzéséig, valamint az első szakképesítésre történő felkészítést.

✓ **közoktatás (szab)**

Az oktatási rendszer alapeleme, amely magában foglalja az óvodai nevelést, az általános iskolai és középiskolai oktatást, képzést, nevelést, a kollégiumi nevelést, valamint a →**szakképzés** egyes feladatait az ezekkel összefüggő szolgáltatási és igazgatási tevékenységeket függetlenül az intézmény típusától és a fenntartójától.

✓ **közoktatási törvény (szab)**

A →**köznevelési rendszer** felépítését és működését szabályozó törvény 1993–2011 között (1993 előtt oktatási törvény, azt követően közoktatási és felsőoktatási törvény); 2011-től a →**köznevelési törvény** váltotta fel.

✓ **közös döntés (tfoly)**

Egy fiktív történetben lévő problémahelyzet érzelmi átélésén és feldolgozásán alapuló, a döntési készséget fejlesztő →**drámapedagógiai** módszer, amely során a tanulók a helyzet megismerése és saját ismereteik, gondolkodásmódjuk, →**attitűdjük** alapján közösen gondolják végig a →**probléma** tartalmát és megoldási lehetőségeit, majd egymás véleményének megértésével, elfogadásával közös megállapodásra jutnak.

✓ **központi tanterv (szab) → hagyományos tanterv**

✓ **közvetett megismerés (tfoly)**

- (1) *pszichológiai, pedagógiai értelemben*: kognitív folyamat, a pillanatnyilag jelen nem lévő valóság megismerése, felfogása az emlékezés (felidézés), a képzelet és a →**gondolkodás** folyamata révén;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: a →**tényanyag-biztosítás** egyik módja, a valóság tanulmányozása különféle taneszközök (pl. →**tankönyv**, →**atlasz**), szemléltető-eszközök (pl. →**táblai rajz**, →**animáció**, →**applikáció**) és tömegkommunikációs eszközök (pl. hírcsatornák, internet) segítségével.

✓ **közvetlen megismerés (tfoly)**

- (1) *pszichológiai, pedagógiai értelemben*: kognitív folyamat, a jelenben tapasztalható valóság megismerése, felfogása az érzékelés, az észlelés és a figyelem (szempontkiemelés, fókuszba helyezés) révén;

- (2) *szakmódszertani értelemben*: a →**tényanyag-biztosítás** egyik módja, a valósághű →**képzetek**, →**fogalmak** kialakulása érdekében a valóságban (a terepen, a tanterembe vitt valóságselemléteken) történő →**megfigyelések**, →**vizsgálatok** során.
- ✓ **kreativitás, kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái (komp)**
A →**kulcskompetenciák** egyike, amely magában foglalja az elképzelések, élmények és érzések átélését, kreatív kifejezését, megvalósítását innovatív tevékenységekben, valamint fontosságuk felismerését a médiumok által, különösen a művészetekben (irodalomban, drámában, vizuális és mozgásos művészetekben), a terek, tárgyak, épületek kultúrájában művészeti kifejezőeszközök, fénykép és film segítségével. E kompetenciák közé sorolható, ha a tanulók értékékként kezelik saját gondolataik kifejezési képességét, mások véleményének befogadását, rendelkeznek kulturális önazonosságtudattal, tisztelik az értékes emberi alkotásokat.
- ✓ **kreatív dráma (tfoly) →tanítási dráma**
- ✓ **kreatív gondolkodás (tfoly)**
Az értelmes →**tanulás**, a →**gondolkodási** folyamat alapja, olyan gondolkodási →**stratégia**, amely lehetővé teszi egy →**probléma** megoldását, eredményeként új gondolkodási utakon a célnak megfelelő, eredeti (nem megszokott) ötletek, elgondolások, a mindennapi életben alkalmazható megoldások születnek (de elsősorban maga a gondolkodási folyamat fontos, nem a végeredmény).
- ✓ **kritériumorientált értékelés (ell)**
Előre meghatározott követelményekhez (pl. →**kerettantervi** →**tantárgyi** →**követelmények**), külső és független szempontokhoz viszonyított →**értékelési** forma, amely alapján megállapítható, hogy a tanuló milyen szintre jutott azok teljesítésében, mely területeken mire képes.
- ✓ **kritikai gondolkodás (tfoly)**
A →**gondolkodási műveletek** egész sorát (pl. indíték, feltárás, tervezés, megvalósítás, →**értékelés**) igénylő komplex folyamat, amely során új →**információk** birtokában a tanuló képes saját tudását rugalmasan kezelve új rendszerbe szervezni a gondolatait, azok felhasználásával jobbnál jobb megoldások után kutat, hoz döntést és reflektál a saját tanulási folyamatára.
- ✓ **kulcsfogalmak (szab)**
 - (1) *didaktikai értelemben*: fontos gondolatok, értelmezések, amelyeknek központi szerepük van az adott →**tantárgy**, témakör tanulásában, és amelyek megértése feltétele a minket körülvevő összetett világ megértésének;

- (2) *földrajzi tudáskonceptiókban*: →**értelmezések** (pl. ok – okozat [következmény]; változás – folyamatosság; tény – bizonyíték, érv; jelentőség; tér; idő), amelyek a maradandó tudás kialakulásának feltételei;
- (3) *tantervekben* (hibásan): egy-egy témakör fontosabb fogalmai.

✓ **kulcskompetenciák (alapkompentenciák) (komp)**

- (1) *általános pedagógiai értelemben*: a modern, tudásalapú, erős gazdasági versenyre, politikai demokráciára, emberi kapcsolatokra épülő társadalomban az iskolázás során kialakítandó, megerősítendő és fejlesztendő →**kompetenciák** (tudások [→**ismeretek**], →**jártasságok**, →**készségek**, →**képességek**) rendszerének leglényegesebb, alapvető elemei;
- (2) *az Európai Unióban*: azok az →**ismeretek**, →**képességek** és →**attitűdök**, amelyek birtokában az emberek hatékonyan alkalmazkodhatnak a gyorsan változó modern világhoz, másrészt képesek cselekvően befolyásolni a változások irányát és tartalmát;
- (3) *a magyar köznevelési rendszerben*: a megszerzett tudásra épülő, az egyes →**tanulási területek**en átívelő, valamint nem kizárólagosan egyetlen tanulási területhez köthető kompetenciák, amelyek a tanítási-tanulási folyamatban fejlődnek; a 2020-as →**Nemzeti alaptanterv**ben alap- vagy kiemelt kompetenciáknak nevezik: 1. →**tanulás kompetenciái**, 2. →**kommunikációs kompetenciák**, 3. →**digitális kompetenciák**, 4. →**matematikai, gondolkodási kompetenciák**, 5. →**személyes és társas kapcsolati kompetenciák**, 6. → **kreativitás, kreatív alkotás, önkifejezés és kulturális tudatosság kompetenciái**, 7. →**munkavállalói, innovációs és vállalkozási kompetenciák**.

✓ **kutatás (tfoly)**

- (1) *köznapi értelemben*: az információ, az igazság, a tudás keresése;
- (2) *tudományos értelemben*: rendszeres kreatív tevékenység (tények, tapasztalatok, adatok szerzése, kiértékelése, következtetések levonása) új tudományos eredmény eléréséért;
- (3) *természettudományos értelemben*: folytonos kérdésekkel generált kérdés-válasz folyamat, kritikus gondolkodás a tapasztalatok és a magyarázatok kapcsolatáról, új, más magyarázatok alkotása, elemzése, érvek közlése;
- (4) *természettudomány-tanulás értelmében*: olyan folyamat, amely során a tanulók elsajátítják a tudatos, célirányos, a →**problémára** koncentráló →**megfigyelés**, →**következtetés**, →**vizsgálódás** és →**kísérletezés** készségét. Típusai: 1. →**strukturált kutatás** (utasítássorozat végrehajtása), 2. →**irányított kutatás** (lazán irányított, részben →**önálló tanulói munka**), 3. →**nyitott kutatás** (önálló és önszervező tanulói munka).

✓ **kutatásalapú tanulás (tfoly)**

- (1) *természettudomány-tanulási értelemben*: (inquiry-based learning, IBL); konstruktivista szemléletű tanulás-szervezési mód, kutatás által ösztönzött aktív tanulás, amely a kíváncsiság kielégítésére, a tények megtalálására és megértésére, a tanulási folyamatra összpontosít, miközben a tanulók elsajátítják a természettudományos kutatás alapvető módszereit, viselkedésmintáit;
- (2) *földrajzszak módszertani értelemben*: (research-based learning, RBL); →**konstruktivista pedagógiai** és →**tevékenység alapú tanulási** stratégia, amelyben a tanulás folyamatán van a hangsúly; problémához kapcsolódó →**gondolkodás**, a megoldáshoz tervezett →**kutatás** és a kutatási tapasztalatszerzés, valamint az eredmények vizsgálata során szereznek új tudást a tanulók (≠ →**felfedező tanulás**). Fajtái: 1. gondolkodás típusú – már ismert hasonló helyzetek felismerésén alapuló problémafeltárás és -megoldás, 2. tudomány típusú – kutatási →**probléma** felismerését követő vizsgálódástervezés →**hipotézis** alapján, az eredmények kritikai értékelése, a probléma továbbfejlesztése és új elmélet kialakítása a →**megosztott szakértelem elve** alapján.

✓ **kutatásfeladat (tfoly) → kutatásos feladat**

✓ **kutatási modelltanulás (tfoly)**

(Progressive inquiry modell, PIM); a társadalmilag hasznos →**ismeretek** megszerzését és a tudományos →**vizsgálódás** módszereinek elsajátítását célzó tanulási stratégia, amelyben a tudományos ismeretszerzési eljárások (pl. szakirodalmi források kritikai értékelése, véleménygyűjtési módszerek, alternatív eljárások, vizsgálódás, →**kísérletezés**) megismerésén és alkalmazásán, valamint a →**megosztott szakértelem elvén** alapuló →**kollaboratív tanuláson**, →**kutatáson** van a hangsúly.

✓ **kutatásos feladat (kutatásfeladat) (tfoly)**

Minden olyan iskolai feladat, aminek a megoldásához szükséges →**tények** nem állnak teljes mértékben a tanulók rendelkezésére vagy közvetlenül nem tanulmányozhatók, elemezhetők, hanem nekik kell megszerezniük, kiválasztaniuk a megfelelőket és a megoldáshoz vezető utat; olyan feladatkörnyezet, amely az értelmes →**tanulási** →**stratégiát** tanítja (hogyan juthatnak hozzá a szükséges →**információkhoz**, hogyan rendezhetik értelmes egységgé, hogyan használhatják fel?).

✓ **külső értékelés (ell)**

- (1) *intézményi értelemben*: egy adott intézményben folyó pedagógiai tevékenység (oktatás, nevelőmunka, fejlesztés, hozzáadott pedagógiai érték stb.) és egy adott szakasz (pl. tanítási év) végén elért tanulói teljesítmények értékelése az intézményben az intézményi szintnél magasabb szint (pl. országos, nemzetközi, európai uniós) elvárásai alapján, törvényi keretekben meghatározott előírások mentén;

- (2) *didaktikai értelemben*: az adott tanulási folyamatban, tanulási mozzanatban részt vevő(k) → **értékelése** a tanár vagy az adott tevékenységben nem érintett társak által.

✓ **külső vizsga** (*ell*) → **vizsga**

✓ **leírás** (*tfoly*)

- (1) *köznap értelemben*: tárgyak, személyek, helyek, helyzetek, események jellegzetes vonásainak praktikus ismertetése vagy bemutatása;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: a természettudományos valóság megismerésének a lényeg megragadásán és a szempontok szelekcióján alapuló módszere, a → **megfigyelési** tapasztalatok szakszavakkal (pl. jelzőkkel, szókapcsolatokkal, egyszerű mondatokkal) vagy jelekkel (pl. térképjelek, szóképek, kódok) való pontos kifejezése, rögzítése.

✓ **leíró magyarázat** (*tfoly*) → **tanári magyarázat**

✓ **liftbeszéd** (*tfoly*)

- (1) *a munka világában*: szóbeli bemutatási módszer, rövid időtartamú, figyelemfelkeltő és meggyőző bemutatása a munkavállaló, kutató, szakember saját tevékenységének, eredményeinek;
- (2) *tudománykommunikációs értelemben*: az előadó 2 perces, meggyőző erejű, maradandó élményt nyújtó bemutatása szakmai tevékenységéről, céljairól, innovációs elképzeléséről, megvalósítani szándékozó ötletéről;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: → **prezentálási** módszer, egy tartalom vagy tevékenység és eredményének rövid időtartamú (1-2 perc), kreatív, tényekkel és érvekkel alátámasztott szóbeli összefoglalása.

✓ **lineáris tananyag-elrendezés** (*szab*)

Egyenes vonalban való előrehaladás a → **tananyagban**; a → **tanítási órák** során újabb és újabb témakörök, témák kerülnek elő, amelyek tartalma és a hozzájuk kapcsolódó képességek egymásra épülnek (pl. az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé). A földrajzban kétféle elvű lehet: 1. lineárisan táguló – a közelitől a távoli felé (pl. lakóhely → Magyarország → Európa → távoli földrészek földrajza), 2. lineárisan szűkülő – a távolitól a közeli felé (pl. kozmikus környezet → geoszférák → anyagok).

✓ **logikai térképolvasás** (*tfoly*)

A → **térképolvasás** középső szintje, a → **térképen** ábrázolt → **tények** leolvasása és továbbgondolása, → **értelmezése** és → **következtetés** azokból analogikus következtetések alapján; a miért? és hogyan? kérdések feltételével a térkép a → **gondolkodás** fő információforrása.

✓ **magtanterv** (szab) → **alaptanterv**

✓ **matematikai, gondolkodási kompetenciák** (komp)

A → **kulcskompetenciák** egyike, amely magában foglalja a tanulónak azt a képességét, hogy tud egyszerű modelleket alkotni és használni matematikai, tanulási és köznapi → **problémák** megoldása során és mindennapi helyzetekben, egyszerű ok-okozati → **összefüggéseket**, logikai kapcsolatokat felismerni, képes → **algoritmus** alapján cselekedni, információkat és esélyeket mérlegelni, a mindennapi életben használt mennyiségeket, nagyságrendeket megbecsülni és összehasonlítani, valamint azt, hogy a tanuló működképes analízáló, szintetizáló és absztrakciós képességgel rendelkezik.

✓ **másodlagos információhordozó** (tfoly, teszk) → **információhordozó**

✓ **megbízhatóság (reliabilitás)** (ell)

→ **Mérés**módszertani alapelv, → **jóságmutató**, a mérőeszköz (→ **teszt**) megfelelése abban a tekintetben, hogy mennyire jól (helyesen, pontosan) méri azt, amit mérni szándékozik (a kérdések és a válaszok illeszkednek az elvárandó ismereti, képességre és kompetenciára vonatkozó követelményekhez).

✓ **megértés** (tfoly)

- (1) **általános értelemben**: 1. valaminek a felfogása; 2. más személy érzéseinek, helyzetének, gondolatainak, átélése, együttérző magatartás tanúsítása;
- (2) **ismeretelméleti értelemben**: a tények, hatásaik és a közöttük lévő összefüggések felismerésén alapuló, felhasználható tudás szerzésének folyamata;
- (3) **tanulási értelemben**: valami értelmének az átlátása, felfogása; az → **összefüggések** → **értelmezés**ének, átkódolásának, saját szavakkal történő leírásának (pl. tételhez példakeresés, fogalmi meghatározás, szabály vagy összefoglaló megfogalmazása, valamely szempont szerinti rendezés) kognitív szintje.

✓ **megfigyelés** (tfoly)

- (1) **köznapi értelemben**: jelenség, folyamat, esemény, személy általában spontán (nem tervezetten, nem tudatosan) végzett tanulmányozása;
- (2) **tudományos értelemben**: egy adott kérdés, szempont, probléma megválaszolásáért történő, kiválasztott szempontok alapján végzett, tartalma és módszerei tekintetében tervszerű tevékenység;
- (3) **szakmódszertani értelemben**: a természettudományos valóság megismerésének egyik módszere, a módszerek hierarchiájának legalsó szintje, tudatos észlelés válogatott szempontok szerint. Fajtái: 1. → **irányított megfigyelés**, 2. → **önálló megfigyelés**.

✓ **megismerés** (tfoly) → **közvetett megismerés**, → **közvetlen megismerés**

✓ **megkérdezés** (tfoly)

Társadalomkutatási módszer, elsődleges →**információszerzési** eljárás a →**tények**, →**adatok**, vélemények, társadalmi jelenségek, szokások megismerésére. Kommunikációs formák szerinti fajtái: 1. írásbeli (pl. →**kérdőív**), 2. szóbeli (pl. →**kikérdezés**, →**interjú**), 3. online (pl. telefonos, online kérdőív) megkérdezés.

✓ **megosztott szakértelem elve** (tfoly)

A →**kooperatív** és →**kollaboratív tanulás** szervezés egyik alappillére, arra épül, hogy minden tanulónak van egyedi szakértelme és tapasztalata, amely mások számára felhasználható, ezért a tanulási folyamatban szükséges olyan →**munkaformákat** (pl. →**pármunka**, →**csoportmunka**), módszereket (pl. ötletvásár, vita, szakértői mozaik) alkalmazni és technikai lehetőségeket (online tudásmegosztó keretrendszer, Facebook-csoport, Google Drive mappa stb.) teremteni, amelyek lehetővé teszik az ötletek, az elképzelések, a tudás egymás közötti megosztását.

✓ **memória** (ált, tfoly) →**emlékezet**

✓ **mentális térkép** (teszk)

Vázlatszerű →**ábratípus** egy-egy téma egészének, belső tartalmi kapcsolatainak vagy gondolatoknak, cselekvéseknek és érzelmeknek a bemutatására; vizuális értelemben grafikai elemek (alakzatok, piktogramok, vonalak, nyilak) rendszere, fogalmi értelemben formákon belüli és közötti szövegszerű →**információk**, amelyek megmutatják a gondolatok kapcsolati hálóját. Fajtái: 1. →**gondolattérképek** (kognitív megközelítés), 2. →**tapasztalati térképek** (empirikus megközelítés), 3. →**érzelmi térképek** (emocionális megközelítés).

✓ **metakogníció** (ált, tfoly)

- (1) *általános pedagógiai értelemben*: a saját tudásunkról való tudás; saját tudásunk mérlegelése és ellenőrzése;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: a tanulóknak a saját →**tudásuk**, →**probléma**-megoldásuk, →**tanulásuk**, kommunikációjuk feletti tudatos felügyeletgyakorlásuk a megtanulandó →**ismeretek**, az elérendő teljesítmények, az alkalmazható →**stratégiák** és az adott területre vonatkozó →**képességeik** ismeretében.

✓ **metatanulás** (ált, tfoly)

- (1) *eredeti értelemben*: az a folyamat, amely során a tanulók tudatosítják és egyre inkább ellenőrzik az általuk elsajátított észlelési, vizsgálódási és tanulási szokásokat;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: aktív belső folyamat, a →**megértés**, a tanulási folyamatok és →**attitűdök** rendszere, amely magában foglalja a tárgyi →**ismereteket**, az ismeretek felhasználását és annak ismeretét, hogy hogyan lehet tanulni (tanulási

stratégiák és a →**tanulás** során alkalmazható viselkedések, mire van szükség az ismeretsajátításhoz, a →**probléma** megértéséhez és megválaszolásához), valamint hogyan ellenőrizhető saját tudásszerzési folyamatuk.

✓ **metatudás** (ált, ftoly)

A tudásra vonatkozó →**tudás**; annak ismerete, hogy milyen típusú tudás felhasználásával oldható meg egy →**probléma**.

✓ **médiaműveltség** (ált)

Azoknak az →**ismereteknek** és →**képességeknek** az összessége, amelyek a média élvezetén túl lehetővé teszik, hogy megértsük, milyen médiumokban és formákban jelenhetnek meg az →**információk** (→**tények**, →**adatok**) és a →**tudás**, hogyan keletkeznek, hogyan tárolódnak, hogyan továbbítódnak és mutathatók be.

✓ **médiapedagógia** (tfoly)

A médiával kapcsolatos tudástartalom és átadási rendszer működésének megismertetésével, oktatásban való felhasználási lehetőségeivel és nevelési szerepével foglalkozó tudományterület, amelynek célja, hogy felkészítse a tanulókat a médiumok tudatos megválasztására, az általuk kínált →**információk** befogadására, a belőlük származó esetleges szocializációs veszélyek kezelésére, a hátrányos és ártalmas hatások mérséklésére, kiküszöbölésére.

✓ **mérés** (ell)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. speciális összehasonlítás, egy vizsgált dolognak valamely egyezményes etalonnal való összehasonlítása; 2. a vizsgált dolog valamely tulajdonsága számmal kifejezhető jellemzőjének, mértékének pontos meghatározása;
- (2) *pedagógiai értelemben*: a tanuló megfigyelhető viselkedésének, létrehozott termékének, teljesítményének →**összehasonlítása** előre meghatározott kritériumokkal, szempontokkal, és a kapott eredmény számszerűsítése.

✓ **mérlegelőtáblázat** (tfoly)

Ismeretek, tapasztalattal vagy gondolkodás útján szerzett →**információk** (pl. →**fogalmak**, →**jelenségek**, →**folyamatok**, adatszerű →**tények**) többszempontú megítélését segítő →**táblázatos rendező**, amely táblázatba rendezve gyűjti össze a tények mellett vagy ellen szóló szempontokat, jellemzőket, ami alapján →**érveken** alapuló állásfoglalás fogalmazható meg.

✓ **minimális teljesítmény (minimumkövetelmény)** (szab, ell)

Az 1995-ös →**Nemzeti alaptanterv** részletes →**követelményrendszerében** használt fogalom; a minden tanuló számára elsajátítandó, a továbbhaladásukhoz, ismeretszerzésük, tanulásuk eredményes folytatásához elengedhetetlen →**ismeret**,

→**jártasság**, →**készség**, általános →**képesség** alsó szintje, aminek teljesítése kötelező. (A 2007-es Nemzeti alaptantervben és az 1998-as →**kerettantervekben** továbbhaladási feltételként van megfogalmazva.)

✓ **minimumkövetelmény** (*szab, ell*) →**minimális teljesítmény**

✓ **m-learning** (*tfoly*) →**mobiltanulás**

✓ **mobiltanulás (m-learning)** (*tfoly*)

- (1) *általános értelemben*: a mobiltechnológia által kínált lehetőségeket felhasználó tanulás;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: mobiltechnológiával támogatott tanulás; hordozható méretű okoseszközök (telefon, tablet) által biztosított, az iskolán kívül is bárhol megvalósítható, személyre szabott, →**interaktív**, együttműködésen alapuló tanulási folyamat, amelynek egyik legnagyobb előnye az →**információkhoz**, a társakhoz, az eredményekhez való azonnali hozzáférhetőség.

✓ **modell** (*tfoly*)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. másolható minta; 2. fénykép, képzőművészeti alkotás tárgya; 3. divattárgyakat önmagán viselve bemutató személy;
- (2) *általános értelemben*: a valóság kisebb-nagyobb részletének idealizált képe;
- (3) *tudományos értelemben*: fogalmak, rendszerek szerkezeti leírása;
- (4) *földrajzszakmódszertani értelemben*: a valóság valamely elemét helyettesítő, a lényegét kifejező, utánczó tárgy, valós vagy elméleti alkotás. A földrajztanításban használt típusai technika szerint: 1. konkrét modell – a tér elemi alkotóelemét jelképező tárgy, 3D-s, kevésbé elvont (statikus [makett], mozgó), 2. vizuális modell – téri elemet jelképező, 2D-s, elvont, 3. elméleti modell – jelképes gondolati rendszer, nagyon elvont.

✓ **modellezés** (*tfoly*)

- (1) *technikai értelemben*: valamilyen jármű kicsinyített, működőképes másának elkészítése;
- (2) *tudományos értelemben*: egyszerűsített, működő utánczat készítése egy bonyolult működésről, folyamatról, összetett rendszerről annak érdekében, hogy jobban megismerhető legyen a működése, vizsgálhatók és előrejelezhetőek legyenek a változásai;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: 1. egy valóságelem egyszerűsített, statikus vagy működő utánczatának elkészítése és felépítésének, működésének vizsgálata; 2. →**rendszerelemzési** eljárás; egy rendszer működésének →**leírása**, →**elemzése** és megmagyarázása a rendszer megértése érdekében.

✓ **modellszerűség elve** (tfoly)

A →**tananyag** kiválasztása során az adott tartalmi terület (pl. →**jelenség**, kapcsolat, →**összefüggésrendszer**) jellemzői közül azok kiemelése, amelyek →**általánosítás**ra adnak lehetőséget (≠ →**modellezés**).

✓ **modellvizsgálat** (tfoly)

A természettudományos vizsgálat egyik típusa, amely azt vizsgálja, hogyan zajlik a →**folyamat**, a →**jelenség** a valóságban; a valóságot utánozza mesterséges eszközökkel vagy természetes elemekkel, így minőségi hasonlóság és mennyiségi különbség van a természetes és az utánozott folyamat, jelenség között.

✓ **moderátor** (tfoly)

- (1) *számítástechnikai értelemben*: az a személy, aki kiválogatja valamely internetes felületen a szabályok, előírások alapján nem megfelelő vagy nem etikus üzeneteket;
- (2) *pedagógiai értelemben*: vitavezető, a közösségi beszélgetések irányítója (pl. kerekasztal-beszélgetésen, tanórai →**vitában**).

✓ **modul** (szab)

- (1) *tantervi értelemben*: a →**tananyag** önállóan kezelhető, nagyobb (esetleg több tantárgyat is átfogó), meghatározott időtartammal (óraszám) behatárolt része; az oktatás különböző szintjein a modulok egymáshoz illesztésével, cseréjével különböző moduláris képzési programok állíthatók össze; egy-egy modul több programban is felhasználható, ami lehetővé teszi a különböző →**képzések** közötti átjárást, a képzések különböző irányú specializálását;
- (2) *kerettantervekben*: a →**tantárgy**aknál kisebb egység, aminek a tartalmát tanítani kell, de hogy milyen keretben, azt a →**kerettanterv** az iskolákra bízta; →**tananyagát** hozzá tehetik valamely hagyományos →**tantárgy**hoz, vagy rövidebb időszakban (pl. epochában, fél évig) tanítják.

✓ **montázs** (tfoly)

- (1) *művészeti értelemben*: művészi alkotás, valamilyen felületen összeillesztett különböző ábrák, képek, hangok, zenék, szövegrészletek, amelyek együtt egy művészeti vagy gondolati egységet alkotnak;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: vizuális alkotás, képmozaik; egymás mellé helyezett, különböző forrásokból származó képösszeállítás, amelyeknél nem látszik az összeillesztés nyoma, így együttesük valóságos hatást kelt (≠ →**kollázs**).

✓ **motiváció** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: ösztönzés, cselekvésre, valamilyen viselkedésre serkentő motívumok hatása;

- (2) *pszichológiai értelemben*: az egyén belső tudati állapota, az emberi viselkedést létrehozó késztetés; a tevékenységek hajtóereje;
 - (3) *szakmódszertani értelemben*: →**didaktikai mozzanat**, a megismeréshez, befogadáshoz (tágabban a →**tanuláshoz**) szükséges kedvező pszichológiai feltételek megteremtése (érdeklődés felkeltése). Fajtái: 1. belső motiváció – a tevékenységben rejlő örömeért (pl. érdekes tananyagtartalom, valamilyen tevékenység [pl. →**kísérletezés**, →**applikáció**-, térképhasználat] miatt) történik, 2. külső motiváció – külső ösztönző hatásra (pl. jó →**érdemjegy**, pénzjutalom, büntetés elkerülése, mások véleménye) következik be.
- ✓ **MTMI-készségek** (*komp*)
(STEM [science, technics, engineering, mathematics]); a matematikai, a természettudományos, a műszaki és az informatikai készségek csoportja; a 21. századi gazdasági fejlődésben kiemelkedő szerepet játszó területek (pl. →**térbeli tájékozódás**, térlátás, számolás, matematikai →**gondolkodás**, →**problémamegoldás**, műszaki érzék, →**időbeli tájékozódás**).
 - ✓ **multimédia** (*teszk*)
Többféle csatornát (pl. szöveg, kép, hang, videó, animáció) használó, információt közvetítő vagy szórakoztató tartalom, vagy feldolgozási rendszer.
 - ✓ **munkaformák** (*tfoly*)
Tanulásszervezési módok a tanítás-tanulás folyamatában, amelyek a tanulók közötti különböző mértékű együttműködésekben alapszanak. Fajtái: →**frontális munka**, →**egyéni munka**, →**páros munka**, →**csoporthmunka** és →**rétegmunka**.
 - ✓ **munkafüzet** (*teszk*)
A →**tankönyvcsalád** egyik hagyományos eleme (főleg az általános iskolában, újabban a középiskolákban is), tanulói munkaeszköz, amelyet elsősorban az újonnan szerzett →**ismeretek** →**rögzítése**, mélyítése, →**gyakorlása**, új helyzetekben való alkalmazása céljából használják; újabban földrajzból a feladattár szerepét is betölti, feladataiból a tanár válogathat oktatási cél, tanulói ismeret- és tudásszint szerint.
 - ✓ **munkamemória** (*ált, tfoly*) →**emlékezet**
 - ✓ **munkatankönyv** (*teszk*)
A →**tankönyvcsalád** egyik eleme, amely az 1978-as tanterv bevezetése után jelent meg a magyarországi →**köznevelési rendszerben** bizonyos →**tantárgyak** (pl. →**környezetismeret**, technika, fizika, angol nyelv) tanulásához; tanulói munkaeszköz, amely egyesíti a tankönyvi (pl. ismeretszerzés, ismeretrendszerezés) és a munkafüzeti (pl. →**rögzítés**, →**gyakorlás**, →**alkalmazás**) funkciókat.

✓ **munkavállalói, innovációs és vállalkozási kompetenciák** (*komp*)

Az egyik →**kulcskompetencia**, amely fejlesztésének célja, hogy a tanuló nyitottá váljon különböző munkakörök betöltésére, legyen kezdeményező, vállalkozószellemű, pozitív attitűddel és a jövőbe vetett hittel lépjen majd a munka világába; magában foglalja a reális célok megfogalmazásának és sokszor küzdelemmel járó megvalósításának képességét, a döntési helyzetek mérlegelési, a következményeket szem előtt tartó, felelős döntéshozó képességét, továbbá a hajlandóságot a csoportos munkavégzésben, problémamegoldásban, a szervezési és munkamegosztási feladatok megvalósítását, valamint a nyitottságot a mindennapi pénzügyi, gazdasági és jogi kérdések iránt.

✓ **munkatérkép** (*teszk*)

- (1) *köznapi életben*: valamely tevékenység (pl. közműépítés, útfelújítás, parkosítás) térbeli elhelyezkedését, rendszerét ábrázoló térkép;
- (2) *földrajzszakmódszertani értelemben*: nyomtatott (pl. munkafüzetben, feladatlapon), táblán (→**applikáció** [2]) vagy digitális alkalmazásban elérhető interaktív →**körvonalas térkép**, amelyen dolgoznak vagy amelyhez kapcsolódva térképi ábrázolási feladatokat oldanak meg a tanulók ismeretrögzítés, gyakorlás, ellenőrzés céljából.

✓ **múzeumpedagógia** (*tfoly*)

A múzeumi keretekben zajló oktató-nevelőtevékenységgel, ismeretterjesztéssel foglalkozó tudományterület, amelynek alapja, tartalma a kiállítás, gyűjtemény anyaga, feldolgozási módja az iskolarendszerű oktatás vagy a célcsoport igényeihez, életkori sajátosságaihoz, élményszerű módszereihez, megoldásaihoz igazodik.

✓ **műveltség** (*ált, szab*)

Az adott kultúrában érvényes és meghatározó, a gyakorlatban (az iskolán kívüli való világban) felhasználható →**készségek**, →**képességek**, →**ismeretek** összessége, a társadalmilag értékes →**tudás**.

✓ **műveltségi javak** (*ált*)

A tanulási →**képességek**, elemi kultúrtechnikák, →**kulcskompetenciák** és a társadalomban elfogadott általános műveltség egymással összefüggő rendszere.

✓ **műveltségi terület** (*szab*)

Az újtípusú tantervi szabályozás tartalmi rendszerezési egysége a →**Nemzeti alaptantervekben**; a kultúrából társadalmi, pedagógiai, lélektani és logikai szempontok szerint kiválasztott és elrendezett művelődési javak és tárgyak, amelyek alkalmasak arra, hogy a rendszerükhöz igazodva, belőlük önálló vagy →**integrált tantárgyakat** hozzanak létre a →**kerettantervekben** és a →**helyi tantervekben**. A 2020 előtti Nemzeti

alaptantervek tíz műveltségi területet tartalmaztak: magyar nyelv és irodalom, élő idegen nyelv, matematika, ember és társadalom, ember és természet (illetve ember a természetben), Földünk – környezetünk, művészetek, informatika, életvitel és gyakorlati ismeretek, testnevelés és sport; a földrajzi tartalmak 1–6. évfolyamon az ember a természetben, a 7–12. évfolyamon a →**Földünk – környezetünk műveltségi terület**ben szerepeltek. A NAT-2020 kilenc műveltségi területe: magyar nyelv és irodalom, matematika, történelem és állampolgári ismeretek, etika/hit- és erkölcsstan, természettudomány és földrajz, idegen nyelv, művészetek, technológia, testnevelés és egészségfejlesztés; a földrajzi tartalmak a →**természettudomány és földrajz műveltségi terület**ben kaptak helyet.

✓ **narráció (tfoly)**

- (1) *köznapi értelemben*: elbeszélés; egy történet, esemény elmesélése;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: 1. valamely esemény, történet, →**folyamat** képsorozathoz, filmrészlethez kapcsolódó ismertetése; 2. egy filmen látható →**jelenség**, folyamat lényegének megfogalmazása időrendjének (a képeken megjelenő sorrendjének) megfelelően, a látottak →**értelmezése**.

✓ **NAT (szab) →Nemzeti alaptanterv**

✓ **Nemzeti alaptanterv (NAT) (szab)**

A →**háromszintű tantervi szabályozás** legfelső szintje, a magyar köznevelés tartalmi szabályozásának alapidokumentuma; olyan állami dokumentum, amely alapján készülhetnek →**kerettantervek** és az iskolákban →**helyi tantervek**; meghatározza a köznevelés céljait, tartalmi szakaszait, és összefoglalja az iskolában elsajátítandó →**műveltség** kereteit. Nemzeti, mert meghatározza az ország minden köznevelési intézményében folyó tartalmi munkát. Alap, mert csak iránymutatást jelent a kerettantervek és a helyi tantervek elkészítéséhez. Fő funkciója a köznevelés elvi, szemléleti megalapozása olyan mértékben, hogy ne korlátozza az iskolák önállóságát. A magyar kormány először a →**közoktatási törvény** módosítása alapján a 130/1995. (X. 26.), másodszer a 243/2003. (XII. 17.), harmadszor a 203/2007. (VII. 31.), negyedszer a 110/2012. (VI. 4.), ötödször az 5/2020. (I. 31.) Kormányrendeletben adta ki. Lásd még →**alaptanterv**.

✓ **négysarkos vita (tfoly) →sarkos vita**

✓ **normaorientált értékelés (ell)**

A teljesítményeket egymáshoz vagy egy referenciacsoport átlagához (= norma) viszonyító értékelési eljárás, amely által meghatározható, hogy a vizsgált teljesítmény melyik teljesítménysávba, szintbe tartozik, ezáltal rangsorolhatók a csoporton belüli teljesítmények.

✓ **nyílt végű kérdés v. feladat** (ell)

Általában hosszabb választ váró és a választ szabad formában megfogalmaztató kérdés vagy utasítás (pl. meghatározást vagy véleményt kérő, kifejtést igénylő kérdés; hátránya, hogy a rá adott válaszok statisztikailag nehezen dolgozhatók fel.

✓ **nyitott iskola** (szab)

- (1) *oktatástörténetben*: az 1960-as években az általános iskolákra használt fogalom abban az értelemben, hogy annak az általánossá váló középiskolai oktatás megalapozása lett a feladata, az ismeretszerzési folyamat nem zárul le az általános iskola befejezésével;
- (2) *fizikai értelemben*: az iskola épületének kinyitása a tanítási időn kívül a helyi közösségek számára különféle rendezvényekre (pl. sportesemények, hangverseny, színjátszás, kiállítás);
- (3) *pedagógiai értelemben*: az az oktatási intézmény, amelynek pedagógiai modellje eltér a hagyományos iskolaképtől, nyitott a pedagógiai újításokra, a tanárok és a diákok közötti nyílt viszonyok megteremtésével nyitott emberek nevelését tűzi ki célul;
- (4) *közművelődési értelemben*: az a felfogás, miszerint tudásszerzés az oktatási intézményeken kívül is megvalósulhat a társadalmi csoportok egymásra hatása és a társintézmények (pl. közművelődési intézmények) révén, tulajdonképpen az élethosszon át tartó → **tanulás** során.

✓ **nyitott kutatás** (tfoly)

A tanár által közvetetten irányított → **kutatás** tanulási folyamat, amelyben a tanulók feladata a → **probléma** megfogalmazása, a megoldásához vezető eljárások kigondolása és megvalósítása, végül a probléma megoldása, a tanár csupán a tanulási folyamat feltételeit (pl. anyagok, eszközök, infrastruktúra, szervezés) biztosítja.

✓ **okfeltáró magyarázat** (tfoly) → **tanári magyarázat**

✓ **OKM** (ell) → **országos kompetenciamérés**

✓ **oknyomozás** (tfoly)

A környezetben tapasztalható természeti, társadalmi → **jelenségek** okainak, egymás közötti kapcsolatainak → **értelmezése**, → **elemzése** a működés, a változás, a fejlődés → **megértése**, a világról való dinamikus → **képzet** kialakulása érdekében.

✓ **okostankönyv** (teszk)

Az Oktatási Hivatal által kifejlesztett és közzétett → **flipbook** (pl. Nemzeti Köznevelési Portál tankönyvei), amelynek alapját az átdolgozott → **újgenerációs tankönyvek** adják.

✓ **oktatás** (szab)

- (1) *köznap*i értelemben: a tudás intézményesített, rendszeres és rendszerezett átadása, a tanulási folyamat irányítása;
- (2) *pedagógiai és szakmódszertani értelemben*: a tanítás (a pedagógus célirányos tevékenysége, szervezése) és a →**tanulás** (a tanuló által végzett aktív munka) egymással kölcsönhatásban zajló, aktív tevékenysége.

✓ **oktatási programcsomag** (szab)

A tanítás-tanulás megtervezését, megszervezését segítő, választható dokumentumok, szakmai eszközök rendszere, amelyek átfogó, egy vagy több →**műveltségi területre** vagy →**tantárgyra** kiterjedők lehetnek. A →**tantárgyi programcsomag** jellegzetes összetevői az oktatási programok és az értékelési eszközök, amelyek elősegítik a tanulói teljesítmények, a tanulói fejlődés →**ellenőrzését** és értékelését.

✓ **oktatófilm** (teszk)

Didaktikai struktúrákba rendezett, tartalmában és megjelenésében összefüggő képsorokból, jelenetekből álló, a filmtechnika (kép, trükkfelvétel, →**animáció**, hang, felirat stb.) és a filmművészet eszközeinek felhasználásával iskolai vagy közművelési céllal készített alkotás, amely segítheti valamely szaktudományi vagy tantárgyi tartalom (fogalom, jelenség, történet, hely stb.) megismerését, helyes →**képzetének** kialakulását.

✓ **online együttműködési keretrendszer** (teszk)

Olyan →**tanulást** segítő rendszer az interneten, ami anyagok, →**információk** tárolása mellett lehetővé teszi a felhasználók kommunikációját, egyidejű közös munkáját. Részei: 1. belső üzenetküldő szolgáltatás, 2. fórum, →**blog** és wiki eszközök, 3. integrált →**chat** megoldások (megbeszélésekhez), 4. kalendárium (határidők betartása, tevékenységek koordinálása).

✓ **online tanulási eszközök** (teszk)

A világhálón elérhető, a tanulási folyamatot lehetővé tevő, támogató és kiszolgáló →**digitális eszközök**, felületek és alkalmazások (pl. Teams, Canvas, Google Maps, Redmenta, Socrative).

✓ **online tárlatvezetés** (tfoly)

Intézmények interneten elérhető anyagában való virtuális sétán alapuló módszer, a tanár vagy a tanulók által összeállított online tárlat különböző tartalmú és hierarchikusan rendezett kategóriákban csoportosított →**információ**inak különböző bejárési útvonalakon való tartalmilag, módszertanilag, műfajilag differenciált megismerése, feldolgozása és bemutatása.

✓ **online technika** (tfoly)

- (1) *tágabb értelemben*: olyan technikai megoldás, berendezés, eszköz, amely valamely rendszerhez, hálózathoz csatlakozik, ott elérhető, illetve azon történik;
- (2) *szűkebb értelemben*: az interneten keresztül működő technikai megoldás (pl. csevegőprogram, piactér, →**teszt**, →**kérdőív**, felhőtárhely) (≠ digitális technika).

✓ **országos kompetenciamérés (OKM)** (ell)

Hazai →**tanulóiteljesítmény-mérés**, amelyre a 6., 8. és 10. évfolyamos tanulók körében évente kerül sor 2001 óta; a tanulók szövegértési és matematikai eszközhasználati tudásának mérése abból a szempontból, hogy mennyire tudják alkalmazni a tudást a mindennapi életben.

✓ **osztályozás** (ell)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. eredmény, termék, személy valamely szempontrendszer szerinti minősítése; 2. csoportokra osztás, csoportokba sorolás, besorolás;
- (2) *oktatási értelemben*: →**gondolkodási művelet**; objektumok, élőlények, jellemzők, tulajdonságok szempontok szerinti →**rendszerezése**;
- (3) *mérésmetodikai értelemben*: →**értékelési** módszer; a tanulói teljesítmény minősítése →**érdemjeggyel** és →**osztályzattal**.

✓ **osztályozóvizsga** (ell)

Egy →**tantárgy** →**tanítási év** végi vagy félévi →**osztályzat**ának megállapítására szolgáló, →**szummatív** jellegű, minősítő →**vizsga** a tanulási szakasz végén azon tanulók számára, akik felmentettek voltak a tanórai foglalkozások alól (pl. magántanuló, rövidített tanulási időben tanuló), vagy a megengedettnél többet mulasztottak, így nincs elég évközi →**érdemjegy**ük az osztályzat megállapításához.

✓ **osztályzat** (ell)

→**Szummatív értékelési** eszköz a tanulók tudásának, felkészültségének, →**tantárgyi** teljesítményeinek minősítésére a félév vagy a →**tanítási év** végén; a tanulási folyamat lezárásakor jellemző helyzetet kifejező számérték (1–5) (nem a tanítási év folyamán szerzett →**érdemjegyek** matematikai átlaga); a környezet tájékoztatására arról, hogy mit ér az adott teljesítmény az életben.

✓ **óraelemzés** (tfoly)

A →**tanítási órát** követő értékelési mód, amely az óra előzetesen meghatározott céljának, feladatának a megvalósulását és a tanári és tanulói teljesítmények alapján az óra →**eredményesség**ét vizsgálja megadott szempontok alapján; célja a tanári munka jövőbeli elősegítése a pozitív és negatív tapasztalatok megfogalmazásával, feldolgozásával, a sikerek megerősítésével, iránykijelöléssel. Fajtái: 1. belső – önelemzés, a tanórát tartó

elemzése, 2. külső – a tanórán részt vevő (pl. igazgató, munkaközösség-vezető, másik azonos szakos tanár) elemzése.

✓ **óraterv** (szab, tfoly)

- (1) *tantervi értelemben*: a tantárgyak időkeret-elosztásának rendszere, amely hetekre (→**hetes óraterv**) vagy nagyobb időszakokra (→**ciklusos óraterv** és →**epohális óraterv**) lebontva meghatározza, hogy az egyes tantárgyak heti hány órában tanulandók;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: →**tanítási tervezet**.

✓ **óratípus** (tfoly)

A →**tanítási órán** jellemző didaktikai feladat(ok) alapján kialakított kategória (pl. →**ismereteket szerző és feldolgozó óra**, →**fejlesztő és gyakorló óra**, →**összefoglaló óra**).

✓ **óravázlat** (szab, tfoly)

A tudatos oktató-nevelőmunkát segítő eszköz, a tanár tervezőmunkájának terméke; egy →**tanítási órára** vonatkozó írásbeli terv (az →**óraterv** vázlata), ami tartalmazza az óra konkrét tartalmi egységeit, időbeosztását, tevékenységformáit és a felhasználandó eszközöket.

✓ **önálló megfigyelés** (tfoly)

A tanuló önmaga által tervezett, céltudatosan végzett →**megfigyelési** tevékenysége, amelynek a tapasztalatait általában problémafelvető kérdésekkel irányítva dolgoztatja fel a tanár.

✓ **önálló tanulói munka** (tfoly)

A tanulásszervezési mód, amely során a tanulók közvetlen tanári irányítás nélkül dolgoznak egyénileg vagy kis- és nagy csoportokban (≠ →**egyéni munkaforma**).

✓ **önértékelés** (ell)

- (1) *általános értelemben*: az ember kritikai önmegítélése értékeség szempontjából, erkölcsi tudatának és lelkiismeretének egyik megnyilvánulása;
- (2) *köznapi értelemben*: az ember önmegfigyelésen és önellenőrzésen alapuló kritikai megítélése és minősítése saját cselekvéséről, tevékenységéről, attitűdjéről, gondolkodásáról, érzéseiről, képességeiről;
- (3) *pedagógiai értelemben*: szervezet (pl. iskola, munkaközösség) vagy személy (pl. iskolavezető, pedagógus) tevékenységeinek, képességeinek, viselkedésének, ismereteinek, eredményeinek kritikai megítélése önmaga vagy tagjai révén, ami kiterjed az intézmény által készített elvárásrendszer (pl. Szervezeti és Működési Szabályzat, munkaköri leírás, →**iskolai pedagógiai program**, tantervi követelményrendszer) elemeinek való megfelelés vizsgálatára és kritikai megítélésére;

- (4) *szakmódszertani értelemben*: a tanár vagy a tanuló, tanulói kiscsoport valamely feladat elvégzését követő → **belső értékelése** az elvégzett tevékenységről, elért eredményeiről, értékeiről, nehézségeiről, beágyazva a tanulási folyamatba (illesztés az előzményekhez, követő tevékenységek és szintek meghatározása).
- ✓ **örömtérkép** (tfoly)

Az → **érzelmi térképek** egyik fajtája, olyan → **térképvázlatszerű** ábrázolás, amelyen a tanulók feltüntetik azokat a helyeket, amelyekhez pozitív élményeik kapcsolódnak (pl. érdekes dolgokat láttak, szépnek találták, jól érezték magukat).
- ✓ **összefoglalás** (tfoly)

A tanítási-tanulási folyamat egyik → **didaktikai mozzanata**, amelynek célja a tartalmi megerősítés, → **rögzítés**; a feldolgozott logikai egység tartalmi lényegének kiemelése, a feldolgozástól részben eltérő logikai rendben, nézőpontból vagy módszerrel való összegzése.
- ✓ **összefoglaló óra** (tfoly)

Egy-egy témakör végén szervezett, a megszerzett → **ismereteket** új szempontból megláttató, új módszerrel vizsgáló, az → **összefüggéseket** megerősítő és új nézőpontból átgondoltató, új rendszerbe helyező, ezáltal elmélyítő, rendszerező szerepet betöltő → **óratípus** (≠ témakör átisméltése).
- ✓ **összefüggés** (tfoly)
 - (1) *köznapi értelemben*: két vagy több tárgy, térbeli hely, felület érintkezése egymással;
 - (2) *köznapi átvitt értelemben*: egymáshoz kapcsolódás, ami két vagy több esemény, történés, cselekedet vagy más megnyilvánulás között áll fenn tartalmi, erkölcsi, szellemi vagy más (okozati) szempontból; kölcsönös egymásra hatás;
 - (3) *tantervi értelemben*: → **tantervi** → **követelményrendszeri** kategória; a → **folyamat** elemei, részfolyamatai és eredményei közötti kapcsolat.
- ✓ **összehasonlítás** (tfoly)
 - (1) *köznapi értelemben*: dolgok, jelenségek, történések jellemzőinek a megkülönböztetése;
 - (2) *tudományos és szakmódszertani értelemben*: a természettudományos valóság megismerésének egyik módszere, → **gondolkodási művelet**, aminek lényege a dolgok, → **jelenségek**, → **folyamatok** közötti hasonlóságok és különbségek megállapítása meghatározott szempontok alapján.
- ✓ **ötletelés (brain storming)** (tfoly)
 - (1) *általános értelemben*: csoportos ötletelés, ötletbörze; közös gondolkodás és kreatív beszélgetés, ötletek gyűjtése egy probléma megoldási lehetőségeiről;

- (2) *szakmódszertani értelemben*: lehetőségek, ötletek egyéni vagy csoportos gyűjtése valamely problémafeladat megoldása, cselekvési vagy haladási terv készítése céljából (≠ érzelmi vagy tartalmi elemek összegyűjtése egy témával kapcsolatban).
- ✓ **paradigma (ált)**
 - (1) *tudományos közbeszédben*: megközelítés, amely új megvilágításba helyezi az addigi tudományos kérdéseket, új kérdéseket vet fel, amiket jól megragadható példákön, szabályrendszereken keresztül tesz érthetővé és válaszol meg;
 - (2) *köznapi értelemben*: az élet valamely területének (pl. egy tudományterület) értelmezési kerete; azoknak a fogalmaknak, szavaknak, nézeteknek, módszereknek, gondolkodásmódnak, értékrendszernek, világképnek az összessége, amelyek segítségével az adott életterületet megfogalmazzuk, értelmezzük, magyarázzuk.
- ✓ **pármunka (tfoly) → páros munka**
- ✓ **páros munka (pármunka) (tfoly)**
Tanulóközpontú oktatásszervezési forma, → **munkaforma**, amely során tartósan vagy általában alkalmyszerűen kialakított tanuló párok közösen dolgoznak, együttműködnek valamely tanulási feladat megoldásán, így a tanulók munka közben kicserélhetik egymással a gondolataikat.
- ✓ **PBL (problem-based learning) (tfoly) → problémaalapú tanulás**
- ✓ **pecha kucha (tfoly)**
→ **Prezentálási** módszer, diasor vetítésével összekapcsolt, kötött szabályrendszerű és időkeretű → **előadás**, amely során a mondandót adott számú (eredetileg 20) PowerPoint-diában kell összefoglalni és minden diáról meghatározott ideig (eredetileg 20 másodpercig) kell beszélni.
- ✓ **pedagógiai rendszer (ált, szab)**
A tanítás-tanulás megtervezését-megszervezését segítő, választható dokumentumok, szakmai eszközök rendszere, amely lehet átfogó, egy vagy több → **műveltségi területre**, több → **tantárgyra** kiterjedő vagy tantárgyi. A tantárgyi pedagógiai rendszer → **oktatási programcsomagokból** és olyan továbbképzési programokból áll, amelyek felkészítik a pedagógusokat a programcsomagok, programok alkalmazására és a megvalósítás során támogatást (tanácsadás és programkarbantartás a fejlesztő műhely részéről) nyújtanak.
- ✓ **pedagógus-kulcskompetenciák (komp)**
A → **tudás**, a nézetek és a gyakorlati → **készségek** ötvözetei, amelyek lehetővé teszik, hogy a pedagógus egy adott területen sikeresen elláthassa a feladatát. Tartalmi területei: 1. a tanuló személyiségének fejlesztése, az egyéni bánásmód érvényesítése, 2. tanulói

csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése, 3. szaktudományi, szakmódszertani tudás, 4. pedagógiai tervezés, 5. a tanulás támogatása, 6. pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, 7. kommunikáció és szakmai együttműködés, 8. elkötelezettség és felelősségvállalás a szakmai fejlődésért.

✓ **PIRLS-mérés** (*ell*)

(Progress in International Reading Literacy Study); a tanulói teljesítmények nemzetközi →**mérés**ének egyik fajtája, amely öt évente az IEA megrendelésére készül a 4. osztályos tanulók szövegértési képességéről (értelmezés, az olvasott szövegre való reflektálás, az olvasottak egyéni és közösségi célokra való felhasználása), valamint az otthoni olvasási szokások, az olvasás iránti attitűd és az iskolai olvasástanítási gyakorlat feltérképezése céljából.

✓ **PISA-mérés** (*ell*)

(Program for International Student Assessment); a tanulói teljesítmények nemzetközi →**mérés**ének egyik fajtája, amely az OECD megrendelésére készül, a megszerzett →**tudás** gyakorlati alkalmazhatóságát, a mindennapi élet során fontos →**kompetenciák**, →**képességek** szintjét vizsgálja 2000 óta 3 évente a 15 éves tanulók körében szövegértési, matematikai és természettudományos területeken.

✓ **plakát** (*tfoly*)

- (1) *köznapi értelemben*: vizuális kommunikációs eszköz, nyilvános helyre reklámcéllal kihelyezett nagyméretű hirdetés, falragasz, szöveges, esetleg képet is tartalmazó nyomtatvány;
- (2) *művészi értelemben*: figyelemfelhívó kifejező eszköz, nyomtatott művészi alkotás, amely általában egy nagy grafikai elemmel (pl. rajzzal, színnel, jellel) irányítja a figyelmet a tartalomra, a problémára;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: figyelemfelhívó, lényegkiemelő vizuális ábrázolás (egy nagy grafikai elemmel, néhány szóval) egy problémáról egyetlen szemszögből (≠ →**poszter**, →**tabló**).

✓ **podcast** (*tfoly*)

- (1) *köznapi értelemben*: interneten előzetesen felvett, rádióműsorhoz hasonló, jellemzően sorozatban közzétett hanganyag, amely saját okoseszközön meghallgatható;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: online vagy hordozható okoseszközön tanuló által összeállított és felvett műsor, hallgatható hanganyag, amelyet általában valaminek a bemutatására, vagy egy témával kapcsolatos gondolatok, vélemények megfogalmazására használnak.

✓ **portfólió** (tfoly)

Dokumentumgyűjtemény, amely a képzésben vagy a munkában részt vevő személy (pl. tanuló, tanárjelölt, tanár) hosszabb időszak alatti fejlődését és a folyamat végére elért eredményeit mutatja be. Lásd még →**e-portfólió**, →**tanulási portfólió**.

✓ **poszter** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: nagyméretű plakát (óriásplakát);
- (2) *művészi értelemben*: művészeti alkotás (pl. festmény, szobor) nyomtatott, sokszorosított másolata.
- (3) *szakmódszertani értelemben*: lényegkiemelő vizuális ábrázolás (a →**plakátnál** több ábrával, képpel, grafikai elemmel, minimális felirattal) egy témáról, esetleg problémáról többszemponútú megközelítésben (≠ →**plakát**, →**tabló**).

✓ **praktikus tudásmodell** (ált, komp)

A hasznos →**ismeretek** és a hozzájuk kapcsolódó →**képességek**, →**kompetenciák** elérésére irányuló elképzelések és tevékenységek rendszere, ami a →**tények** közötti kapcsolatok, →**összefüggések** és következmények felismerésére, a nagyságrendek, a tendenciák érzékelésére, a viszonylagosság értelmezésére és a tudás felhasználhatóságának elérésére összpontosít.

✓ **prezentáció** (teszk)

- (1) *köznapi értelemben*: bemutató; informálásra szolgáló, személtetéssel kísért összefüggő szóbeli közlés;
- (2) *oktatási értelemben*: elektronikus eszközökkel segített komplex előadás, amiben a beszéd és a látványelemek együtt szolgálják a gondolatok összefűzését és hatásos bemutatását;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: elektronikus eszközökkel segített, beszéd- és látványelemeket tartalmazó komplex →**előadás** és az ahhoz kapcsolódó segédletek (pl. előadásösszefoglaló, →**felszólalásszöveg** és →**handout**, meghívó) együttese.

✓ **prezentálás** (tfoly)

Vizuális (vagy audiovizuális) eszközzel kísért szóbeli módszer, maga a folyamat, amit a →**prezentáció** alkotója és előadója a tartalom, a prezentáció bemutatásakor végez.

✓ **probléma** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: megoldásra váró, nehezen megoldható kérdés, bonyolult, konfliktusos, negatív helyzet;
- (2) *kutatási értelemben*: megoldásra váró elméleti vagy gyakorlati kérdés, kutatási feladat, amelynek nem ismert a célhoz vezető útja;
- (3) *pszichológiai, logikai értelemben*: olyan kérdés, feladat, amire nem tudjuk azonnal a választ; logikai feladvány;

- (4) *szakmódszertani értelemben*: kognitív erőfeszítést igénylő helyzet, amely cselekvésre készítet és van legalább egy (inkább több) jó megoldási algoritmus (≠ kérdés).
- ✓ **problémaalapú tanulás** (*tfoly*)
(Problem-based learning, PBL); valós, sokrétű és komplex → **probléma** köré szervezett fejlesztési és tanulásvezetési módszer, amely a mindennapi életből származó → **információkat**, → **képességeket** kapcsol be a tanulók meglévő tudásrendszerébe; a tanulók valós problémára keresik a választ, ehhez számba veszik → **előzetes tudásukat**, terveznek, a tervnek megfelelően szereznek és dolgoznak fel információkat, amelyek segítségével választ találnak a problémára, majd a tanulási folyamat végén beszámolóban mutatják be a bejárt tanulási utat és annak eredményét.
- ✓ **problémamegoldó gondolkodás** (*tfoly*)
A → **probléma** megoldására irányuló → **gondolkodási műveletek** és cselekvések (pl. problémamegértés, megoldási- és cselekvéstervezés-készítés, tervmegvalósítás, megoldásvizsgálat [helyzetértékelés]) sorozatából álló folyamat.
- ✓ **problémákon haladó beszélgetés** (*tfoly*)
Tanár által közvetve irányított → **frontális** beszélgetési módszer, amely során a tanulók valamely kisebb-nagyobb → **problémából** kiindulva, egymással beszélgetve, ötletelve, vitatkozva összpontosítják és átrendezik → **előzetes tudásukat** egy probléma megválaszolására.
- ✓ **procedurális tudás** (*ált, komp*)
Folyamatjellegű (műveletekkel, eljárásokkal kapcsolatos), szavakban nem megfogalmazható → **tudás**, aminek birtokában a tanuló bizonyos tevékenységeket el tud végezni.
- ✓ **prognosztizálás** (*tfoly*)
 - (1) *köznapi értelemben*: tudományos igényű előrejelzés készítése;
 - (2) *földrajzszakmódszertani értelemben*: következtésen alapuló előrejelzés megfogalmazása; adott időben lejátszódó földrajzi-környezeti események, → **jelenségek**, → **folyamatok** oksági → **összefüggéseinek**, logikai kapcsolatainak elemzése és → **következtetés** azokból a jövőre nézve.
- ✓ **programakkreditáció** (*szab*)
Egy adott program tartalmára vonatkozó → **értékelési** folyamat, ami a programnak hivatalosan elismert státust biztosít. Az akkreditált tantervi összetevő helyi tartalmakkal kiegészítve az iskola → **helyi tanterve** lehet. Ha egy iskola helyi tanterve egy akkreditált program tantervi komponense, akkor jóváhagyásához a fenntartónak nem kell szakértői

vizsgálatot igénybe vennie. Az akkreditált program tantervi összetevője a →**kerettanterv**.

Az akkreditáció szempontjai:

- megfelel-e a program (azaz az előbbieket értelmében: a kerettanterv) a →**Nemzeti alaptanterv** szakmai normáinak, az abban előírt →**fejlesztési feladatokra** épül-e, kimutathatóan magában foglalja-e azokat;
- tartalmaz-e olyan további – részletes →**akkreditációs** eljárás alá nem kerülő, de az akkreditációs folyamatban mégis vizsgált – elemeket (pedagógiai koncepciót, modulleírásokat, eszközi elemeket, értékelési eszközöket, továbbképzési programot és felhasználói támogatást), amelyek a megvalósítását hatékonyabbá teszik, mintegy biztosítják a minőségét.

Lásd még: → **akkreditáció**

✓ **programfejlesztés szintjei (oktatási programok kialakítása) (szab)**

- **modulok szintje:** egy adott program elemi egysége a →**modul** (2), azaz a tanítási-tanulási egység, a pedagógiailag feldolgozott téma; két feladata: a →**tananyag** kiválasztása és a témák tanításának megtervezése;
- **adatbázis szintje:** a modulokhoz kidolgozott eszközi elemek (feladatok, →**feladatlapok**, szemléltető és informatív anyagok), amelyek nem kötődhetnek kizárólagosan egyetlen modulhoz, külön adatbázisba szerveződnek, ami háttérként szolgál a legkülönbözőbb modulok számára;
- **rendszerek szintje:** bejárési útvonalak kínálata, a modulok sorrendének és egymásra épülésének meghatározása.

✓ **projekt (tfoly)**

- (1) **eredeti értelemben:** folyamat, amely valamely igény, probléma felismerésétől a megoldási folyamat tervének elkészítésén és megvalósításán keresztül az értékelésig minden lépést magába foglal;
- (2) **pedagógiai értelemben:** 1. több résztvevő határozott idejű aktív és tevékeny együttműködésével megvalósuló, a szellemi, fizikai és anyagi eszközök mozgósítására hangsúlyt helyező fejlesztő folyamat; 2. a →**projekttanulás** kerete, →**szervezeti formája**.

✓ **projektérettségi (szab, ell)**

Egy →**tantárgy** (pl. biológia, társadalomismeret, etika, 2024-től földrajz) középszintű érettségi vizsgájának egy alternatív lehetősége; a tanuló egy köznapis vagy tudományos kérdéssel kapcsolatos →**projektmunkát** (pl. házidolgozat, audiovizuális termék, kiértékelt kérdőíves felmérés, műsorsorozat, diákrendezvény, akciószervezés és az esemény dokumentálása) készít tanári támogatással, és a szóbeli →**érettségi vizsga** keretében megvédi azt; az →**értékelés** magában foglalja a tartalom és az eredmény mellett az alkotófolyamat (egésze és fázisai), valamint a létrehozott alkotás megvédésének (bemutatás és válasz a bizottsági kérdésekre) színvonalát is.

✓ **projektmunka** (tfoly)

- (1) *eredeti pedagógiai értelemben*: a szakiskolások vizsgadarabjainak elkészítési folyamata;
- (2) *mai pedagógiai értelemben*: a tanulók önálló, hosszabb idejű, többnyire →**kooperatív** vagy →**kollaboratív** tevékenysége valamely komplex téma feldolgozására és az eredmények bemutatására, ami egy →**probléma**helyzetből (témakör, gondolat, igény) kiindulva valamiféle alkotás létrehozásával zárul.

✓ **projektproduktum** (tfoly)

A →**projektmunka** tárgyiasult eredménye, amelyet egy tanulói csoport hoz létre közös döntés alapján, együtt tevékenykedve, egymással együttműködve, és amelynek tartalma valamiképpen összefoglalja a →**projekt**ben végzett munkát, annak eredményét (pl. kiállítás, kiadvány, album, videófilm, →**tanulmányi séta**, drámajáték) (≠ →**tanulói kiselőadás**, beszámoló, ppt-prezentáció) és közösen bemutatnak.

✓ **projekttanulás** (tfoly)

A →**konstruktivizmus** pedagógiai elméletén alapuló komplex tanulásszervezési mód, értelme és legfontosabb része maga a hosszabb időtartamú (pl. hetek, hónapok) folyamat, amelyen az egymással együttműködő tanulói kiscsoportok a helyzetfeltárás, a tervezés, az →**információk** gyűjtése, a →**projektproduktum** alkotása és bemutatása, értékelése során keresztülmennek, miközben →**készségeik**, →**kompetenciáik** fejlődnek (≠ →**csoportmunka** egy tanórán, tanórán kívüli feladat).

✓ **RBL (research-based learning)** (tfoly) →**kutatásalapú tanulás**

✓ **reflektív pedagógia** (tfoly, ell)

Olyan pedagógiai tevékenység, folyamatosan és tudatosan elemző gondolkodás és gyakorlat, amely biztosítja a pedagógus tanulókkal végzett oktató-nevelőtevékenységének és saját tevékenységeinek, látásmódjának, személyiségfejlődésének folyamatos önellenőrzését és ezen alapuló fejlesztését.

✓ **reflektív tanulás** (tfoly)

→**Tanulási** eljárás, aktív elmélkedési folyamat, amely során a tanuló folyamatosan vizsgálja saját tanulási folyamatának tapasztalatait (mit tett előtte és közben?) és eredményeit (mire jutott?), továbbá azt, hogy az új tanulási eredmények hogyan illeszkednek a →**tudás**rendszerébe (mivel gazdagodott, mit gondol másként, hogyan változott a motivációja?).

✓ **reflexió** (tfoly, ell)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. valamire válaszoló megjegyzés, észrevétel; 2. elmélkedés; 3. önmegfigyelés;
- (2) *pedagógiai értelemben*: céltudatosan alkalmazott tanári értékelőeszköz, a tanári tevékenységben való fejlődés, az elméleti és a gyakorlati tudás közötti kapcsolatteremtés egyik eszköze; a pedagógiai munka tudatossága érdekében végzett ismeret- és tevékenységértelmezés, illetve -elemzés;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: a →**tanulási** folyamat szerves részeként céltudatosan alkalmazott tanulói értékelőeszköz, folytonos visszatekintés a saját (elsősorban egyéni és csoportban végzett) tanulási folyamatra.

✓ **rejtett tantervi hatás** (tfoly)

A hivatalos →**tanterv**ben nem szereplő, de az →**oktatás**ban mégis érvényesülő viselkedések, reakciómódok, →**attitűdök**, amelyeket a szervezett, intézményes →**tanulás** keretében sajátítanak el a tanulók.

✓ **relációanalízis** (tfoly)

Az →**ismeretek** pontosságáról, illetve a →**tények**, →**jelenségek**, →**folyamatok** közötti oksági →**összefüggések** felismerési képességéről tájékoztató mérő feladattípus; összetett mondatokból (az egyik tagmondat egy állítás, a másik egy indoklás) és a tagmondatok igazságtartalmát megítélő (igaz, hamis) választási lehetőség kombinációjából áll.

✓ **reliabilitás** (ell) →**megbízhatóság**

✓ **rendszerelemzés** (tfoly)

- (1) *általános értelemben*: rendszerek szerkezetének (felépítési rendje, a felépítés hierarchiája), működésének, a bennük lezajló folyamatoknak (információáramlási és irányítási mechanizmus) a feltárása;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: rendszerek megismerésére irányuló, →**algoritmuson** alapuló tevékenységsorozat. Szakaszai: 1. lexikai fázis – a rendszer határainak és változóinak a →**megértése**, 2. feltáró fázis – a változók közötti kapcsolatok meghatározása, 3. modellező fázis (= →**modellezés**) – a →**modell** megalkotása, kipróbálása, futtatása, 4. elemző fázis – a modell érvényességének →**értelmezése**.

✓ **rendszerezés** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: egy dolog beillesztése a hozzá hasonlók közé; dolgok (pl. tárgyak, gondolatok) közötti rendteremtés valamely rendezőelv alapján;
- (2) *tudományos és szakmódszertani értelemben*: a természettudományos valóság megismerésének egyik módszere, különböző dolgok csoportokba sorolása a fontosnak ítélt hasonlóságuk alapján, és a csoportok rendezése alá-fölérendeltségük szerint.

✓ **rendszerező fogalom** (tfoly) → **fogalom**

✓ **rendszer gondolkodás (rendszer szemlélet)** (tfoly)

Olyan → **inkluzív gondolkodási** megközelítés, amely a részletek helyett az egész áttekintésére koncentrál, a rendszer viselkedését nem egyszerűen oksági → **összefüggések** láncolatának tekinti, hanem egymással kölcsönhatásban lévő alrendszereknek, amelyekben a visszacsatolásnak fontos szerepe van.

✓ **rendszer szemlélet** (tfoly) → **rendszer gondolkodás**

✓ **részösszefoglalás** (tfoly)

→ **Didaktikai mozzanat** a tanítási-tanulási folyamatban, megerősítés, → **rögzítés**; az egyes logikai egységek tartalmi összegzése (lényegkiemelés), rögzítése különböző módszerekkel (pl. vázlatkészítés, beszélgetés, kapcsolódó munkafüzeti feladat megoldása).

✓ **részletes követelmények** (szab)

Az 1995–2012 közötti Nemzeti alaptantervekben megjelent fogalom, → **műveltségi terület**enként és részterületenként tartalmazza a tanulóktól elvárható alapvető tudást a 4., a 6., a 8. és a 10. évfolyam befejezésekor. Részterületeik:

- a tanítandó → **tananyag**, a → **jártasságok**, → **készségek**, → **képességek**, beállítódások fejlesztéséhez nélkülözhetetlenek ítélt tartalmak (pl. → **képzetek**, → **adatok**, → **tények**, → **fogalmak**, → **általánosítások**, gondolatmenetek, → **információk**, műveletek, → **összefüggések**, törvények, elvek, szabályok, elméletek, tételek) alapjai;
- → **fejlesztési követelmények**, → **kompetenciák** (a különböző területek eredményes, hatékony tevékenységeihez, döntéseihez, tevékenységeihez szükséges felkészültség, hozzáértés alapvető ismérvei);
- → **minimális teljesítmény** (a továbbhaladáshoz nélkülözhetetlen).

✓ **rétegmunka** (tfoly)

A → **tanítási óra** szervezési módja, egyéni, látszólag differenciált → **munkaformája**, amelynek kétféle megoldása terjedt el: 1. a tanulók az adott feladat szempontjából képességeik szintje szerint eltérő feladatokon egyénileg dolgoznak, 2. az egyes tanulók praktikusán a tanteremben való ülésrendjük (pl. padosorok vagy padoszlopok) szerint eltérő feladatokon dolgoznak.

✓ **riport** (tfoly)

- (1) **köznapi értelemben**: valaki megkérdezése valamiről (pl. eseményről, jelenségről, gondolatokról);
- (2) **média értelemben**: az illetékes személy megszólaltatása, beszámoló egy érdekes, fontos eseményről a helyszínen (vagy a helyszínen szerzett tapasztalatok alapján),

amelynek a történet áll a középpontjában, okainak tisztázása és a valóság magyarázata a célja;

- (3) *szakmódszertani értelemben*: →**médiapedagógiai** módszer, →**megkérdezésen** alapuló beszélgetés egy eseményről, történésről, annak az okairól és folyamatáról személyes benyomás, tapasztalat alapján.

✓ **rögzítés** (tfoly)

→**Didaktikai mozzanat** a tanítási-tanulási folyamatban, amely során a →**tényanyag** ismétlése és →**rendszerezése** történik. Fajtái: 1. elsődleges rögzítés – az új →**tananyag** feldolgozásakor, →**részösszefoglalás**kor és óra végi összefoglalásakor a lényeg kiemelése érdekében és a tanár számára visszajelzéseként a tanulói →**megértés**ről; 2. folyamatos rögzítés – ismétlés a már megszerzett →**ismeretek** felszínén tartásáért, amikor az új ismeret hozzákapcsolható a korábbiakhoz; 3. befejező rögzítés – egy témakör vagy egész tanítási év anyagát összefoglaló rendszerező, ismétlő tevékenység.

✓ **rövid távú memória** (ált, tfoly) →**emlékezet**

✓ **sajátos nevelési igény (SNI)** (szab, tfoly)

Gyűjtőfogalom, különleges bánásmódot igénylő egyedileg (pl. mozgásszervi, érzékszervi, beszéd- és értelmi fogyatékos, figyelem- vagy magatartás-szabályozási zavar, autizmus, ADHD, hiperaktivitás) vagy halmozottan jelentkező fogyatékos, amely kiemelt figyelmet igényel a tanítási-tanulási folyamat során.

✓ **sarkos vita** (tfoly)

Valamilyen állítással, helyzettel kapcsolatos tanulói vélemény kifejezésére és formálására, a közös döntéshozatal fejlesztésére használt →**értékvita** nagyobb csoportokban (pl. osztályközösségben), amely során a tanulók a helyükkel (hogyan melyik sarokba állnak) fejezik ki a véleményüket, és →**érveléssel** próbálják meggyőzni egymást addig, amíg közös nevezőre nem jutnak. Fajtái: 1. négy-sarkos vita – támogatom v. egyetértek, részben támogatom v. részben egyetértek, ellenzem v. nem értek egyet és részben ellenzem v. részben nem értek egyet, 2. kétsarkos vita – támogatom v. egyetértek és nem támogatom v. nem értek egyet álláspontok.

✓ **séma** (ált, tfoly, teszk)

Kapcsolatrendszereket kevés rajzos elemmel (általában csak háttérillusztrációként), inkább szavakkal és az összetartozásukat, kapcsolatuk jellegét jelekkel, színekkel kifejező →**ábratípus**, amelynek ábrázolásmódja a →**fogalmak**, a →**folyamatok**, a →**jelenségek** közötti →**összefüggések** érzékeltetésének (pl. időbeli változás, következtetési lánc, gyártástechnológiai folyamat), van alárendelve.

✓ **SNI** (szab, tfoly) →**sajátos nevelési igény**

✓ **spirális tananyag-elrendezés** (szab)

A →**lineáris tananyag-elrendezés** és a →**koncentrikus tananyag-elrendezés** ötvözete; az éveken át tartó tanulási folyamat során a tanulók újabb és újabb témákkal foglalkoznak egy →**tantárgy** keretében, de közben már tanult dolgok is előkerülnek a korábbiakhoz képest más szempontból, vagy magasabb szinten feldolgozva.

✓ **spontán észlelés** (tfoly)

A megismerés legalsó szintje, tanári irányítás nélküli, →**tanórán** kívüli, nem tudatos tanulói észlelés, amelynek a tapasztalatait a tanár aktuális helyzetben előhívja és felhasználja a megismerési folyamatban.

✓ **standardizálás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: egységesítés;
- (2) *mérésmethodikai értelemben*: mérés módszertani eljárás, a →**mérés** lebonyolítása (a →**teszt** felvétele) statisztikailag reprezentatív mintán, majd az eredmények alapján a nyerspontok (a helyesen megoldott →**itemek** pontértékeinek összege) átszámítása valamilyen standard skálára.

✓ **stratégia** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: cselekvési terv; megtervezett, átfogó, egy adott cél elérésére irányuló cselekvéssorozat;
- (2) *módszertani értelemben*: egymással összehangolt szándékok, döntések együttese, amely megadja a cél eléréséhez, a →**probléma** megoldásához szükséges lépéseket és útvonalakat.

✓ **stratégiaalkotás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: jövőképalkotás; helyzetértékelésre épülő jövőbeli célállapot kijelölése;
- (2) *vezetéstudományi megközelítésben*: szisztematikus tervezési folyamat, amely magában foglalja az információgyűjtést, a helyzetelemzést, a cél(ok) megfogalmazását, a cél(ok) megvalósítási útvonalainak meghatározását (stratégiai alternatívák kidolgozását), a megvalósítandó stratégia kiválasztását és az ahhoz tartozó akciók kidolgozását;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: célirányos folyamat, a jelenlegi helyzet, állapot ismeretéből, a →**probléma** felismeréséből és →**értelmezéséből** kiinduló, egy jövőbeli célállapot elérésére irányuló tervezőtevékenység (többnyire többféle megoldási útvonalon).

✓ **strukturált kutatás** (tfoly)

A tanár által közvetlenül irányított →**kutatás**tanulási folyamat, amelyhez a tanár adja a kiinduló →**problémát**, a megoldásához szükséges eljárásokat, anyagokat, eszközöket, a tanulók feladata az eljárások végrehajtása, a szerzett →**információk** alapján a változók közötti →**összefüggések** felfedezése, →**általánosítás** és elvonatkoztatás, végül a probléma megoldása.

✓ **Student Meet technika** (tfoly)

Szóbeli →**prezentációs** módszer, kötött időkeretű (általában 3-5 perces) →**előadás**, amely során az előadó meggyőzően bemutatja a gondolatait, a koncepcióját vagy a →**kutatási** eredményeit; kapcsolódhat hozzá →**prezentáció** vetítése vagy más kreatív →**szemléltetési** megoldás (pl. minitárlat, →**modell** vagy →**kísérlet** bemutatása) is.

✓ **súlyozás** (ell)

- (1) *matematikai értelemben*: meghatározott érték (= súly) hozzárendelése dolgokhoz, ami számszerűen fejezi ki az adott dolog értékét jelentőségét, fontosságát más dolgokhoz viszonyítva;
- (2) *statisztikai értelemben*: egy vizsgálat lefolyását követő eljárás, amelynek segítségével utólag kiigazításra kerülnek a minta kisebb eltérései (pl. a lakosság ismert arányaihoz igazítják);
- (3) *mérésmethodikai értelemben*: súlyozott pontozás; eljárás, amely során a feladat-elemekhez (→**itemek**hez) különböző (1-től eltérő, annál nagyobb) pontszámokat rendelnek azok fontossága, nehézsége szerint.

✓ **SWOT-analízis** (tfoly)

Helyzetelemző eszköz, amely számba veszi az elemzendő helyzet, hely, intézmény, jelenség, cselekvés erősségeit, gyengeségeit, fejlesztésre váró területeit, lehetőségeit és a fenyegető, veszélyeztető tényezőket.

✓ **szabadég-iskola** (tfoly)

Az iskola falain kívüli tanulásszervezési mód, amelynek célja, hogy a tanulók megtapasztalják a valóságot; a helyszínt, a terepet tudatosan kiválasztott és tudományos szempontok alapján ismerjék meg.

✓ **szakértelem** (komp)

Hozzáértés; egy adott szakterület által meghatározott konkrét →**ismeretek** (tartalom, összefüggésrendszer, helyzet, környezet), →**készségek** és →**képességek** hosszú idő alatt kialakuló együttese; olyan sémák (fogások), amelyek a feladathelyzet, a →**probléma** felismerése, azonosítása után azonnal megoldáshoz vezetnek, de csak szűk határok között vihethető át más tartalmi vagy képességi területekre.

✓ **szakképzés (szab)**

Felsőfokú szakképzettséget nem igénylő munkakör betöltéséhez vagy ilyen munkaköri tevékenység végzéséhez szükséges szakmára felkészítő szakmai oktatás és szakképesítésre felkészítő szakmai képzés, amely magában foglalja az alapszakma oktatását és a részszakmára felkészítő szakmai oktatást (a Szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. tv. alapján).

✓ **szakkör (tfoly)**

Egy vagy több → **tantárgy** szaktudományi kérdéseit bővebben vagy más nézőpontból tárgyaló, az érdeklődő tanulókat külön is foglalkoztató, hivatalos szabályzat szerint működő iskolai → **szervezeti forma**.

✓ **szakmetodika (ált, szab) → szakmódszertan**

✓ **szakmódszertan (szakmetodika, tantárgy-pedagógia) (ált, szab)**

Valamely → **tantárgy** tanítási-tanulási folyamatának elméleti és gyakorlati sajátosságaival foglalkozó tudomány.

✓ **szaktanár (ált)**

- (1) *köznapi értelemben*: egy tudományterületet művelő és azt szervezett oktatás keretében tanító szakember, pedagógus;
- (2) *mindennapi iskolai gyakorlatban*: egy tantárgyat általános iskola felső tagozatán vagy középiskolában tanító pedagógus;
- (3) *a 2022. szeptembertől életbe lépett rendelet (538/2021. [IX. 15.] Korm. rendelet) szerint*: mestertanári képzésben szereshető végzettségi szint; a középfokú nevelés-oktatás szakaszának, az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakaszának a 11–12. évfolyamain → **közismereti tantárgyat** → **fakultációban** és emelt szintű → **érettségi vizsgára** történő felkészítésben tanító tanár.

✓ **személyes és társas kapcsolati kompetenciák (komp)**

A → **kulcskompetenciák** egyike, amelynek célja a tanulók pozitív és reális énképén, valamint a változásokhoz való célirányos és rugalmas alkalmazkodáson alapuló egyéni életmódot alakító képesség kialakulása; magában foglalja, hogy a tanuló képes társaival együttműködni, segítséget nyújtani, feladatokat vállalni az iskolai és a mindennapi élethelyzetekben, megfogalmazni véleményét a közösséget érintő kérdésekben, meghallgatni és elfogadni mások érvelését, képes kompromisszumra, konfliktushelyzetekben tud helyes döntéseket hozni, segítséget elfogadni, illetve kezelni a stresszt, továbbá rendelkezik az országhoz, a nemzethez és Európához való tartozás tudatával.

✓ **szemléleti térképolvasás** (tfoly)

A →**térképolvasás** alapszintje, a →**térkép**ben színekkel, jelekkel, számokkal és feliratokkal tárolt alapvető →**információk** leolvasása; szimbólum-értelmezésen és asszociáción alapuló tényfeltárás, egy hely fekvésének, egy jelenség helyének, jellemzőinek, a területi viszonyoknak és az →**összefüggéseknek** a megállapítása. Fő kérdőszavai: mi, hol, merre, mekkora, milyen.

✓ **szemléltetés** (tfoly)

A megismerést a tapasztalásra építő, a szemléletesség elvét a gyakorlatban alkalmazó oktatási eljárás; a valóság egy részletének megmutatása másoknak (pl. tanár a tanulóknak) úgy, hogy kiemeli a jellemzőit és kiegészíti a saját értelmezésével vagy kérdésekkel, utasításokkal irányítja a figyelmüket.

✓ **szerepjáték** (tfoly)

Összetett →**drámapedagógiai** módszer, a színjátszásra emlékeztető →**tanulási dráma** a tanulók gondolkodásának, megjelenítőkészségének és kommunikációjának fejlesztése érdekében; a tanulókkal megjelenített, ellentétre, megoldásra váró →**problémára** épülő mindennapi helyzet, amiben feltárul a szereplők különböző álláspontja, →**érvelése**, azonosulnak vállalt szerepükkel, annak megfelelően viselkednek, nyilvánítanak véleményt, szaktudományi tudásuk birtokában érvelnek és hoznak döntést.

✓ **szervezeti formák** (tfoly)

Az iskolai oktatás megvalósulásának szervezeti keretei. Fajtái: 1. iskolai →**tanítási órák**, 2. iskolai →**szakkör**, →**fakultáció**, →**korrepetálás**, felzárkóztató foglalkozás, konzultáció, 3. →**tanulmányi kirándulás**, intézménylátogatás, →**erdei iskola**, nyári szakmai gyakorlat.

✓ **szimuláció** (tfoly)

- (1) **köznapi értelemben**: tettetés, utánpótlás, színlelés;
- (2) **informatikai értelemben**: egy összetett rendszer vizsgálata, az események nyomon követése, az események bekövetkezéséről és a rendszerjellemező paramétereiről készült statisztikák információinak leírása matematikai modellekben; jelenségek matematikai modellekben való rekonstrukciója;
- (3) **tudományos, műszaki értelemben**: valamely a valóságban is létező jelenség, folyamat számítógépes modellen való vizsgálata, amelyben a folyamat utánpótlása leegyszerűsíti a valóságot;
- (4) **szakmódszertani értelemben**: az →**animációkhoz** hasonló interaktív →**virtuális modellezés**, amely során a tanulók határozzák meg a vizsgálódási szempontokat, állítják be és változtatják a feltételeket, ezen keresztül bele is avatkozhatnak a →**jelenség**, →**folyamat** lefolyásába.

✓ **szimulációs játék** (tfoly)

→**Drámapedagógiai** módszer, a színjátszásra emlékeztető →**tanítási dráma** a tanulók megjelenítőkézségének fejlesztésére és annak érdekében, hogy megértsék egy rendszer, intézmény működését, egy szokás, viselkedés lényegét a szigorú szabályokra épülő eljátszás (szimulálása) során.

✓ **szintemelő érettségi vizsga** (ell)

Valamely →**tantárgy**ból korábban sikeresen teljesített középszintű →**érettségi vizsga** letétele után ugyanazon tantárgyból emelt szinten újabb érettségi vizsga.

✓ **szintetizáló tantárgy** (szab)

Olyan →**tantárgy**, amely a korábban megszerzett →**ismereteket**, tapasztalatokat magasabb →**szintézis**be hozza; a fogalom tényleges értelmében nincs rá példa a magyar köznevelési rendszerben.

✓ **szintézis** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: egységes egészbe foglalás, összerakás, összefoglalás;
- (2) *természettudományos értelemben*: tudományos módszer, tapasztalati, vizsgálati vagy gondolati egységek szerves egészévé egyesítése;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: →**gondolkodási művelet**, amely kis részekből, elemekből rakja össze a valóságot, annak kisebb-nagyobb egységeit.

✓ **szituatív tudás** (ált)

Olyan tudás, amely csak az elsajátításnak megfelelő szituációkban, környezetekben (pl. feladattípusban, utasítássorozatnak megfelelően) működőképes.

✓ **szóbeli felelet** (tfoly)

A tudás →**ellenőrzés**ének szóbeli formája, a tanuló pontosan megfogalmazott kérdésre, utasításra reagáló összefüggő beszéde egy témáról (többnyire az előző óra anyagáról) az osztály előtt, amely tájékoztatja a tanárt arról, hogy a felelő mennyire értette meg, hogyan tudja alkalmazni az →**ismereteit**, a →**képességeit** (≠ leckefelmondás).

✓ **szófelhő** (tfoly)

Szavakból alkotott illusztráció tartalmak, gondolatok vagy szöveg lényegének megjelenítésére, amely az egyes szavak nyomatékosításán (pl. eltérő méret, szín), vizuális memorizálásán alapszik, és online szófelhőkészítő alkalmazásokkal állítható elő (≠ →**gondolattérkép**).

✓ **szónoki beszéd** (tfoly) →**beszéd**

✓ **szóróanyag** (tfoly) →**handout**

✓ **szöveges értékelés** (*ell*)

Részletes, tartalmában komplex (a tanuló →**ismereteire**, →**képességeire**, →**attitűdjére**, viselkedésére vonatkozó), a fejlődést elősegítő szöveg.

✓ **szummatív értékelés** (*ell*)

Összegző értékelési forma a tanulási folyamat végén, amely arról tájékoztat, hogy hová jutott a tanuló; a →**méréssel** (pl. témazáró **feladatlap**, →évfolyam**dolgozat** eredményeinek kiértékelése) vagy →**vizsga** (pl. évfolyamvizsga, próbaérettségi) során végzett helyzetfelmérés alapján készülő minősítés (pl. →**osztályzat**, megfelelt v. nem felelt meg) adhat jogosultságot a továbbtanulásra vagy a munka világában való elhelyezkedésre.

✓ **tabló** (*tfoly*)

- (1) *köznap* értelemben: egyedi arcképekből összeállított csoportkép;
- (2) *művészeti értelemben*: némakép, élőkép, mozgás nélküli színpadi jelenet;
- (3) *átvitt értelemben*: egy jelenségről vagy egy korszakról nyújtott átfogó ábrázolás irodalmi műben;
- (4) *szakmódszertani értelemben*: 1. valamilyen szempontú képösszeállítás egy témáról kevés értelmező vagy a képek között kapcsolatot teremtő felirattal (≠ →**plakát**); 2. egy nagy horderejű eseményt feldolgozó →**drámapedagógiai** módszer, amelyben az esemény és az idősík ismeretében a tanulók elmondják mit éreznek, mit gondolnak, mit és miért cselekednének.

✓ **tananyag** (*szab*)

Az →**oktatási** és →**tanulási** célok elérése érdekében a korszerű →**műveltség** egészéből válogatott →**ismeretek**, →**készségek** és →**képességek** rendszere.

✓ **tanári előadás** (*tfoly*)

Tanári szóbeli közlő módszer, hosszabb idejű, folyamatos szóbeli ismeretközlés. Lásd még →**előadás**.

✓ **tanári kézikönyv** (*teszk*)

Segédanyag valamely →**tankönyv** vagy →**tankönyvcsalád** használatához; műfaja kötetlen, de általában magyarázza a →**tananyag** tankönyvi megközelítésmódját, szemléletét, céljait, esetleg megjelenítését, módszertani megközelítéseit, valamint a pedagógusi autonómia szem előtt tartásával javaslatokat tesz az egyes tananyagok feldolgozási módjára, kapcsolódó tanári és →**tanulói tevékenységekre**, feldolgozási, →**gyakorlási** és →**értékelési** módszerekre, segédanyagokra.

✓ **tanári magyarázat** (tfoly)

Tanári szóbeli közlés, egyértelműen megfogalmazott →**tények** ismertetése és elemzése (a kölcsönhatásokban megnyilvánuló törvényszerűségek és az oksági →**összefüggések** feltárása), vagy tételállítást(ok), →**feltevés**(ek) direkt vagy indirekt úton történő →**bizonyítása** a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően. Fajtái: 1. értelmező magyarázat – →**fogalmak** jelentésének, értelmének megvilágítása, 2. leíró magyarázat – →**folyamat**, →**jelenség**, rendszer bemutatása, 3. okfeltáró magyarázat – jelenség, folyamat, történés okainak feltárása.

✓ **tanári tevékenységek** (tfoly)

A →**tanulói tevékenységek** →**hatékonyságát** segítő pedagógiai eljárások: 1. →**motiváció**; →**információhoz** jutás szervezése, 2. önálló tanulási utak segítése, 3. a csoportbeli tanulási együttműködés előmozdítása, 4. →**diagnosztikus**, →**formatív** és →**szummatív értékelések** elvégzése, 5. helyzetelemzések és 6. előrejelzések készítése (tervezés).

✓ **tanév** (szab)

A köznevelési intézményekben a szeptember 1-jétől a következő év augusztus 31-éig tartó időszak.

✓ **tanítási algoritmus** (tfoly)

A pedagógus tanításának tevékenységsorozata, aminek a segítségével a tanulók eredményesen dolgoznak fel egy témát, értik meg a téma lényegét, és ami meghatározza, hogy hogyan reagáljon a tanulók különböző feladat- és problémamegoldásaira, cselekvéseire.

✓ **tanítási dráma (kreatív dráma)** (tfoly)

→**Drámapedagógiai** tevékenység, életszerű és élményt adó →**tanulási** helyzet; a tanulók a tanárral közösen kialakított elképzelt történet, helyzet drámai értelmezése, valós problémákkal való ütközések során szerzett tapasztalatokon keresztül játékos formában foglalkoznak különböző →**tanulási területekkel**, ezáltal valós →**tudásra**, tapasztalatokra tesznek szert.

✓ **tanítási egység** (szab, tfoly)

A tanítási-tanulási folyamat alapegysége, egy →**tanítási óra**, aminek keretében valamely oktatási-képzési-nevelési cél egy adott tartalom (→**tananyag**) feldolgozása által valósul meg.

✓ **tanítási év** (szab)

A köznevelési intézményekben minden év szeptemberének első munkanapjától a következő év június 16-át megelőző utolsó munkanapig tartó szorgalmi időszak.

✓ **tanítási óra (tanóra)** (szab, tfoly)

Az iskolai tanítás-tanulási folyamat legáltalánosabb →**szervezeti formája**, önálló didaktikai és logikai egység, amelynek egyedi tartalma (feldolgozandó témája, problémája) van, és minden mozzanatát annak rendeli alá.

✓ **tanítási tervezet (óraterv)** (szab, tfoly)

A tudatos oktató-nevelőmunkát segítő eszköz, a tanár tervezőmunkájának terméke; egy adott →**tanítási órára** vonatkozó pedagógiai, didaktikai, szakmódszertani és szaktudományi gondolkodási folyamatának írásban rögzített, részletes terve. Tartalma: 1. az oktatási-fejlesztési szakasz meghatározása, 2. célok meghatározása, 3. tartalmi, fejlesztési és nevelési →**követelmények** megfogalmazása, 4. órafelépítés időtervvel.

✓ **taneszköz** (teszk)

- (1) *oktatástechnikai értelemben*: az oktatás folyamatában felhasználható, a tanítás-tanulás céljainak elérését segítő hardverek (oktatástechnikai eszközök: tárgyak, eszközök, szerkezetek) vagy szoftverek (nyomtatott eszközök [pl. tankönyvcsalád], oktatástechnikai eszközökkel megjelenített információhordozók [pl. videofelvétel, képek, hanganyag, animáció, szimuláció, multimédiás oktatóprogram, okostankönyv]);
- (2) *szakmódszertani értelemben*: a tanítási-tanulási folyamatban felhasználható különböző didaktikai funkciókat (pl. →**ismeretszerzés**, →**motiváció**, →**rendszerezés**, gyakorlás, →**rögzítés**) betöltő nyomtatott (pl. →**tankönyv**), háromdimenziós (pl. →**modell**), digitális (pl. GPS, mérőműszer, →**okostankönyv**) eszközök, tárgyak és hálózatos alkalmazások (pl. online →**teszt**, kommunikációs csatornák, →**applikációk**).

✓ **tankönyv** (teszk)

A →**tankönyvcsalád** egyik eleme, a leghagyományosabb tanulói munkaeszköz, →**taneszköz**; szövegével, vizuális anyagával, adatsoraival didaktikus feldolgozásban szaktudományi →**ismereteket** közöl, feladataival, kérdéseivel elősegíti a →**jártasságok**, →**készségek** kialakulását, szerkezetével, tartalmi tagolásával és feladataival irányítja, szervezi a →**tanulási** folyamatot, vázlataival, ábráival, kiemeléseiével, kérdéseivel és feladataival elősegíti a megszerzett tudás rögzülését, problémafelvetéseivel, érdekes információival és vizuális anyagával ösztönözi a tanulást, a →**kutatást** és az önművelést; hagyományosan egy (újabbán akár két) →**tanítási év** tanulási tartalmát összefoglaló nyomtatott taneszköz. Funkcionális egységei: bevezetés, használati útmutató, tartalomjegyzék, fejezetekbe rendezett tankönyvi leckék, név- és tárgymutató (és nem kötelezően: év végi →**összefoglalás**, →**függelék**, →**kislexikon**, →**fogalomjegyzék**).

✓ **tankönyvcsalád** (teszk)

- (1) *vertikális értelemben*: egy →**tantárgy** egymásra épülő, azonos koncepciójú →**tankönyvei** az egyes évfolyamokon;

- (2) *horizontális értelemben*: egy tantárgy egy évfolyamának egymásra épülő, egymást tartalmilag, módszertanilag kiegészítő nyomtatott taneszközei (pl. földrajztanításban a tankönyv, a →**munkafüzet**, a földrajzi →**atlasz** és a →**digitalizált tankönyv**);
- (3) *tágabb értelemben*: tankönyvsorozat, több tantárgy egy évfolyamának egymásra épülő, hasonló didaktikai eszközkészlettel és megjelenéssel rendelkező taneszközei (pl. az egyes természettudományos tantárgyak egységes metodikájú tankönyvei és munkafüzetei).

✓ **tankönyvfejezet** (teszk)

A →**tananyag**nak általában a →**tanterv** témaköreinek megfelelő egysége a → **tankönyvekben**, amely → **tankönyvi leckékből** áll.

✓ **tankönyvi lecke** (teszk)

A → **tankönyv** legfőbb funkcionális egysége, leghagyományosabb eleme, amelynek tartalma hagyományosan, általában egy → **tanítási óra** anyagát (→ **tanítási egység**) foglalja magában. Didaktikai egységei: cím, törzsszöveg (összefüggő tankönyvi szöveg), egyéb szövegek (pl. forrás, érdekesség, kiegészítő információ), képek, ábrák, táblázatok, kérdések és feladatok (bevezető, szövegtömbök közé ékelődő, összefoglaló), esetleg összefoglalás, új fogalmak felsorolása, linkek és kódok.

✓ **tankönyvjegyzék** (szab, teszk)

A köznevelési intézményekben az egyes → **tantárgyak** tanításához és tanulásához használható → **tankönyvek**, → **munkafüzetek**, → **feladatlapok**, segédkönyvek (pl. szöveggyűjtemény, → **atlasz**) hivatalos listája, amelyet minden → **tanévben** az Oktatási Hivatal állít össze (jelenleg a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 93/E. § (1) alapján).

✓ **tankönyvrendelet** (szab)

Jogszabály (jelenleg a 4/2017. [IV. 10.] EMMI-rendelet), amely meghatározza a nyomtatott → **tankönyvvé** és → **digitalizált tankönyvvé**, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás eljárásrendjét és feltételeit, a tankönyvtámogatás (ingyenesség), valamint az iskolai tankönyvellátás rendjét a köznevelési és szakképzési intézményekben, valamint a hitoktatásban.

✓ **tankötelezettségi idő** (szab)

Törvényben meghatározott korhatár, amelyen belül a fiatalok jogkövetkezmények terhe mellett kötelesek iskolába járni (vagy a szülők kívánságára magántanulóként szervezett → **oktatásban** részt venni). A 2012. szeptember 1-jétől hatályos, a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. 45. §-a szerint a tankötelezettségi idő akkor kezdődik, amikor a gyermek eléri az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget (legkorábban abban az évben,

amelyben betölti a 6., legkésőbb, amelyben a 8. életévét), és a tanuló 16. életévének betöltéséig tart.

✓ **tanmenet** (szab)

Egy →**tantárgy**nak egy adott évfolyamra és tanulócsoportra szóló éves előrehaladási ütemterve, →**oktatási**, →**képzési**, nevelési terve, amit a →**tanítási év** elején készít a tanár a →**helyi tanterv** alapján; tartalmazza a →**tantárgy** egyes tematikai egységeinek időbeli elrendezését (→**tanórákra** lebontva), tanításuk főbb tartalmi célkitűzéseit, követelményeit, a →**tananyag** főbb elemeit (→**tények**, →**fogalmak**, →**folymatok**, →**összefüggések**), az egyes tartalmi egységek feldolgozásának főbb módszereit, →**munkaformáit** és a felhasználandó eszközök listáját.

✓ **tanóra** (szab) →**tanítási óra**

✓ **tantárgy** (szab)

A tanulók életkorának, befogadó- és teljesítőkétségének megfelelően felépített ismeretkör és tevékenységrendszer, amelyet a tudományterületek, szakterületek, művészetek →**műveltségi** anyagából választanak ki és állítanak össze szaktudományi, pedagógiai és pszichológiai szempontok alapján szakemberek, és rendszeresen (legalább egy féléven át) szervezett keretek között (→**tanítási órákon**) foglalkoznak vele a tanulók. Vannak olyan tantárgyak, amelyek egy-egy tudomány- vagy művészeti ág anyagából válogatnak (pl. matematika, ének-zene), míg mások komplex módon szerveződnek, több terület ismeretanyagát és tevékenységrendszerét fogják össze (pl. →**földrajz**, →**természettudomány**, művészetek tantárgy).

✓ **tantárgyblokk** (epocha, epochális rendszer) (szab)

A köznevelés egy szervezeti megoldása, amiben az egyes →**tantárgyakat** egymással szorosan összekapcsolva, többnyire egy-egy periódusban tanulják a tanulók (pl. havonta váltják egymást a természettudományi és a társadalomtudományi tárgyak, két hónapig földrajzot tanulnak, a következő két hónapban fizikát).

✓ **tantárgyi koncentráció** (szab)

- (1) *tantervi értelemben*: tananyag-elrendezési elv, a tartalmi koncentráció egyik formája, a →**tantárgyak** tartalmának és megközelítésmódjának összekapcsolási elve. Típusai: →**integrált tantárgy**, 2. →**szintetizáló tantárgy**, 3. →**komplex tantárgy**;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: 1. a tantervi értelmezés szerinti tanítása egyes ismeretköröknek; 2. a tanítási-tanulási gyakorlatban a tantárgy tartalmának feldolgozása során kitekintés más tantárgy(ak) hasonló tartalmaira (pl. fogalomhasználat, megközelítési mód, konkrét tartalom, tér- és időbeli összekapcsolás) vagy azok módszereire (pl. földrajzi vizsgálódás során a kémiai

anyagvizsgálati módszerekre) az egyes tudáselemek megerősítése, összekapcsolásának megkönnyítése érdekében.

✓ **tantárgyi program** (szab)

A tanítás-tanulás megtervezését-megszervezését segítő, választható dokumentumok, szakmai eszközök rendszere, ami vonatkozhat egy →**tantárgyra** vagy egy (vagy több) →**műveltségi területre**. Jellegzetes összetevői:

- →**kerettanterv**: tartalmazza a tantárgy céljait, a →**követelményeket** témákhoz, évfolyamokhoz vagy hosszabb ciklusokhoz rendelve, az →**értékelés** elveit, továbbá kijelöli és időben elrendezi a →**tananyagot**;
- pedagógiai koncepció: összefoglalja, esetleg elméletileg is megalapozza azokat a pedagógiai elveket, amelyeken a program alapul;
- →**modulleírások**: részletes leírást adnak egy-egy téma feldolgozásának menetéről, mindenekelőtt a →**tanulói tevékenységekről** és az ajánlott eszközökről;
- eszközök: lehetővé teszik a tervezett tevékenységek megvalósítását: →**információhordozók** (→**tankönyvek**, szövegek, képek, filmek, hanghordozók, makettek stb.), feladathordozók (→**munkafüzetek**, →**feladatlapok** stb.) és kombinációik (pl. szoftverek).

✓ **tantárgyi programcsomag** (szab) →**oktatási programcsomag**

✓ **tantárgy-pedagógia** (ált, tfoly) →**szakmódszertan**

✓ **tanterv** (szab)

Az oktatási anyag tartalmát, elrendezését és feldolgozási módját tartalmazó koncepció, amely magában foglalja az iskolai nevelés, →**oktatás**, →**képzés** célkitűzéseit, oktatási időkereteit, →**tananyagát**, a tanulókkal szemben támasztott követelményeit, a tananyag feldolgozásának fontosabb módszereit és eszközeit iskolatípusokra, oktatási szakaszokra, életkori szakaszokra vagy évfolyamokra, →**műveltségi területekre**, →**tantárgyakra** bontva. Fő funkciója: az oktatási folyamat tervszerűségének és egységességének biztosítása; az iskolai munka oktatáspolitikai irányítása; az oktatás tartalma iránti igények, szükségletek tervezése; a gazdaság, a technika, a tudományok, a kultúra, a művészetek fejlődésének átgondolt érvényesítése; az általános képzés (→**köznevelési rendszer**) és a →**szakképzés** követelményeinek konkretizálása.

✓ **tantervi időkeret és felosztása** (szab)

A törvényekbe (pénzügyi és mentálhigiénés szempontokat összefüggésükben mérlegelve) foglalt tanulási idő pedagógiai céloknak megfelelő felosztása →**tantárgyak** és évfolyamok szerint; az időkeretekben hagyományosan évi, illetve heti óraszám, újabban félévre vonatkozó összes óraszám szerepel, jelezve, hogy didaktikailag elfogadottak az epochális megoldások (→**tantárgyblokkok**, →**projekthetek**, →**modulok**, kurzusok stb.).

✓ **tantervi korrekció** (szab)

Az a folyamat, amely során felülvizsgálják és a tanítási tapasztalatok alapján módosítanak egy →**tantervet** (nem újat adnak ki); a módosítás általában szerkezeti elemeket (pl. tantárgyi rendszer, tantárgyon belüli témakörök sorrendje), óraszámokat vagy tartalmi elemeket (pl. tartalmi frissítés, új nézőpont, módosított fogalomhasználat) érint.

✓ **tantervi tananyagtartalom** (szab)

A jelenlegi tantervi szabályozásban a tananyagtartalomnak két szintje van. Az első szinten található az a tantervi tartalom, amelyek részletes felsorolás formájában megadják az adott terület, →**tantárgy** legfontosabb adatait, témáit, témaköreit, általános és egyedi (topográfiai fogalmait, személyeit stb.) fogalmait. A második szinten az a tartalom található, amelyek több téma együttesét, csomópontjait jelentik, →**összefüggésekre**, a főbb →**fogalmakra** helyezik a hangsúlyt, és a kultúrákövetítés szempontjából fontosak.

✓ **tanulás** (ált)

- (1) *köznapi értelemben*: egy korábban ismeretlen tudás elsajátítása;
- (2) *pedagógiai értelemben*: új tudás elsajátítása az →**oktatás** (még szűkebben: az iskolai oktatás) során;
- (3) *pszichológiai értelemben*: egy rendszerben vagy irányított részrendszerében a környezettel kialakult kölcsönhatás eredményeként előálló tartós, adaptív változás;
- (4) *konstruktív pedagógiai értelemben*: az agyban lévő mentális modellek építgetése; konstruktív folyamat, amelynek eredményeként a tudás mint rendszer változik meg (nem egy növekvő →**ismerethalmaz**, nem kívülről kapott, hanem mindenki megalkotja a saját tudását).

✓ **tanulási algoritmus** (komp, tfoly)

A tanuló →**tanulását** irányító tevékenységsorozat, amely meghatározza, hogy a megoldott feladat, →**probléma** eredményétől függően milyen további tanulási műveletet (pl. cselekvést, szempontvizsgálatot, kizárást, analógiakeresést) kell elvégeznie a tudásszerzés, az eredményesség érdekében.

✓ **tanulási környezet** (tfoly)

- (1) *szervezeti értelemben*: a tanulás eredményességére ható, azt támogató környezeti tényezők együttese;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: →tanulási helyzet a tanár(ok) és a tanulók között, meghatározott keretben (pl. →**tanítási órán**, →**erdei iskolában**, fejlesztő foglalkozáson), meghatározott szerepekkel (pl. tanulásszervező, facilitátor, tutor, csoportfelelős), az adott tartalmi vagy fejlesztési célnak megfelelő tanulásszervezéssel (pl. →**csoportmunka**, →**kollaboratív tanulás**, →**projekttanulás**) és módszerekkel (pl. →**beszélgetés**, →**vizsgálódás**, →**vita**, →**digitális történetmesélés**, →**interjú**),

valamint technikai környezetben (pl. →**interaktív tábla**, virtuális platform, tablet, hardver és szoftver) zajló tanulási tevékenységek.

✓ **tanulási portfólió** (*tfoly*)

Dokumentumgyűjtemény, amely bemutatja a tanuló →**tanulási** folyamatának, útvonalának fontosabb állomásait és az elért eredményeket tanulási folyamatának ösztönzése és tudatosítása érdekében.

✓ **tanulási terület** (*szab*)

A →**műveltségi terület** új elnevezése a 2020-as →**Nemzeti alaptanterv**ben.

✓ **tanulás kompetenciái** (*komp*)

A különböző →**tanulási területek**et átfogó →**kulcskompetenciák** egyike, ami alapvetően a tanulónak azt a képességét jelenti, hogy önállóan, önszabályozó módon, célirányosan, egyéni tanulási útvonalakon, saját motivációját fenntartva tud értelmesen és hatékonyan tanulni, de képes a csoportos tanulásra is, ismeri és érti saját tanulási →**stratégiáit**, felismeri szükségleteit, lehetőségeit, és szükség esetén tanácsot, →**információt**, támogatást kér és ad társainak.

✓ **tanulmányi kirándulás** (*tfoly*)

A →**szabadég-iskola** közepes időtartamú (fél-egy nap) formája, amit a helyszín valós környezetben, összetettségében való megismerése céljából szerveznek, és amely során lehetőség van a természetföldrajzi, társadalmi-gazdasági és környezeti jelenségek, folyamatok →**vizsgálatára**, →**elemzésére**, a természeti és a társadalmi környezetben szerzett tapasztalatok értékelésére (≠ osztálykirándulás).

✓ **tanulmányi séta** (*tfoly*)

A →**szabadég-iskola** egyik rövid időtartamú (maximum 1 óra) formája, amit egy helyszín vagy egy ott megfigyelhető jelenség megismerése érdekében szerveznek.

✓ **tanulói beszámoló** (*tfoly*)

Szóbeli közlési módszer, egy tanuló vagy tanulócsoport többé-kevésbé folyamatos, logikailag rendezett elbeszélése átélt élményről (pl. utazási, tapasztalati, olvasmány-, feladat-, alkotásélmény), amelyben a →**tények** és eredmények bemutatása mellett érzelmek, megoldási utak, nehézségek, tanulságok megfogalmazására is sor kerülhet.

✓ **tanulói kiselőadás** (*tfoly*)

Szóbeli közlési módszer, egy tanuló többé-kevésbé folyamatos, logikailag rendezett elemző vagy →**probléma**központú beszéde egy témáról előzetes felkészülést (pl. szakirodalom, ismeretterjesztő irodalom, médiaműsor feldolgozása, vizsgálódás) követően (≠ szövegfelolvasás, szövegfelmondás, ppt-diák felolvasása).

✓ **tanulóiteljesítmény-mérés** (*ell*)

A tanulók iskolai teljesítményeinek (→**tantárgyi** vagy általános, interdiszciplináris →**ismeretek**, →**képességek**, →**kompetenciák**) szintjét megállapító eljárás, amely az iskolai különféle →**kimeneti követelményekkel** (pl. életkori szakasz végére elérendő, →**érettségi** követelmény) vagy a tanuló korábbi teljesítményeivel való →**összehasonlítás**on alapszik. Fajtái: 1. nemzetközi →**mérések** (pl. →**PISA**, →**TIMSS-R**, →**PIRLS**), 2. hazai mérések (pl. →**országos kompetenciamérés**).

✓ **tanulói tevékenység** (*tfoly*)

Az a cselekvés, amely során – pedagógusi irányítás, tanácsadás, →**ellenőrzés** és →**értékelés** mellett – a tanuló feldolgozza, elsajátítja a →**helyi tanterv**ben meghatározott iskolai →**tananyag**hoz rendelt (iskolában elsajátítható, elsajátítandó) követelményt.

✓ **tapasztalati tanulás** (*tfoly*)

(Experiential learning, ExL); a cselekvés során szerzett egyéni tapasztalatokon alapuló →**tanulási** folyamat, aktív tanulási és fejlesztési út, amelyben a tanulók saját konkrét érzéki és cselekvéses tapasztalataik, próbálkozásaik, feladat-megoldásaik feldolgozásából jutnak új →**tudáshoz** a világról, egymásról, önmagukról (≠ →**kutatásalapú tanulás**, felfedezései tanulás).

✓ **tapasztalati térkép** (*tfoly*)

A →**mentális térképek** empirikus megközelítésű típusa, az előzetes téri megfigyelések, tapasztalatok, →**képzetek** feltárásán alapuló, a tértudat leképezésével készült térképszerű ábrázolás.

✓ **tartalomelemzés** (*tfoly*)

→**Információgyűjtési** módszer, valamely társadalmi termék (pl. reklám, film, koncepció, jogszabály) vizsgálati módszere, amely az egymást át nem fedő elemzési egységek előfordulásának gyakoriságát, összefüggésrendszerét vizsgálja, célja a →**következtetés**, az →**összefüggések** és a rejtett üzenetek feltárása (≠ forrásfeldolgozás, dokumentumelemzés). Eljárásmódjai: 1. kvalitatív, 2. kvantitatív. Lépései: 1. kódolás, 2. →**elemzés**, 3. →**értelmezés**.

✓ **tartós tankönyv** (*teszk*)

- (1) **használati értelemben**: tartós használatba adott tankönyv, amely az iskola tulajdonában van, és a tanulók tartósan kölcsönözik, a tanítási év során használják;
- (2) **rendeleti értelemben**: →**tankönyv** vagy nyomtatott tanulási segédlet (kézikönyv, szótár, kötelező és ajánlott olvasmány, →**atlasz**, album, szöveggyűjtemény), amely tartalma és kivitele alapján alkalmas arra, hogy a tanulók több tanítási éven át használják, ha a kiadója vállalja öt évre a változatlan kiadását.

✓ **táblai rajz** (tfoly)

Valamely tananyag értelmezését segítő, a tanulók előtt többnyire a tanár által készített ábra hagyományos táblán, flipcharton vagy interaktív táblán, amely kiemelései, egyszerűsítésével az ábrázolt dolog lényeges elemeire (pl. szerkezet, kapcsolatok, folyamat részmozzanatai) irányítja a tanulók figyelmét; készítése leggyakrabban a tanári magyarázathoz kapcsolódik, azzal egyidejű.

✓ **táblai vázlat** (tfoly)

Valamely feldolgozott téma lényegét röviden, tagolt, logikailag rendezett (pl. pontokba szedett kulcsszavak, grafikai rendezéssel, kiemelésekkel) szöveges formában rögzítő feldolgozási módszer a →**tananyag** belső logikájának, csomópontjainak, kapcsolatainak a kifejezésére falitáblára, flipchartra írva, vagy interaktív táblán, →**prezentáció**ban kivetítve.

✓ **táblázatos rendezők** (tfoly)

A →**grafikus rendezők** egyik csoportja, amelyek táblázatba foglalják a →**tények**, →**fogalmak**, gondolatok lényeges elemeit, szempontjait, ezáltal elősegítik azok egymással való összevetését (pl. →**fogalomtáblázat**, →**igazságtáblázat**, →**mérlegelőtáblázat**).

✓ **tárgyi tudás** (ált) →**ismeretjellegű földrajzi tudás**

✓ **tárgyszerűség** (ell) →**értékelési objektivitás**

✓ **távoktatás** (szab, tfoly)

Oktatásszervezési forma, amelyben az oktató és az oktatott nem egy helyszínen vannak, a tanulók a tanulási idő nagy részében egyéni vagy kiscsoportos formában, többnyire önállóan tanulnak, a többi időben pedig lehetőségük van konzultálni az oktatóval; az önálló tanulás a tanár által összeállított és rendelkezésre bocsátott →**tananyagok** (ismeretanyag, tanulási módszerleírás, választható bejárési útvonalak, gyakorlófeladatok, önellenőrző anyagok stb.) alapján történik.

✓ **távolléti oktatás** (szab, tfoly)

- (1) **rendeleti értelemben**: a tanár és a tanulók interaktív kapcsolatára, az önálló tanulói munkára épülő oktatási-képzési forma →**IKT**-eszközök és kommunikációs taneszközök, ismeretátadási és tanulási módszerek, →**digitális tananyagok** használatával;
- (2) **alkalmazott formájában**: egy adott időszakban valamely kényszerítő ok (pl. járvány, természeti katasztrófa) miatt kialakult oktatásszervezési mód, amely az online terek nyújtotta lehetőségeket (pl. →**tananyag**megosztás, foglalkozás vagy videokonferencia valamely tanulás-menedzsment rendszeren) felhasználva, de alapvetően

hagyományos módszerekkel (pl. →**tanári előadás**, →**tanulói kiselőadás**, beszámoló) látja el a feladatát (≠ →**távoktatás**, →**e-learning**).

✓ **tehetséggondozás** (komp, tfoly)

A tanulói tehetség (személyisége, tehetsége valamely területen, →**kreativitása**, motivációja, elkötelezettsége) felismerésére és kibontakoztatására irányuló tudás- és személyiségfejlesztő tevékenység az iskolában vagy azon kívül (pl. →**tanórai** tartalmi vagy →**képesség**területi →**differenciálás**, →**szakkör**, pályaorientáció, versenyfelkészítés, szabadidős tevékenység). Típusai: 1. gazdagítás – →**tananyag**on kívüli tudás (→**ismeret** és →**képesség**) fejlesztése, 2. gyorsítás – a szükséges gyorsabb haladási ütem biztosítása (pl. osztály-léptetés, tanulmányi idő lerövidítése), 3. kiválogatás – tehetséges tanulók kiemelése külön csoportokba (vitatott megoldás).

✓ **tematikus terv (tématerv)** (szab)

Egy →**tantárgy** valamely tartalmi, pedagógiai szakaszon belüli részterületének megvalósítási terve, amely felvázolja az adott téma feldolgozásának menetét →**tanórákra** bontva, a didaktikai feladatokat, a fejlesztendő →**készségeket**, az alkalmazandó főbb módszereket, szervezési módokat és tanítási eszközöket, →**ellenőrzés** és →**értékelés** módjait és eszközeit.

✓ **tematikus térképvázlat** (tfoly)

Valamely térbeli elterjedést mutató természeti, társadalmi-gazdasági, környezeti tartalom (→**fogalom**, →**jelenség**, →**tény**) mennyiségi és minőségi jellemzőinek, szerkezetének és funkcióinak →**térképvázlatban** való leegyszerűsített, egyezményes jelekkel való ábrázolása.

✓ **terepasztal** (teszk)

Asztalszerű emelvény, amelyen kicsinyítve megmintázható a földfelszín egy-egy természetes vagy mesterséges részlete, képződménye, berendezése (pl. felszínforma, település, útvonal, táj) (≠ →**homokasztal**).

✓ **terepfoglalkozás** (tfoly) →**terepgyakorlat**

✓ **terepgyakorlat (terepfoglalkozás)** (tfoly)

A →**szabadég-iskola** egyik hosszabb időtartamú (minimum 1 nap) formája, amely során a tanulók tudatos és tervszerű →**megfigyeléseket**, →**vizsgálódásokat**, →**kísérleteket** végeznek a valóságban, természetes körülmények között egyéni és csoportos →**munkaformában** sajátítják el a tudományos megismerési módszereket.

✓ **terepi akció** (tfoly)

A →**szabadég-iskola** egyik formája, általában valamilyen eseményhez, nevezetes naphoz kapcsolódó, készségfejlesztő →**terepmunka**.

✓ **terepi projekt** (tfoly)

Valós környezethez kötődő, a →**projekttanulás** elveire épülő terepi tanulási mód, amely a közösen átélt tevékenység és az együvé tartozás élményén alapszik.

✓ **terepkutatás** (tfoly)

- (1) *általános értelemben*: a valóságban (terepen) végzett célirányos megfigyelések információgyűjtés céljából;
- (2) *pedagógiai értelemben*: →**szabadég-iskolai** módszer, →**terepfoglalkozás**, →**terepmunka**;
- (3) *földrajzszakmódszertani értelemben*: az események helyszínén történő →**információgyűjtési** eljárások (pl. forgalomszámlálás, távolságmérés, zajsintmérés, látogatószám-sűrűség számítása) objektumok (pl. települések, termelőegységek, építmények, intézmények), csoportok, helyzetek megismerése érdekében.

✓ **terepmunka** (tfoly)

A →**szabadég-iskola** egyik formája, amely során a tanulók valami maradandót alkotnak vagy rendszeresen dolgoznak a terepen valamely →**készség** fejlesztése céljából (pl. tanösvényt építenek, talajszelvényt, kőzetfeltárást tartanak karban, rendszeres vízminőség-vizsgálatot végeznek).

✓ **természetismeret tantárgy** (szab)

- (1) *általános iskolában*: az oktatás alapszakaszának végén (5–6. évfolyamon) 1999 és 2021 között tanított →**tantárgy**, amely elvileg a természettudományos tantárgyak komplex szemléletű megalapozására hivatott, benne földrajzi, biológiai, kémiai, fizikai és környezettudományi alapismeretek kapnak helyet; közös logikára felfűzött természeti alapfolyamatokat, →**jelenségeket** tár a tanulók elé; megismerteti a természeti környezet megismerésének közvetlen vagy közvetett módszereit, fejleszti az azokhoz kapcsolódó →**készséget** és →**gondolkodási műveleteket** konkrét, a →**megfigyelésekre**, →**mérésekre**, viszonyításokra, egyszerű →**kísérletekre** épülő →**tanulói tevékenységek** által;
- (2) *szakképző iskolákban*: 2012 óta a 9. évfolyamon tanított közismereti →**komplex tantárgy** a természeti folyamatokkal kapcsolatos természetföldrajzi, biológiai, fizikai és kémiai ismeretanyag feldolgozására és az ehhez kapcsolódó készségek fejlesztésére; a közvetlenül tapasztalható és a kevésbé érzékelhető természeti jelenségeket vizsgálja, megismerteti a tanulókat a természettudományos →**kutatás** módszereivel, és példákat elemez főleg hazánk környezeti állapota, a gazdálkodás és a történelem összefüggéseire.

✓ **természettudomány és földrajz tanulási terület** (szab)

A 2020-as →**Nemzeti alaptanterv**ben (a korábbi Nemzeti alaptantervek Ember és természet, valamint →**Földünk – környezetünk műveltségi területe**inek összevonásával) megjelent, a földrajzi, biológiai, kémiai és fizikai tartalmi és fejlesztési célokat, elvárásokat megfogalmazó rendszerezési egység a 3–10. évfolyamokon, amely magában foglalja a →**környezetismeret**, a természettudomány, a földrajz, a biológia, a kémia, a fizika és az →**integrált természettudomány tantárgyakat**.

✓ **természettudományos kompetencia** (komp)

2020-ig a Nemzeti alaptantervben megfogalmazott egyik →**kulcskompetencia**; kíváncsiságon és kritikai szemléleten alapuló törekvés a természeti világ →**jelenségeinek**, →**folyamatainak**, kapcsolatrendszereinek megismerésére (helyzetfeltárás), bizonyítékokon alapuló megmagyarázására (→**elemzésen** alapuló értékítélet), tendenciáinak megfogalmazására (→**prognosztizálás**), egyéni és közösségi felelősségvállalás a természettel hosszú távon is összhangban álló társadalomban.

✓ **természettudományos műveltség** (szab)

A természeti világ és az emberi tevékenység természetre gyakorolt hatásainak megértéséhez, valamint az azzal kapcsolatos felelős döntések meghozatalához szükséges tudásrendszer, amely magában foglalja a természettudományok jellemzőinek, céljainak, korlátainak a felismerését, legfontosabb fogalmainak a megértését és az értékek felismerését.

✓ **természettudományos vizsgálat** (tfoly) →**modellvizsgálat**, →**valóságvizsgálat**

✓ **természettudomány tantárgy** (szab)

- (1) *általános iskolában*: 2020. évi →**Nemzeti alaptanterv** alapján szervezett →**komplex tantárgy** az 5–6. évfolyamon, tulajdonképpen azonos a korábbi a →**természetismeret tantárggyal**; keretében a természettudományos szemlélet megalapozása és a hozzá kapcsolódó →**készségek** fejlesztése történik;
- (2) *gimnáziumban*: 2020. évi Nemzeti alaptanterv alapján szervezett, tanulói aktivitásra és interaktivitásra épülő, a mindennapokban megjelenő természettudományos témákkal, problémákkal foglalkozó komplex tantárgy 11. évfolyamon azon tanulók számára, akik nem tanulnak más természettudományos tantárgyat.
- (3) *szakképző iskolákban*: a 2012 óta 9. évfolyamon tanított közismereti természetismeret komplex tantárgy új elnevezése 2020 után.

✓ **tervvita** (tfoly)

Egy kérdés megválaszolására, egy probléma megszüntetésére irányuló cselekvési terv készítéséhez kapcsolódó →**vita**, amelyben a bemutatás során a bemutató tanulócsoporthoz ki kell fejtenie tervük előnyeit, hátrányait, bizonytalanságait és veszélyeit, valamint reagálnia kell a másik, többi csoport által megfogalmazott előnyök és hátrányok érvényesülési lehetőségeire.

✓ **teszt** (ell)

- (1) *köznapi értelemben*: 1. kipróbálás; 2. állapotot, minőséget, ismeretet, képességet minősítő eljárás;
- (2) *mérésmethodikai értelemben*: írásbeli vagy online mérőeszköz, amely pontosan lehatárolt célú feladatainak egyértelmű és egyértelműen kiértékelhető megoldása van, és a kapott mérési eredmények számszerűsíthetők, pontokban kifejezhetők és →**standardizálhatók**.

✓ **tevékenység alapú tanulási modell** (tfoly)

Tanítási-tanulási →**stratégia**, amely a tanulók aktív →**ismeretszerzésén** és ismeretfeldolgozásán alapszik, arra épül, hogy az aktivitásban szerzett →**ismeretek**, megismerési és feldolgozási módszerek, →**készségek**, viselkedésminták maradandóbbak és szükség esetén rugalmasabban előhívhatók, mint az elméletben (hagyományos tanulási úton) szerettek.

✓ **témahét és témanap** (szab, tfoly)

Tanulásszervezési forma, amely során az adott héten, napon az iskola tanulói (mind vagy csak egyes osztályok) élményszerűen foglalkoznak ugyanazzal a témával, több szempontból, komplexen dolgozzák fel (többnyire a →**projekttanulás** keretei között).

✓ **tématerv** (szab) →**tematikus terv**

✓ **tény** (szab, tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: valóságos körülmény, adat, információ, amely vizsgálódásra, következtetésre, elmélet kialakítására alkalmas; kézzelfogható, magától értetődő, bebizonyított állítás, tétel, igazság;
- (2) *tantervi értelemben*: →**tantervi** →**követelményrendszeri** kategória; a valóságnak megfelelő egyszerű kijelentés, amely a tárgynak, →**jelenségnek**, →**folyamatnak**, példának, törtéetésnek csak egy-egy oldalát emeli ki.

✓ **tényanyag** (szab, tfoly)

Az oktatás által közvetített →**információ**; a valóságból szerzett vagy az azt helyettesítő →**információhordozók** által közvetített valóságelemek, információk.

✓ **tényanyag-biztosítás** (tfoly)

Az →**ismeretszerzési** folyamat kiinduló fázisa a hagyományos (közvetlen tanári irányításon alapuló) tanulási folyamatban, amely során a tanár a tanulók elé tárja a →**tényanyagot** (→**információt**), irányítja annak megszerzését és rendelkezésre bocsátja a befogadásához szükséges →**információhordozót**, amelyek alapján az észlelés során kialakulnak a →**képzetek** a tanulók fejében.

✓ **tényanyag-feldolgozás** (tfoly)

Az →**ismeretszerzési** folyamat középső fázisa a hagyományos (közvetlen tanári irányításon alapuló tanulási folyamatban), amely során a tanulók →**gondolkodási műveleteket** végeznek a →**tényanyaggal** (analizálnak, szintetizálnak, általánosítanak, következtetnek stb.), ezáltal →**képzeleikből** →**ismeretek** alakulnak ki.

✓ **téri intelligencia (vizuális intelligencia)** (komp)

Az →**intelligencia** egyik összetevője; magában foglalja azt a →**képességet**, amely által a vizuális észlelésen keresztül pontos →**képzetet** alakítunk ki a fizikai világról, a bennünket körülvevő térről, illetve képesek vagyunk ezt a képzetet gondolatban vagy a valóságban átalakítani. A mindennapi életben és a tanítási gyakorlatban →**téri képességek** rendszereként értelmezzük.

✓ **téri képességek** (komp)

Egymással összefüggő általános →**képesség**összetevők, amelyek alapján fel tudjuk dolgozni a térbeli →**információkat**, képesek vagyunk kódolni a téri ingereket, és amelyek lehetővé teszik az információk befogadását, összehasonlítását és az aktuális céloknak megfelelő felidézését. Képességterületei: 1. térbeli relációk létesítése és érzékelése – a térben a különböző szögekből látott tárgyak azonosítása, felismerése elmozdításuk után, 2. képzeleti mozgatás – az emberi test saját helyzetéhez viszonyított jobb és bal irány megkülönböztetése, 3. térbeli észlelés – a vízszintes (előtt-mögött) és a függőleges (alatt-felett) érzékelése, 4. mentális forgatás – a két- vagy háromdimenziós tárgyak gondolati elforgatása, 5. vizualizáció – egy objektum mentális képének megalkotása, 6. térbeli tájékozódás – a körülöttünk lévő valódi vagy az elképzelt térben való eligazodás, a térbeli elrendeződés felfogása.

✓ **térbeli tájékozódás** (komp) →**téri képességek**

✓ **térkép** (tfoly, teszk)

- (1) *hagyományos értelemben*: a Föld felszínének vagy egy részének arányosan kisebbitett, síkba kivetített, felülnézeti rajza, amely az ábrázolandó elemeket alaprajzosan, egyezményes jelekkel és színekkel ábrázolja;
- (2) *tágabb értelemben*: 1. bármely égitestnek vagy a világegyetem valamely részének síkban történő kisebbitett ábrázolása, 2. bármely térbeli kiterjedéssel bíró jelenségnek,

folyamatnak síkban történő, kisebbített ábrázolása;

- (3) *digitális térképezésben*: téri vonatkozású információk mértékhez kötött, szerkezeti →**modellje**.
- (4) *földrajz szakmódszertanban*: a földrajztanítás alapvető →**taneszköze**, a földrajzi →**ismeretszerzés** és →**gondolkodás** eszköze (pl. →**falitérkép**, földrajzi →**atlasz** térképe, →**tematikus térkép**, →**munkatérkép**).

✓ **térképi tájékozódás** (*komp*)

- (1) *köznapi értelemben*: eligazodási képesség a térképeken;
- (2) *földrajzszakmódszertani értelemben szűkebben*: eligazodási képesség különböző ábrázolásmódú, tartalmú és méretarányú →**térképeken**; hozzá kapcsolódó képességek, műveletek: 1. →**térképolvasás**, 2. a leolvasott információk elemzése (pl. térbeli információk összehasonlítása, téri objektumok közötti kapcsolatok felismerése, méretarány alkalmazása), 3. az információk értelmezése (pl. térképi adatok értékelése, következtetések és előrejelzések megfogalmazása), 4. manuális és digitális térkép készítése (pl. térképvázlat, tematikus térkép készítése, térképi dizájn tervezése, terepi térképezés);
- (3) *földrajzszakmódszertani értelemben tágabban*: eligazodási képesség különböző ábrázolásmódú (pl. szintvonalas, színfokozatos domborzatábrázolás), jelrendszerű, tartalmú és méretarányú térképeken és térképekkel (pl. turistatérkép, útvonaltervező térképes alkalmazás) a valóságban.

✓ **térképolvasás** (*komp, tfoly*)

A →**térkép** tartalmának felfogása, →**információ**tartalmának értelmezése: szimbólumok, színek azonosítása, dekódolás, jelmagyarázat értelmezése, földrajzi koordináták meghatározása, helymeghatározás, adott célnak megfelelő térkép kiválasztása. Szintjei: 1. →**szemléleti térképolvasás**, 2. →**logikai térképolvasás**, 3. →**komplex térképolvasás**.

✓ **térképvázlat** (*tfoly*)

A földfelszín egy darabjának →**térképhez** hasonló felülnézeti (alaprajzszerű) ábrázolása, amely leegyszerűsítetten, egyezményes jelekkel ábrázolja a valóság bizonyos kiválasztott elemeit, rajta csak az ábrázolt elemek egymáshoz viszonyított helyzete valósághű.

✓ **tévképzet** (*ált, tfoly*)

- (1) *köznapi értelemben*: hibás elgondolás, az igazságtól eltérő hamis elképzelés, gondolat;
- (2) *tanulási értelemben*: a →**tudás**ba tartósan beépülő hibás elképzelés, jelenségről, folyamatról alkotott →**modell**, →**fogalom**értelmezés, ami eltér az általánosan elfogadott tudományos nézettől (≠ a fogalom nem vagy nem pontos ismerete).

✓ **tézis** (tfoly)

- (1) *köznap* értelemben: bizonyítandó állítás, tétel;
- (2) *tudományos értelemben*: egy gondolatmenet, kutatás, munkaprogram, tanulmány tömören összefoglalt, lehetőleg újszerű, bizonyításra váró állítása, megállapítása, eredményének összefoglalása;
- (3) *szakmódszertani értelemben*: egy munka- vagy gondolkodási folyamat eredményét lényegre törően, tömören összefoglaló állítás.

✓ **TIMSS-mérés** (ell)

(Trends in Mathematics and Science Study); a nemzetközi →**tanulóiteljesítmény-mérések** egyik fajtája, amely a tanulói →**tudást** a →**tantervekben** szereplő →**követelményekkel** veti össze, ezáltal lehetővé teszi az →**oktatás** →**eredményességének** és a legeredményesebb oktatási gyakorlatoknak a megismerését; a méréseket 1995 óta ötévente a 4. és a 8. évfolyamokon végzik a matematika és a természettudományok területén.

✓ **topográfiai tudás** (komp)

- (1) *szűkebb (kerettantervi) értelemben*: a topográfiai →**fogalmakkal** kapcsolatban elvárható →**tudás**: tényleges és viszonylagos földrajzi helyzetük, fekvésük megfogalmazása, megmutatásuk különböző tartalmú és méretarányú →**térképeken**, felismerésük és megnevezésük →**körvonalas térképeken**, valamint földrajzi-környezeti tartalmak kapcsolása azokhoz;
- (2) *tágabb (szakmódszertani) értelemben*: a →**térbeli tájékozódás** és a →**térképi tájékozódás** alapeleme, amely magában foglalja a földfelszín kisebb-nagyobb része tényleges és viszonylagos elhelyezkedésének, helyzetének ismeretét, térképi és más viszonyítási rendszerekben (pl. GPS-koordináták, keresőhálózat) való meghatározását, a térbeli helyzet értelmezését és azokból következtetések megfogalmazását.

✓ **topográfiai vázlat** (tfoly)

→**Körvonalas térképre** rajzolt egyszerű →**térképvázlat**, ami a topográfiai →**tények** (fekvés, viszonylagosság, méret, kiterjedés stb.) rögzítésére szolgál.

✓ **tömbszelvény** (tfoly)

A földtudományokban és a földrajztanításban használt, összetett háromdimenziós →**ábratípus** a földfelszín egy részének (pl. táj) ábrázolására; a felszínt és annak formáit perspektivikusan, a terület földtani, szerkezeti viszonyait pedig →**keresztmetszetben**, oldalnézetben ábrázolja, ezáltal lehetővé válik a felszínen és a felszín alatt tapasztalható dolgok, jelenségek logikai összekapcsolása.

✓ **törvényt megállapító kísérlet** (tfoly)

Törvényt szerűség megfogalmazása → **induktív gondolkodási** úton tapasztalás alapján; a → **folyamat**, → **jelenség** valóságos → **megfigyelését** követő → **hipotézis** alapján célirányosan, más helyen, más körűlmények között tervezett és lebonyolított megfigyelés során szerzett tapasztalatok értékelése, ami törvényt szerűség megfogalmazásával zárul.

✓ **törzssanyag** (szab)

Alapvetően az → **egyszintű tantervi szabályozás** idején használt fogalom, a minden iskolában, minden tanuló számára kötelezően feldolgozandó → **tananyag**, → **tantárgyi** tartalom.

✓ **transzferkérdés** (tfoly)

A tanulók → **tudásának** (→ **ismeret**, → **gondolkodás**, helyzet- és → **analógia**-felismerési képesség stb.) új helyzetbe való átvitelét segítő kérdés.

✓ **tudás** (ált, komp)

- (1) **köznap**i értelemben: tapasztalatokból összefüggések tudatos felismerésével vagy gyakorlás során tudattalanul szerzett információ;
- (2) **didaktikai értelemben**: egymással összefüggő és alkalmazásra kész ismeretek (rendszerek) birtoklása; szintjei: 1. a felismerés tudása, 2. a felidézés tudása, 3. az → **alkalmazás** tudása;
- (3) **kompetenciapedagógiai értelemben**: → **ismeretek**, az azokhoz kapcsolódó szervezett és mozgósítható → **jártasságok**, → **készségek**, → **kompetenciák** és → **gondolkodási** szint rendszere. Elemei: → **deklaratív tudás** és → **procedurális tudás**.

✓ **tudásépítés** (ált, szab, tfoly)

Aktív folyamat, amely során a tanulók a meglévő → **ismereteket** és az újonnan szerzett → **információkat** úgy ötvözik, hogy abból számukra új gondolatok és → **értelmezések** jönnek létre felismerés-következtetés, → **elemzés**, → **szintézisalkotás** és → **értékelés** során.

✓ **tudásmátrix** (ell)

- (1) **mérés**methodikai értelemben: tudástérkép, tudáselemek aránya;
- (2) **földrajzszakmódszertani értelemben**: a különböző tudáselemek (→ **ismeretek** [egyedi és általános → **fogalmak**, egyéb → **tények**], → **folyamatok**, → **összefüggések** és azok alkalmazása) megfelelő arányát (→ **ismeretek** – 40%, → **megértés** – 30%, → **alkalmazás** – 30%) biztosító táblázat, amelyet a → **tudásmérő feladatlapok** összeállításakor használnak; feladatelemenként mutatja, hogy azok és pontszámaik mely tudáselem-csoportba tartoznak.

✓ **tudásmérő feladatlap** (ell)

→ **Ismeretjellegű tudás** vizsgálatára, → **mérésére** alkalmas feladatsor, amely átfogja az adott téma valamennyi alapvető tartalmi egységét, tantervi → **követelményét** (→ **fogalmakat**, → **tényeket**, → **folyamatokat**, → **összefüggéseket**, → **alkalmazásokat**, illetve leképezéseket).

✓ **tudáspróba** (ell)

Az → **összefoglaló órák** előtti (egyre ritkábban alkalmazott) → **feladatlap** megoldás, amely elsősorban a tanárt tájékoztatja arról, hogy az osztály tanulói hogyan sajátították el a témakör legfontosabb tartalmait és az azokhoz kapcsolódó → **készségeket**, feltárja a hiányosságokat, és eredménye alapján állítja össze az → **összefoglaló óra** anyagát, feladatait.

✓ **tudásszintmérő teszt** (ell)

→ **Ismeretjellegű tudás** vizsgálatára alkalmas mérőeszköz (alapvetően nem tartalmaz → **képességelemeket**).

✓ **tudástranszfer** (tfoly)

Korábbi helyzetben elsajátított → **tudás** használata egy új helyzetben; az a folyamat, amely során az → **előzetes tudás** befolyásolja az eredeti tanulástól különböző új teljesítményt, aktuális feladatot, → **összefüggésrendszer**t.

✓ **tutorálás** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: pártfogás, gyámolítás, támogatás;
- (2) *pedagógiai értelemben*: 1. speciális oktatási forma, mentorálás, a tanuló támogatása a tanulási folyamatban; a tanuló(k) hosszabb időszak alatt rendszeresen, de az igényeknek megfelelő gyakorisággal egyéni, személyre szabott konzultációt folytat(nak) a tutorral (általában pedagógus), iránymutatást kap(nak) a tanulási folyamat során; 2. tanulók közötti mentorálás, a kezdő vagy valamely tanulási területen támogatásra szoruló tanuló segítése más tanuló által a szükséges időszakban vagy feladathoz kapcsolódóan;
- (3) *szakmódszertani értelemben* (a pedagógiai értelmezésen túl): a 21. századi pedagógia szemléletén alapuló tanítási technika, tanári felfogás és → **attitűd**, amelynek a lényege (szemben a hagyományos, ismeretátadásra épülő tanítási gyakorlattal) a szükségletekhez, aktuális igényekhez igazodó tanulástámogatás, amely során a tanár akkor és abban segíti a tanulókat, amikor és amiben éppen segítségre szorulnak többnyire önálló, egyéni vagy kiscsoportos tanulásuk során.

✓ **újgenerációs tankönyv** (teszk)

A 2018-ban befejeződött tankönyvfejlesztési program során készült → **kísérleti tankönyv** kipróbálást követő átdolgozásával, → **akkreditációs** eljárás során engedélyezett

→**tankönyv**; a földrajz esetében módszertana gondolkodtatáson, aktív tanulói tudásszerzésen alapszik, a →**tényeket**, →**jelenségeket**, →**folyamatokat** a szövegeken kívül vizuális →**információhordozók** segítségével, valamint kérdések megválaszolásával, feladatok megoldásával, oksági →**összefüggéseikben** ismerik meg abból a tanulók.

✓ **vaktérkép** (teszk) →**körvonalas térkép**

✓ **validitás** (ell) →**érvényesség**

✓ **valóságvizsgálat** (tfoly)

A természettudományos vizsgálat egyik típusa, amely a természetes jelenséget magában a valóságban tanulmányozza úgy, hogy mesterségesen indítja meg vagy beleavatkozik a természetes lefolyásába.

✓ **valós probléma** (tfoly)

Az iskolai környezettől függetlenül, a mindennapi életben létező, ellentmondást, konfliktust rejtő dolog (pl. →**tény**, →**jelenség**, →**folyamat**) és helyzet, amely érthető, megoldása hívogató a tanulók számára, és megoldásukhoz maguk által előállított →**információkat** (pl. mért →**adatsort**, →**kérdőív**ezéssel szerzett →**adatokat**) használnak fel.

✓ **vázlat** (tfoly)

- (1) *köznapi értelemben*: piszkozat, tervezet, kivonat;
- (2) *szakmódszertani értelemben*: szöveg (olvasott vagy hallott) tartalmi lényegének összefoglalása rövid, tömör formában (kulcsszavakkal), kiemelésekkel (pl. pontokba szedés, jelek, nyilak, színek) logikai egységekre bontva, amely segíti a szöveg tartalmának →**értelmezését** (≠ jegyzet).

✓ **véleményvonal módszer** (tfoly)

Valamely kérdéssel, állítással, helyzettel kapcsolatos tanulói álláspont árnyalt kifejezésére használt →**értékvita** nagyobb csoportokban (pl. osztályközösségben), amely során a tanulók skálásan (az „egyetértek” és az „elutasítom” szélsőértékek közötti vonalon elfoglalt helyükkel) kifejezik és indokolják egyetértésüket vagy ellenérzésüket.

✓ **videoblog** (tfoly) →**vlog**

✓ **videonapló** (tfoly) →**vlog**

✓ **virtuális modellezés** (tfoly)

- (1) *tágabb értelemben*: valóságos objektumok, jelenségek, folyamatok →**animációkkal** és →**szimulációkkal** megvalósított utánzása, megjelenítése a virtuális térben, amely

olyan dolgokat is láthatóvá tesz a digitális technika segítségével, amelyek a valóságban nem tapasztalhatók meg rejtett elhelyezkedésük, lefolyásuk, méretük, időtartamuk miatt;

- (2) *szorosabb értelemben*: a valóság működő vizuális eszközökkel (animáció és szimuláció) megvalósított utánczása, megjelenítése a virtuális térben, amely magában foglalja a működésben lényeges paraméterek kiválasztását, változtatásuk okának és módjának indoklását, a megfigyelési-vizsgálódási tapasztalatok együttműködő feldolgozását.

✓ **virtuális osztályterem** (*teszk*)

Interneten elérhető eszköz (oldal, felület, pl. Moodle, Facebook-csoport), amely segítségével kapcsolat tartható a tanítás-tanulási folyamatban érintett személyek (tanulók, tanár, esetleg szülők) között; →**információ** közlésére és cseréjére, anyagmegosztásra, tevékenységek és termékek nyomon követésére egyaránt használható.

✓ **vita** (*tfoly*)

- (1) *köznap*i értelemben: érvek harca; személyek szellemi küzdelme érvek és ellenérvek felsorakoztatásával egy kérdés eldöntésére, álláspont megfogalmazására;
- (2) *pedagógiai értelemben*: párbeszédés szóbeli közlési módszer, problémamegoldás; egymásnak ellentmondó gondolatok, elképzelések szóbeli kifejtése, ütköztetése valamely →**probléma** tisztázása, megoldása céljából.

✓ **vizuális intelligencia** (*komp*) →**téri intelligencia**

✓ **vizuális modell** (*tfoly*) →**modell**

✓ **vizsga** (*ell*)

Előre meghirdetett →**vizsgakövetelmények** és módszerek szerint lebonyolított, →**szummatív** minősítést szolgáló eljárás a rögzített →**tudás** →**mérése** és →**értékelése** céljából. A köznevelésben alkalmazott vizsgák fajtái a helyszínük szerint: 1. belső – iskolai, helyi követelmények, helyben összeállított feladatsorok és értékelési eljárások alapján, a tanulót tanára vizsgáztatja (pl. iskolai szintfelmérő, középszintű →**érettségi vizsga**), 2. külső – központi, egységes követelmények, feladatsorok és értékelési eljárások alapján, külső vizsgabizottság előtt (pl. középiskolai felvételi, emelt szintű érettségi, nyelvvizsga); fajtái a lebonyolítás módja szerint: 1. írásbeli, 2. szóbeli.

✓ **vizsgakövetelmény** (*szab, ell*)

Az egyes tanulói teljesítmények és az oktatási kormányzat által meghatározott normák összehasonlítására alkalmas kritériumrendszer az oktatási rendszer nagyszakaszainak határain, amelyek tartalma a →**Nemzeti alaptantervre** épül.

- ✓ **vizsgálódás** (tfoly) → **vizsgálat**
- ✓ **vizsgálódás (vizsgálat)** (tfoly)
 - (1) *köznapi értelemben*: valamely kérdés, helyzet részletes, alapos tanulmányozása, vizsgálata, kutatás, nyomozás valami után;
 - (2) *szakmódszertani értelemben*: a természettudományos valóság megismerésének egyik módszere, a valósághoz intézett kérdés; egy törvényszerűen végbemenő, mesterséges körülmények között vagy a szabadban mesterségesen előidézett folyamat tervszerű → **megfigyelése**.
- ✓ **vlog** (tfoly)

Videóblog, videónapló, webtévé, olyan → **blog**, amelyben a szöveg helyett videó közvetíti a tartalmat.
- ✓ **WebQuest-módszer** (tfoly)

Kérdés-felelet láncolatokra épülő, online technikát használó → **kutatásalapú tanulási** módszer, amely során a tanulók megosztják egymás között a feladatokat az együttműködő csoportokban; a tanulók a tanár által rendelkezésre bocsájtott forrásokat az interneten (pl. linkekkel, QR-kódokkal) érik el, de a hangsúly az → **információszerzéssel** szemben az → **információfeldolgozás**on van, amihez dokumentum- és feladatsablonokat használnak, és amelynek eredményét valamilyen termékben (pl. → **infografika**, újságcikk, kísérlet, → **webposzter**) mutatják be.
- ✓ **webposzter** (tfoly)

Lényegkiemelő, látványos vizuális ábrázolás egy feldolgozott témáról, problémáról többszemponú megközelítésben (→ **poszter**), amit a világhálón elérhető eszközökkel állítanak elő és online eszközzel vetítenek ki.
- ✓ **webtévé** (tfoly) → **vlog**
- ✓ **web2.0** (tfoly)

Elősorban közösségre épülő internetes szolgáltatások, amelyek segítségével a felhasználók egymással kommunikálva, együttműködve készítik a tartalmakat vagy megosztják egymással az → **információkat**; a szerver gazdája csak a keretrendszert biztosítja, a tartalmakat a felhasználók töltik fel, osztják meg vagy véleményezik.
- ✓ **zárt végű kérdés v. feladat** (tfoly, ell)

Rövid (pl. egy- vagy néhány szavas) választ váró, korlátozott számú válaszlehetőséget rejtő kérdés (pl. fogalom megnevezésére irányuló, eldöntendő, egyszavas választ váró kérdés), amelyre kapott válaszok statisztikailag feldolgozhatók.

✓ **21. századi képességek** (komp)

A →**tanuláshoz** és a munkavégzéshez nélkülözhetetlen →**képességek**, →**kompetenciák** az információs társadalomban; szakmódszertani értelemben a következő képességterülethez kapcsolhatók: 1. →**gondolkodásmód** (→**kreativitás** és innováció; kritikai és →**problémamegoldó gondolkodás**, döntéshozatal; tanulás és →**metakogníció**), 2. munkavégzés (kommunikáció, együttműködés és csapatmunka), 3. munkavégzési eszközhasználat (információs és →**IKT-műveltség**), 4. életvitel (állampolgári ismeretek; életvitel és karrier; személyes és társas felelősségvállalás).

✓ **3-2-1 módszer** (tfoly)

Az egyéni tanulói vagy csoportos munka produktumát, beszámolóját, előadását szövegesen minősítő →**fejlesztő értékelési** módszer, amely során az értékelő három pozitívumot (értéket, ami tetszett), két előremutató tanácsot (amit másképp tenne) és egy negatívumot (pl. nem jól sikerült megoldást, ami nem tetszett) fogalmaz meg az alkotással, bemutatóval kapcsolatban.